

PENSJONSVEILEDER 2011

Innkjøp og vurdering av
kommunal tjenstepensjonsordning

Pensjonkontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 26 00
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen

FORORD

Kapittel 3 – *“Ny offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor”* – er oppdatert med hensyn til de endringer som trådte i kraft 1. januar 2011.

Videre er boken oppdatert med nyere retts- og KOFA-praksis:

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i sak C-271/08. Her ble Tyskland dømt for å ha satt tilside EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbuksreglene ved kjøp av tjenstepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser. Se kapittel 1.2.1 for nærmere omtale.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har den 21.02.2011, i sak 2010/129, fastslått at det ikke er grunnlag for å benytte konkurranse med forhandlinger ved anskaffelse av kommunal tjenstepensjonsordning.

Pensjonskontorets styre fattet følgende vedtak på styremøte 10. mars 2011:

“På bakgrunn av KOFA’s avgjørelse i sak 2010/129 konkluderer KS Advokatenes med at åpen anbudskonkurranse er den konkurranseform som må benyttes ved anskaffelse

av offentlig tjenstepensjon. Styret for Pensjonskontoret slutter seg til dette”. Se kapittel 5.9.5 for nærmere omtale.

KS Advokatene har foretatt en kvalitetssikring av de anskaffelsesrettslige forhold i boken.

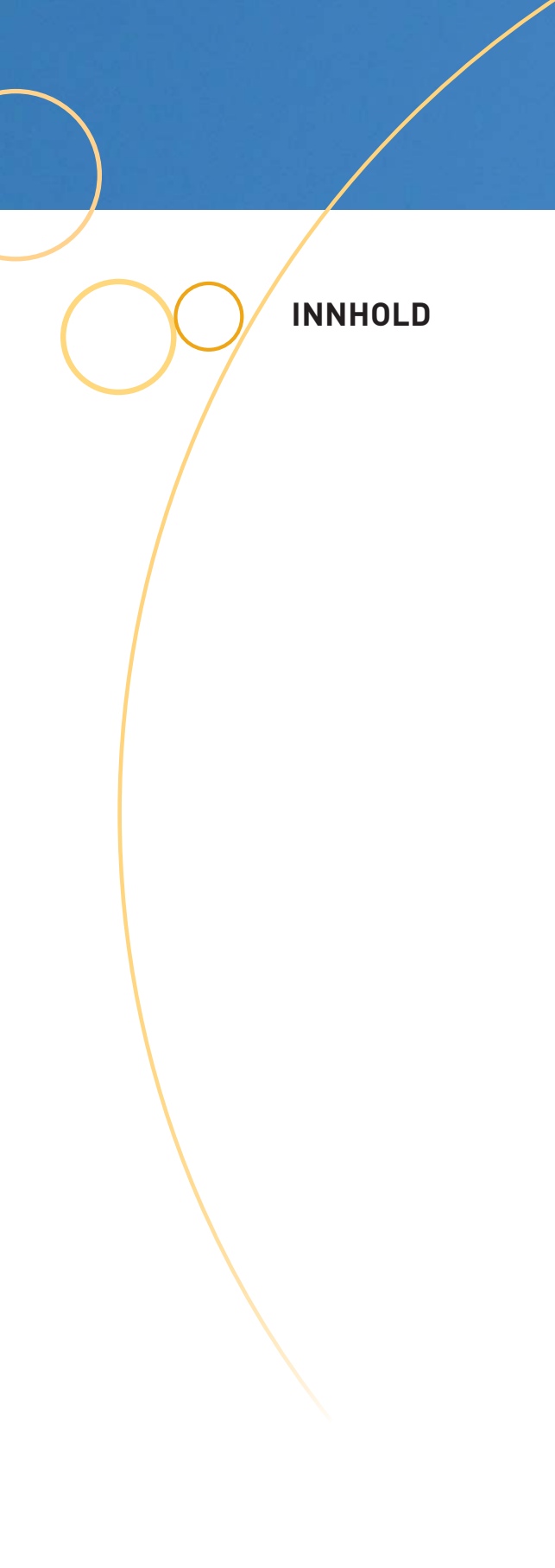
For øvrig er alle bokens kapitler gjennomgått, oppdatert og ajourført i forhold til ny lovgivning og andre endrede forhold fra i fjor, i tillegg til at det er gjort en del redigeringsmessige endringer.

Nytt av året er utarbeidelse av en kortversjon av pensjonsveilederen. Kortversjonen er en introduksjon til de mest avgjørende faktorene ved vurdering av innkjøp og kommunal tjenstepensjon, i tillegg til at den gir et oversiktsbilde av anskaffelsesprosessen.

Kortversjonen er et supplement til fullversjonen av pensjonsveilederen, og er ment å motivere flere enn “spesialister” til å få innsikt i et komplekst område – og således kunne bidra i viktige diskusjoner om valg av tjenstepensjonsordning.

Pensjonsveileder 2011 med tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan ble formelt godkjent av Pensjonskontorets styre 28. april 2011.

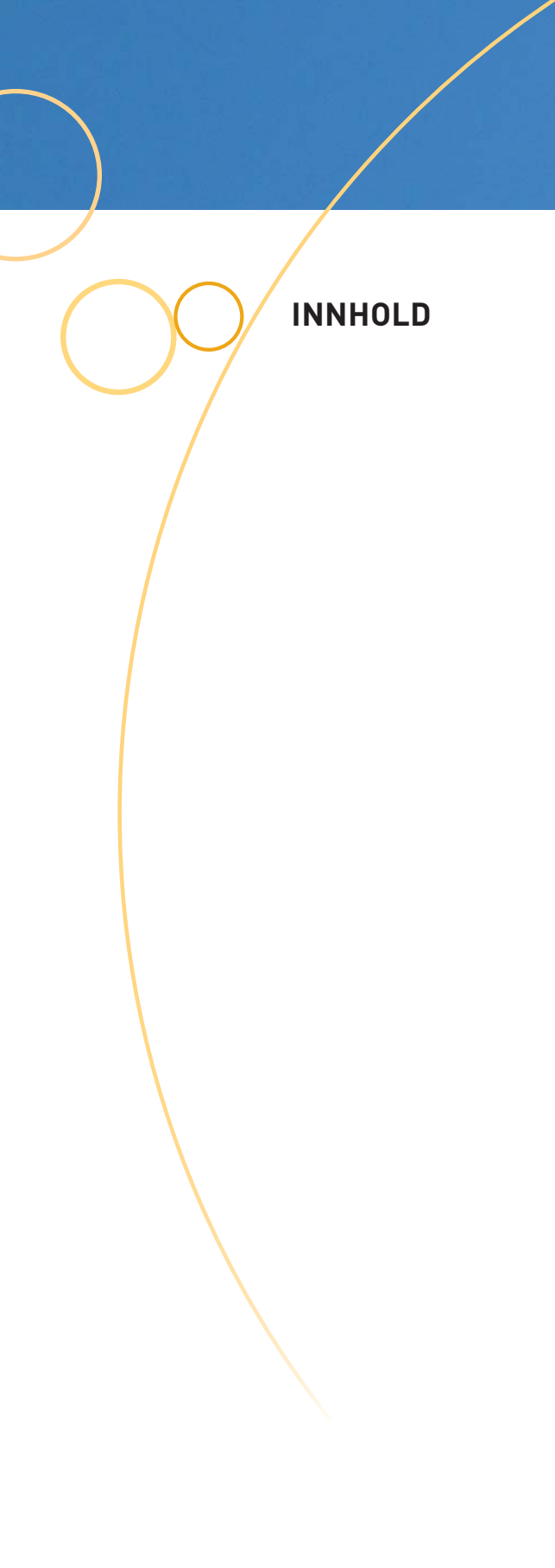
*Oslo, mai 2011
Pensjonskontoret*

INNHold

1	GENERELL INNLEDNING	10
1.1	BAKGRUNN	11
1.1.1	Endrede rammebetingelser	11
1.1.2	Pensjonskontoret	12
1.2	ANSKAFFELSESREGLENE	12
1.2.1	Kommunal tjenestepensjon og anskaffelsesregelverket	13
1.2.2	Generelt om anskaffelsesregelverket	13
1.2.3	Offentlige innkjøp	14
1.3	KONKURRANSEGRUNNLAG	14
1.3.1	Generelt	14
1.3.2	Pensjonskontorets konkurransegrunnlag	15
1.4	PENSJONSVEILEDER	16
1.5	OPPSUMMERING	16
1.6	HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES	16
1.7	DEFINISJONER OG FORKORTELSER	17
1.8	PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING	17
2	FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN	18
2.1	INNLEDNING	19
2.2	OPPSIGELSE AV PENSJONS- AVTALE	19
2.3	VEDTAK OM FLYTTING	20
2.4	TILLITSVALGTES DRØFTINGSRETT	20
2.5	ENERGIAVTALEN	21
3	NY OFFENTLIG TJENESTE- PENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	22
3.1	INNLEDNING	23
3.1.1	Bakgrunn	23

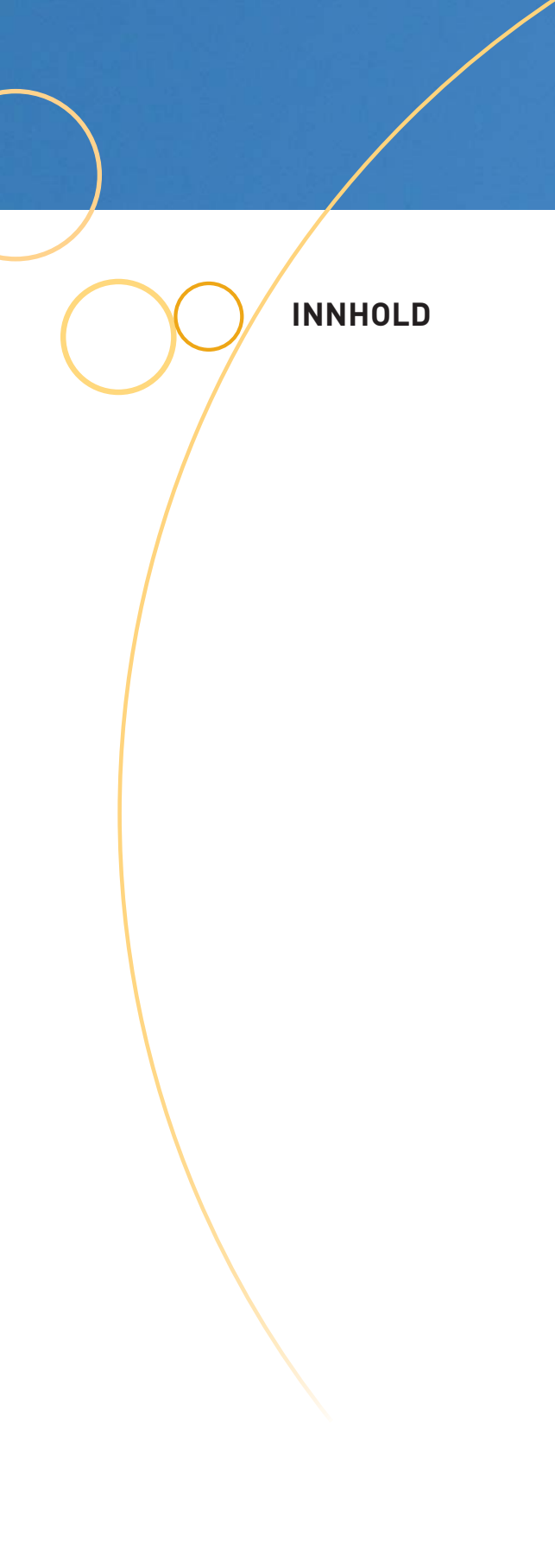
3.1.2	Lovproposisjon	23	4.5	BISTAND FRA PENSJONS- KONTORET	36
3.1.3	Tariffrevisjonen pr. 1.5.2010 – KS-området	24	4.6	BRUK AV FORSIKRINGS- RÅDGIVERE/-MEGLERE	36
3.2	NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON	25	4.7	FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER	37
3.2.1	Levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti	26	4.7.1	Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader	37
3.2.2	Avgrensning – årskullene til og med 1953-kullet	26	4.7.2	Informasjon til ansatte og pensjonister	37
3.2.3	Hovedtariffavtalen innen KS-området	26	4.7.3	Håndtering av oppspart kapital	37
3.2.4	Levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon	26	5	ANSKAFFELSESPROSESSEN	38
3.2.5	Fleksibelt uttak av alders- pensjon fra folketrygden	28	5.1	INNLEDNING	39
3.2.6	Individuell garanti	30	5.2	AVGRENSNING OG OPPBYGGING AV KAPITLET	39
3.3	AFP – OFFENTLIG SEKTOR	31	5.3	AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN	40
3.3.1	Videreføring av dagens regler	31	5.4	AVGJØRELSE I KOFA	40
3.3.2	AFP skal ikke levealder- justeres	31	5.5	GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER	40
3.3.3	Forholdet mellom AFP i offentlig sektor og alders- pensjon i folketrygden	31	5.5.1	Kravet til likebehandling	40
4	VURDERING AV PENSJONS- FORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN	32	5.5.2	Kravet til forutberegnelighet	41
4.1	INNLEDNING	33	5.5.3	Kravet til etterprøvbarehet	41
4.2	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES	33	5.6	SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN	42
4.3	NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG	34	5.7	PLANLEGGING	43
4.4	KOMMUNESTYRETS BEHANDLING	35	5.8	BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS	43
4.4.1	Kommunestyret må fatte beslutning om valg av leverandør	36	5.9	UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG	44
			5.9.1	Innledning	44
			5.9.2	Hva konkurransegrunnlaget skal inneholde	44
			5.9.3	Åpen anbudskonkurranse	45
			5.9.4	Forhandlingsforbudet ved åpen anbudskonkurranse	45
			5.9.5	Konkurranse med forhandling	45
			5.9.6	Hvilken ytelse som skal anskaffes	47

INNHold

5.9.7	Eksempel på oppbygging av et konkurransegrunnlag	48
5.10	KUNNGJØRING	49
5.10.1	Innledning	49
5.10.2	Fremgangsmåten ved kunngjøringer	49
5.10.3	Forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen	49
5.10.4	Tilbudsfrister	49
5.11	VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV	50
5.11.1	Innledning	50
5.11.2	Forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier	50
5.12	EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR	52
5.12.1	Innledning	52
5.12.2	Hovedtildelingskriterier	52
5.12.3	Begrunnelse for valg av leverandør	52
5.12.4	Vekting av tildelingskriteriene	53
5.13	KONTRAKTSINNGÅELSE	54
5.14	ANSKAFFELSESPROTOKOLL	54
5.14.1	Innledning	54
5.14.2	Anskaffelsesprotokollens innhold	55
5.14.3	Vesentlige forhold og viktige beslutninger	55
6	PENSJONSKONTORET	56
6.1	INNLEDNING	57
6.2	BAKGRUNN	58
6.3	PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT	58
6.3.1	Styrets sammensetning	58
6.3.2	Styrets oppgaver	59
6.3.3	Sekretariatets oppgaver	59

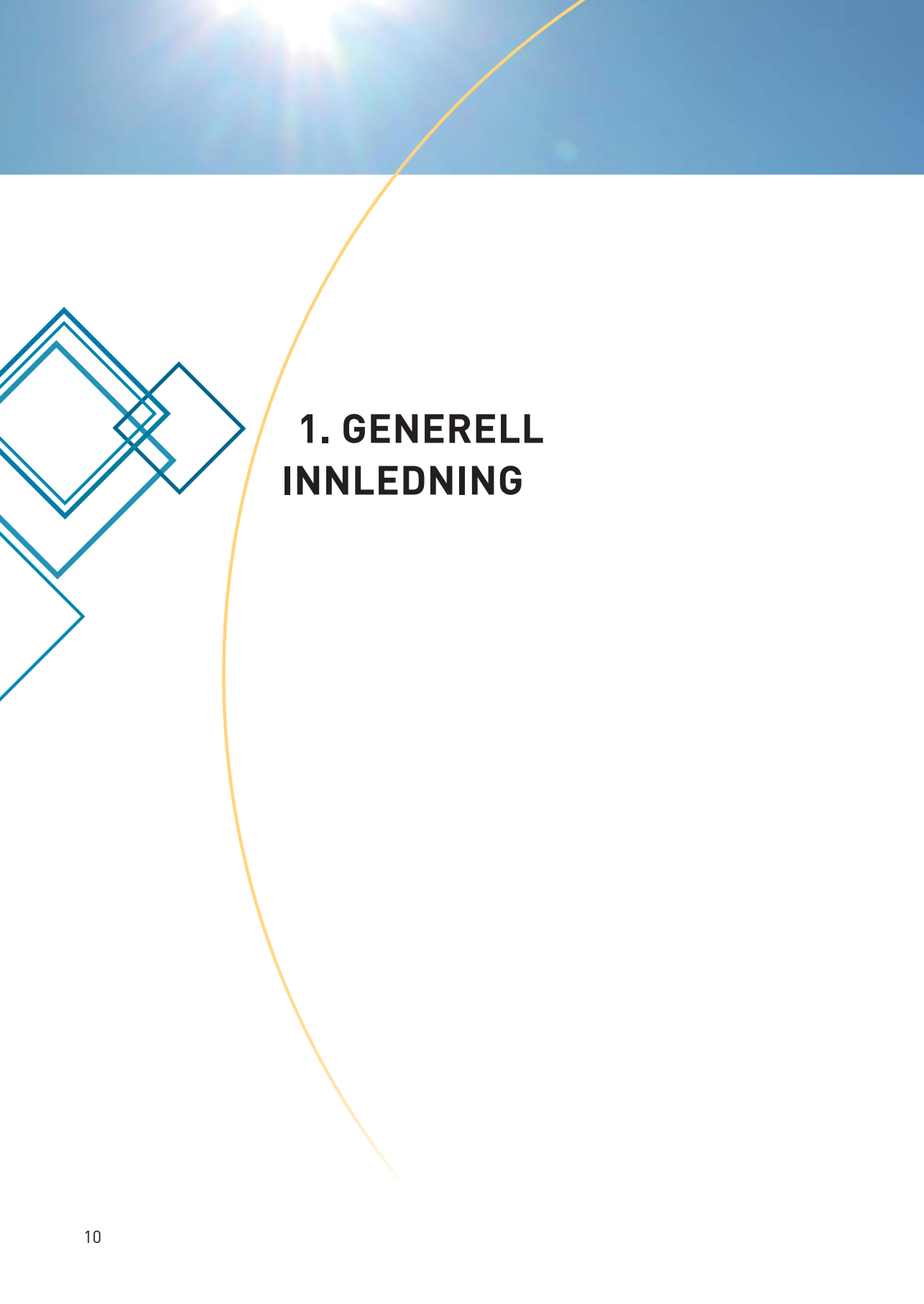
6.4	TILSYN MED HOVEDTARIFF-AVTALENS PENSJONS-BESTEMMELSER	59	7.2.11	Pensjonskontorets tilsynsmyndighet	71
6.4.1	Bestemmelse om tvisteløsning	60	8	FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE	72
6.5	TILSYN MED ANBUDS-PROSESSENE	60	8.1	INNLEDNING	73
6.5.1	Generelt	60	8.2	LOV OM FORSIKRINGS-FORMIDLING	73
6.5.2	Pensjonskontorets rolle i anbudsprosessene	61	8.3	GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGS-PLIKT	74
7	PENSJONSINNRETNINGENE	62	8.4	FORBUD MOT MEGLER-PROVISJON	74
7.1	LIVSFORSIKRINGS-SELSKAPENE	63	8.4.1	Bakgrunn	74
7.1.1	Innledning	63	8.4.2	Forbud mot meglerprovisjon	75
7.1.2	Premieutjevningssfellesskap	63	8.4.3	Forsikringsmegler og oppdragsgiver	75
7.1.3	Godkjennelse av leverandørenes pensjonsprodukter	64	8.4.4	Unntak	76
7.1.4	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	65	8.4.5	Forbudet rettes mot forsikringsmegler og forsikringsselskap.	76
7.1.5	Gjensidig selskap vs. aksjeselskap	65	8.4.6	Bransjenorm fra FNO	76
7.1.6	Kontroll av leverandørenes regelpraktisering	65	8.5	ANSKAFFELSESREGEL-VERKET	77
7.1.7	Leverandørmøter	66	8.5.1	Anskaffelse av rådgiver	77
7.2	PENSJONSKASSENE	66	8.5.2	Rådgiverhabilitet	77
7.2.1	Innledning	66	9	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN OG HOVEDTARIFF-AVTALEN	78
7.2.2	Pensjonskasser	66	9.1	FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN	79
7.2.3	Kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser	67	9.1.1	Innledning	79
7.2.4	Interkommunale pensjonskasser	68	9.1.2	Virkningene av lovens endrede regler	79
7.2.5	Konsesjon og vedtekter	68	9.1.3	Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger	80
7.2.6	Styret og daglig leder	68	9.1.4	Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer	82
7.2.7	Revisor og ansvarshavende aktuar	69			
7.2.8	Gjenforsikring	69			
7.2.9	Etablering av pensjonskasser relatert til reglene om offentlige anskaffelser	70			
7.2.10	Pensjonskasseforeningen	70			

INNHold

9.1.5	Tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond	83
9.2	HOVEDTARIFFAVTALEN OG FORSIKRINGS-LOVGIVNINGEN	84
9.2.1	Enighetsprotokoll – ny forsikringslovgivning	84
9.2.2	Livselskapenes nye produktløsninger	85
9.2.3	Kommunale tjenestepensjonsordninger	85
10	FORSIKRET LØSNING – RETTLEDNING TIL TILDELINGSKRITERIENE I PENSJONS-KONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG	86
10.1	FORSIKRINGSTEKNIKK – PERSONRISIKO	91
10.1.1	Premieutjevningss-felleskap	91
10.1.2	Pensjonskostnad	95
10.1.3	Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart	99
10.1.4	Premiebetaling	103
10.1.5	Kapitalbinding	105
10.1.6	Administrasjon	106
10.1.7	Service og rådgivning	109
10.2	KAPITALFORVALTNING – KOLLEKTIVPORTEFØLJER	110
10.2.1	Prinsipper og bakgrunnsinformasjon	111
10.2.2	Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n)	112
10.2.3	Avkastning/risikoforhold for portefølje (1 – n)	113
10.2.4	Samfunnsansvar for portefølje (1 – n)	117
10.2.5	Service og rådgivning	118

10.2.6	Tilbyders forvaltnings- kompetanse og forvaltnings- kvalitet (frihet)	119	11.1.4	Gjenforsikring	143
10.2.7	Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap)	122	11.1.5	Ansvarshavende aktuar	143
10.3	KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGS- VALG ("SI")	123	11.2	KAPITALFORVALTNING	143
10.3.1	Overordnede prinsipper – særskilt investerings- valg	124	11.2.1	Strategi	144
10.3.2	SI Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n)	125	11.2.2	Rutiner	144
10.3.3	SI Rentegaranti, bufferkapital, avkastning/risiko for porte- følje (1 – n)	126	11.2.3	Rapportering	144
10.3.4	SI Samfunnsansvar for portefølje (1 – n)	128	11.2.4	Analyser og stresstesting	144
10.3.5	SI Rapportering og rådgivning	129		FORKORTELSER	146
10.3.6	SI Tilbyders forvaltnings- kompetanse og forvaltnings- kvalitet (frihet)	131		ORD OG UTTRYKK	149
10.3.7	SI Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap)	134		DOMSREGISTER	153
10.4	ANNET	136		ADRESSELISTE	154
10.4.1	HMS og lån til ansatte	136		STIKKORDREGISTER	158
10.4.2	Pensjonskontorets styre	137			
11	PENSJONSKASSELØSNING – MOMENTER TIL TILDELINGS- KRITERIER	138			
11.1	ADMINISTRASJON	142			
11.1.1	Ajourhold av medlems- registre	142			
11.1.2	Beregning og utbetaling av pensjoner	142			
11.1.3	Regnskapsføring og regnskapsrapportering	142			

1. GENERELL INNLEDNING

GENERELL INNLEDNING

- Pensjonskontoret ble etablert som et felles organ for ivaretagelse av tariffpartene i kommunalsektor sine interesser i pensjonsspørsmål.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon.
- Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av tjenestepensjonsordninger.
- Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger.
- Pensjonsveileder med tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er tilgjengelig på Pensjonskontorets nettsted:
www.pensjonskontoret.no.

1.1 BAKGRUNN

Arbeidsretten avsa 08.10.2002 dom i den såkalte KLP-saken.

Arbeidsrettens dom innebar at 11 kommuner som hadde skiftet pensjonsleverandør 01.01.1999, enten måtte flytte tilbake til KLP eller det måtte etableres en politisk løsning som ga de private livselskapene adgang til fortsatt å levere kommunale tjenestepensjonsordninger.

Arbeidsretten tolket den daværende tariffavtales bestemmelse om kjønns- og aldersnøytralitet slik at det bare var KLP som oppfylte vilkårene. Arbeidsrettens forståelse innebar at tariffpartene ikke hadde avtalt *reell* flytterett, men bare en *teoretisk* fremtidig flytterett.

Denne dommen førte, ved siden av det politiske ønsket om fri konkurranse på det kommunale tjenestepensjonsmarkedet, til senere endringer i forsikringsvirksomhetsloven og Hovedtariffavtalen innen KS' tariffområde (HTA).

1.1.1 ENDREDE RAMMEBETINGELSER

Fra 01.01.2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 8 b. Samtidig ble det i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 8 c tatt inn bestemmelser om flytting av pensjonsordninger, som erstattet bestemmelsene i en tidligere flytteforskrift.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale.

I november 2004 ble så Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsleverandører som forvalter offentlige tjenstepensjonsordninger, noe som medførte at livsselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt.

Disse endringene innebar samlet sett en helt ny markedssituasjon for kommunal tjenstepensjonsordning, ved at det var rettslig adgang for andre aktører å opptre i konkurranse med KLP.

Dette var noe av bakgrunnen for at partene ved hovedtariffoppgjøret 2004 ble enige om å opprette sitt eget pensjonskontor, som et kompetanse- og rådgivningsapparat. Pensjonskontoret ble etablert som et felles organ for ivaretagelse av partenes interesser i pensjonsspørsmål, og består av et sekretariat og et parts sammensatt styre. Det avløste det tidligere partssamarbeidet i form av Styret for AFP, Pensjonsutvalget og Pensjonsutredningsutvalget.

1.1.2 PENSJONSKONTORET

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

Det vises til beskrivelse av Pensjonskontorets rolle og oppgaver i kapittel 6.

1.2 ANSKAFFELSESREGLENE

1.2.1 KOMMUNAL TJENESTEPENSJON OG ANSKAFFELSESGELVERKET

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i [sak C-271/08](#). Her ble Tyskland dømt for å ha satt tilside EU-rettslige regler etter traktaten og anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbudreglene ved kjøp av tjenstepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenstepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

Saken ble reist av Kommisjonen mot Tyskland som et traktatbruddssøksmål. Tyske kommuner har inngått tariffavtale hvor leverandørene av tjenstepensjon er utpekt i tariffavtalen. Med utgangspunkt i tariffavtalen har kommunene inngått avtale med de utpekte pensjonsleverandørene uten at anbudsdirektivene er fulgt. Domstolen kom til at Tyskland ved ikke å anbudsette innkjøpene av tjenstepensjonen hadde brutt anbudsgelverket.

Saken er prinsipiell blant annet fordi den reiser spørsmål om grunnleggende rettigheter (tariffautonomi) og forholdet til det indre markeds regelverk.

Konklusjonen er at utøvelsen av retten til å forhandle og inngå tariffavtaler skal skje i overensstemmelse med de traktatfestede fire friheter og det domstolskapte proporsjonalitetsprinsippet. Overholdelse av anbudsdirektivene anses ikke uforenlig med tariffautonomi eller de sosiale formål som tariffavtalen skal ivareta.

Den er også av interesse for det tolknings-spørsmål Konkurransetilsynet har bedt Fornying-, administrasjons- og kirke-departementet (FAD) avklare hvorvidt kommunenes løpende avtaler med en pensjonsleverandør med jevne mellom må ut på anbud.

Domstolens avgjørelse bekrefter dermed standpunkt i KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 09.06.2005. KS-rundskrivet omhandler innkjøp av tjenstepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her konkluderes med at innkjøpsreglene skal følges også i forhold til pensjon. De som ønsker å skifte leverandør av tjenstepensjoner må følge reglene for offentlige anskaffelser, noe som innebærer at det som hovedregel må skje en utlysning av anbudskonkurranse.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har også lagt til grunn at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for innkjøp av kommunal tjenstepensjon. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser vises til kapittel 5.5.

1.2.2 GENERELT OM ANSKAFFELSES-REGELVERKET

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) ble vedtatt 16.07.1999. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) av 15.06.2001. Anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften trådte i kraft 01.06.2001.

Ny forskrift om offentlige anskaffelser ble vedtatt 7. april 2006. Ikrafttreddelsen for denne forskriften var 1. januar 2007.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av

LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennom-siktighet og etterprøvnbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5(2).

Videre er formålsbestemmelsen i LOA § 1 viktig, der det står at: *"Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling"*. Her understrekes hovedformålet med regelverket, nemlig mest mulig effektive anskaffelser for det offentlige.

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil være retningsgivende ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften.

1.2.3 OFFENTLIGE INNKJØP

Tidligere undersøkelser har vist at 30-50 prosent av budsjettene i offentlig sektor går med til innkjøp. Dette følger av et veiledningshefte med informasjon og praktiske råd til hjelp underveis i innkjøpsprosessen kalt *"Beste praksis – offentlige anskaffelser"* utgitt av Nærings- og handelsdepartementet, mars 2004¹.

I *"Rettleiding til reglene om offentlige anskaffelser"* utgitt av Fornyrings- og administrasjonsdepartementet (FAD), november 2006, opplyses at offentlig sektor i Norge gjør inn-

kjøp for godt over 200 milliarder kroner hvert år. Dette utgjør ca. 15 prosent av bruttonasjonalprodukt (BNP).

Regelverket for offentlige anskaffelser skal sikre at disse midlene blir best mulig utnyttet gjennom kostnadseffektive innkjøp, samtidig som offentlig sektor gjennom sine anskaffelser er med på utvikle et konkurransedyktig norsk næringsliv.

Andre undersøkelser viser at regulering av offentlige innkjøp og økt konkurranse om leveranser har gitt bedre priser og leveringskvalitet for innkjøperne. Anskaffelsesreglene bidrar dermed til økt verdiskapning i samfunnet og sikrer en mest mulig effektiv ressursbruk.

I tillegg medfører praktisering av anskaffelsesreglene ryddigere innkjøpsprosesser som motvirker korrupsjon, smøring og kameraderi.

1.3 KONKURRANSEGRUNNLAG

1.3.1 GENERELT

Et sentralt dokument i innkjøps- og anskaffelsesprosessen er konkurransegrunnlaget. Det følger av FOA § 17-1(1) at det skal utarbeides et konkurransegrunnlag. Dette gjelder ved innkjøp over terskelverdiene (NOK 1,6 millioner, FOA § 2-2).

Konkurransegrunnlaget eller anbudsgrunnlaget er det dokument som ligger til grunn

¹ For ordens skyld gjøres oppmerksom på at dette heftet er utarbeidet før siste forskriftsendring. Det betyr at informasjonen i heftet ikke er oppdatert.

for konkurransen, og utgjør til syvende og sist selve beslutningsgrunnlaget for oppdragsgiver.

Det skal inneholde opplysninger om hvilken ytelse som skal anskaffes og hvordan konkurransen skal gjennomføres.

Her skal reglene for konkurransen gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne angis. Konkurranses grunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilken anskaffelsesprosedyre som er valgt, endelig frist for mottak av tilbud (dag og klokkeslett) påført adresse tilbudene skal sendes, vedståelsesfrist og den relative vekten av tildelingskriteriene i henhold til FOA § 22-2.

Det vises til detaljert beskrivelse og gjennomgang av konkurransegrunnlaget neden-

for under kapitlet *"Anskaffelsesprosessen"* (kapittel 5).

1.3.2 PENSJONSKONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG

Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag til benyttelse ved innkjøp av kommunale tjenstepensjonsordninger. Pensjonskontorets konkurransegrunnlag ligger tilgjengelig på Pensjonskontorets nettsted, www.pensjonskontoret.no.

Her oppstilles aktuelle tildelingskriterier, dvs. de forhold som skal vektlegges. Under hvert tildelingskriterium bes tilbyder om å gi opplysninger om en rekke forhold, både av økonomisk og ikke-økonomisk art. Tilbyders avgitte opplysninger i utfyllt konkurransegrunnlag med vedlegg utgjør samlet det komplette tilbud. For ordens skyld bes tilbyder å bekrefte dette, og også lage en komplett vedleggsversikt i tilbudet.

Det er lagt stor vekt på at opplysningene i konkurransegrunnlaget presenteres på en oversiktlig og ryddig måte. Tallene og opplysningene fremkommer i rubrikker og tabeller med tilhørende forklaringer og veiledninger. (Oppdragsgiver forklares blant annet hvilke tall som skal sammenlignes og på hvilken måte man skal sammenligne).

Første versjon av et felles konkurransegrunnlag ble utformet i 2006. Et slikt felles konkurransegrunnlag fantes ikke tidligere i markedet for kommunal tjenstepensjonsordning. Den enkelte oppdragsgiver utformet konkurransegrunnlag selv, gjerne ved hjelp av forsikringsrådgiver. Konkurranses grunnlagene var av varierende kvalitet, og man

opplevde at tilbyder ikke besvarte alle spørsmål i ønsket form.

1.4 PENSJONSVEILEDER

Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av kommunal tjenstepensjonsordning.

Pensjonsveilederen forklarer blant annet den prosess som må følges i forhold til skifte av pensjonsleverandør. Den gir en veiledning i forhold til gangen i en flyttesak, dvs. de formelle bestemmelser som må følges i forhold til opphør og flytting av pensjonsavtale.

Pensjonsveilederen gir videre oversikt over de aktuelle tildelingskriterier, og en veiledning om hvordan det enkelte tildelingskriterium

skal vurderes. Boken er i så henseende et hjelpemiddel til bruk ved *evalueringen* av de tilbud som mottas etter gjennomført prosess.

1.5 OPPSUMMERING

Ved å benytte Pensjonskontorets konkurransegrunnlag oppnår man å:

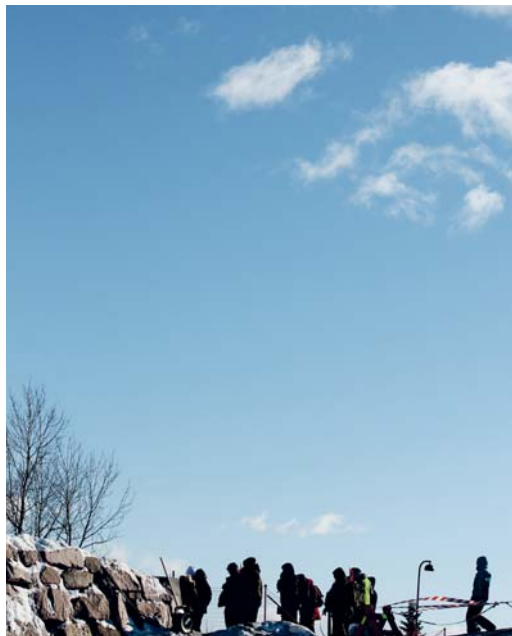
- Få sammenlignbare tallstørrelser – gjennom mest mulig "spisset" spørsmålsstilling
- Objektivisere, strukturere, standardisere og profesjonalisere innkjøpsprosessen – gjennom å følge anskaffelsesbestemmelsene
- Avdekke eventuelle avvik av vesentlig betydning hos én eller flere tilbydere

Konkurransegrunnlaget med tilhørende pensjonsveileder vil totalt sett gi oppdragsgiver bedre mulighet til å foreta en selvstendig vurdering av de mottatte tilbud, og samlet sett i større grad enn tidligere å fatte avgjørelser som kan begrunnes i kvalitetsforskjeller i tilbyders pensjonsprodukt og tjenester.

1.6 HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES

Pensjonsveilederen og konkurransegrunnlaget utgjør til sammen et enhetlig innkjøpsdokument. Formålet er at *begge* dokumenter skal fungere som en brukerhåndbok og et praktisk arbeidsverktøy for de pensjonsansvarlige i den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet.

For at konkurransegrunnlaget skal kunne benyttes direkte mot tilbyderne, er dette utarbeidet som et selvstendig dokument.

1.7 DEFINISJONER OG FORKORTELSER

Kommune/fylkeskommune/virksomhet omtales i det videre som *"kommunen/virksomheten"* eller *"oppdragsgiver"*.

Pensjonsleverandør omtales i det følgende som *"leverandør"* eller *"tilbyder"*. *"Pensjonsinnretning"* brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

Hovedtariffavtalen innen KS-området omtales *"HTA"*, Vedtekter for avtalefestet pensjon som *"AFP-vedtektene"* og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning som *"TPO-vedtektene"*.

1.8 PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING

Oppbygning og innhold av pensjonsveilederen er som følger:

Først gis en beskrivelse av de bestemmelser i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) som må følges i forhold til opphør og flytting av pensjonsavtale (kapittel 2).

Videre beskrives hovedtrekkene i ny offentlig tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor (kapittel 3).

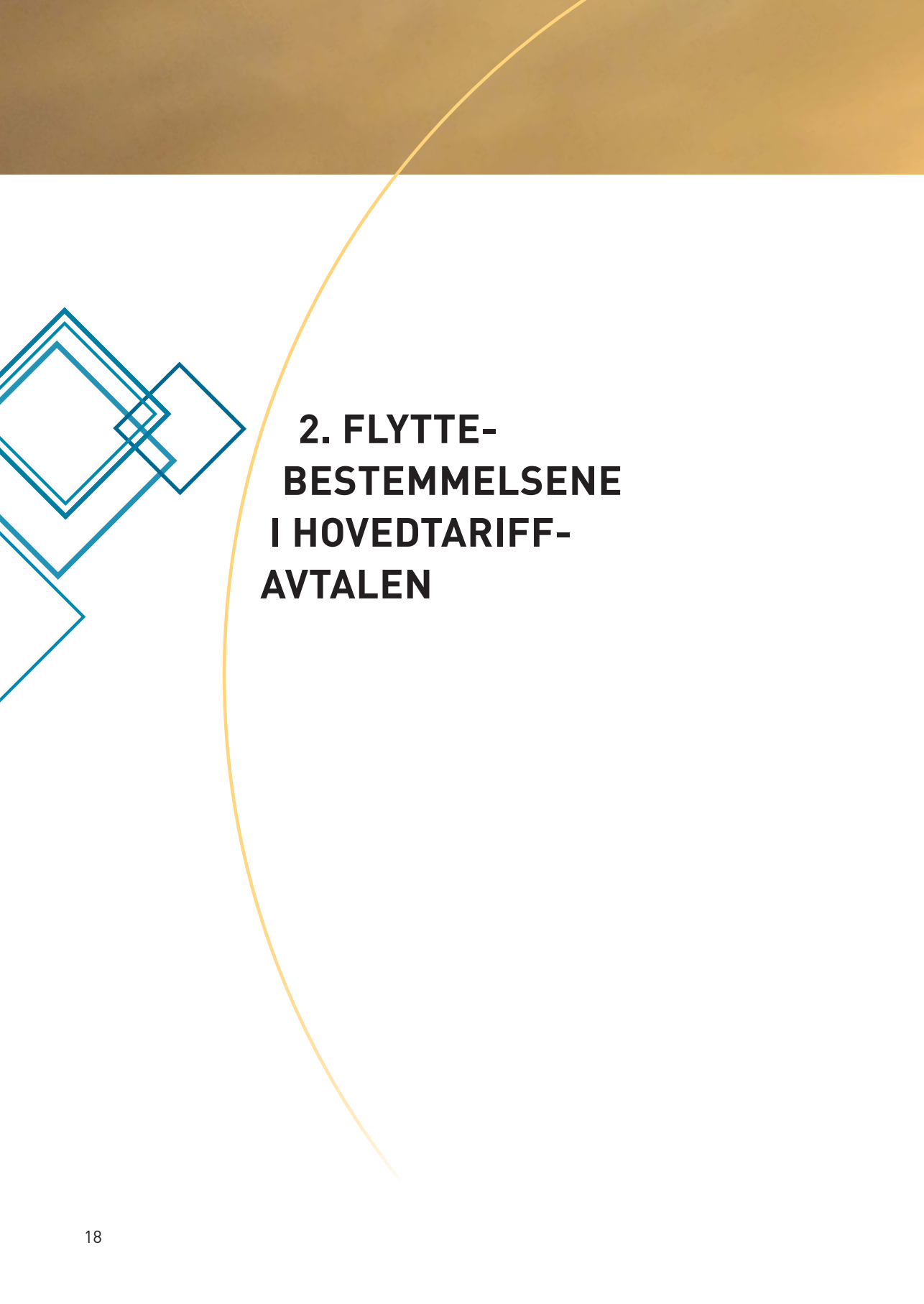
Deretter redegjøres for den prosess som må følges når en kommune skal vurdere sin pensjonsleveranse med tanke på mulig skifte av pensjonsleverandør (kapittel 5), samt den planlegging og det forarbeid man bør foreta i forkant av eventuell anbudsprosess (kapittel 4).

Derneft gis en nærmere beskrivelse av Pensjonskontoret – bakgrunnen for opprettelsen av kontoret, kontorets sammensetning og en redegjørelse av kontorets rolle og oppgaver, med særlig vekt på anbudsprosessen (kapittel 6).

Videre gis en beskrivelse av pensjonsinnretningene (kapittel 7), og en fremstilling av forsikringsmeglers/rådgivers rolle og oppgaver, samt hvilke lover og regler de er underlagt (kapittel 8).

Videre følger informasjon om endringer i forsikringsvirksomhetsloven, som sammenholdes med Hovedtariffavtalen (kapittel 9).

Avslutningsvis følger en rettledning til de enkelte tildelingskriterier i Pensjonskontorets konkurransegrunnlag (kapittel 10). Rettledningen gir utfyllende informasjon om hvert enkelt tildelingskriterium (de enkelte delene av tilbudet) og en veiledning om hvordan de enkelte tildelingskriterier skal vurderes. Til slutt følger et kapittel om pensjonskasseløsning med momenter til tildelingskriterier (kapittel 11).

2. FLYTTE- BESTEMMELSENE I HOVEDTARIFF- AVTALEN

FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN

- Hovedtariffavtalen inneholder bestemmelser om opphør og flytting av pensjonsavtaler.
- Kommunen har tre måneders frist for å si opp avtalen med sin pensjonsleverandør. Siste frist for oppsigelse er 30. september det enkelte kalenderår.
- Endelig vedtak om flytting må skje innen 1. desember det enkelte år.
- Det er kommunestyret som selv må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke.
- En kommune som skal ut på anbud med sin pensjonsavtale plikter å holde et drøftingsmøte med de tillitsvalgte etter HTA pkt. 2.1.8.

2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende kommunal tjenstepensjon følger av Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kapittel 2 og dennes vedlegg 4 – *"Vedtekter for avtalefestet pensjon"* (AFP) og vedlegg 5 – *"Vedtekter for Tjenstepensjonsordning"* (TPO).

Bestemmelsene vedrørende opphør og flytting av pensjonsavtale følger av HTA pkt. 2.1.8 og TPO-vedtektene § 14-1.

2.2 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommunen er gitt en frist for oppsigelse av avtalen med sin nåværende leverandør av kommunal tjenstepensjonsordning i TPO-vedtektene § 14-1.

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med *tre måneders* frist til opphør ved kalenderårets slutt, jf. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, første pkt.

Siste frist for oppsigelse av avtalen i henhold til HTA blir altså *30. september* det enkelte kalenderår.

I forsikringsvirksomhetsloven² kapittel 11 er det tatt inn bestemmelser som gjelder

² Forsikringsvirksomhetsloven (lov av 10. juni 2005 nr 44) erstattet tidligere lov 10. juni 1988 nr. 39 om forsikringsvirksomhet. I medhold av overgangsregler gitt i forskrift av 30.06.2006 nr. 868, ble lovens kap. 7 og 9 med tilhørende forskrifter gitt ikrafttredelse 1. januar 2008.

flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene vil også omfatte kommunale pensjonsordninger i medhold av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 10. (Dette følger av forsikringsvirksomhetsloven § 11-1, bokstav c). Det gjøres en henvisning til disse bestemmelsene i TPO-vedtektene § 14-1, bokstav b.

Som hovedregel gjelder et skriftlighetskrav for oppsigelsen. Etter forsikringsvirksomhetsloven § 11-5(1) er kravet om skriftlighet likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan oversendes elektronisk. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikre meldingens innhold, jf. § 11-5(1), tredje pkt.

2.3 VEDTAK OM FLYTTING

Det er også gitt en bestemmelse om frist for når endelig vedtak om flytting skal skje.

Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 1. desember det enkelte år, jf. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, annet pkt.

Det følger av HTA pkt. 2.1.8 at det er kommunestyret/fylkestinget /styret som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er etter gjeldende hovedtariffavtale ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket. Imidlertid er det en klar begrunnelsesplikt etter anskaffelsesreglene, jf. FOA § 22-3.

Det er kommunestyret selv som må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke, en myndighet som ikke kan delegeres til formannskapet ei heller til kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmel-

sene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er som tidligere nevnt utarbeidet for benyttelse ved innkjøp av kommunale tjenstepensjonsordninger. Valg av pensjonsleverandør skal skje på grunnlag av de valgte tildelingskriterier. I forhold til vektlegging av disse har de et visst handlingsrom.

Det vil være klokt at kommunestyret/ fylkestinget/styret deltar i utvelgelsen/vektingen av tildelingskriteriene. Med andre ord involveres på et mye tidligere tidspunkt i prosessen enn det som har vært vanlig praksis.

Det vises i den forbindelse til KS' B-rundskriv 9/2005 som påpeker at kommunestyret/ fylkestinget/styret bør delta i utformingen av tildelingskriteriene for at deres vedtak skal ha reelt innhold.

2.4 TILLITSVALGTES DRØFTINGSRETT

Etter HTA pkt. 2.1.8, første avsnitt skal det ved skifte av pensjonsleverandør finne sted en drøfting med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig, og senest før oppsigelse er vedtatt, og levert dagens leverandør av kommunal tjenstepensjonsordning, jf. HTA pkt. 2.1.8, annet avsnitt.

Disse bestemmelsene betyr at det skal være drøftingsmøte med tillitsvalgte med underskrevet protokoll før oppsigelse. Forutsetningen om at drøftingsplikten inntreffer "*tidligst*"

mulig” innebærer at de tillitsvalgte bør tas med på et svært tidlig stadium (planleggingsstadiet) i anskaffelsesprosessen.

Den nærmere avgrensning og presisering av ordene *”drøfting”* og *”drøftingsplikt”* følger av Hovedavtalen (HA). En eventuell innføring av nye bestemmelser om drøftingsplikt eller en endring av disse bestemmelsene i HA, vil kunne få betydning for tolkningen og fastsettelsen av det nærmere innhold av drøftingsretten etter HTA pkt. 2.1.8.

Det understrekes at reglene om drøftingsplikt også gjelder der det besluttes *ikke* å skifte pensjonsleverandør. Det skyldes at anskaffelsesreglene i stor grad medfører en bundet prosess, der fastsettelse av tildelingskriterier og vekting av disse langt på vei bestemmer valget av pensjonsleverandør.

2.5 ENERGIAVTALEN

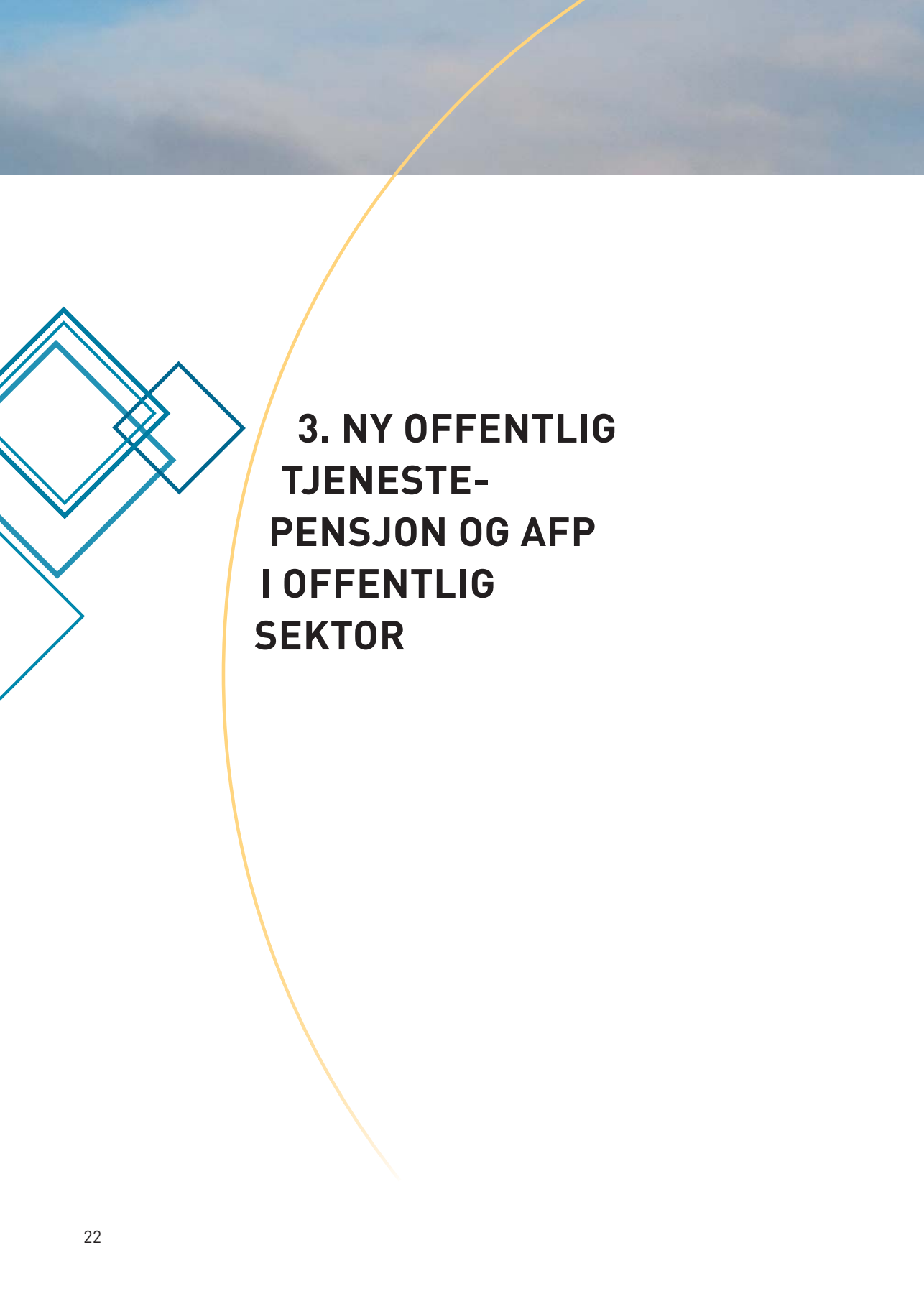
Det bemerkes at ovenfor nevnte bestemmelser om oppsigelsesfrist og vedtak om flytting ikke er nedfelt i Hovedtariffavtalen for energiverk og datterselskap med selvstendig medlemskap i KS Bedrift (Energiavtalen).

Her legges to-måneders fristen i forsikringsvirksomhetsloven § 11-5(1) til grunn:

”Kontrakt om pensjonsordning kan sies opp med en frist på to måneder”.

I tillegg gjøres oppmerksom på den vesensforskjell mellom Energiavtalen og Hovedtariffavtalen innen KS’ tariffområde (HTA), ved at Energiavtalen ikke inneholder bestemmelser om kjønns- og aldersnøytrale premier, jf. avtalens pkt. 12.1.8.

3. NY OFFENTLIG TJENESTE- PENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

- Tariffpartene i offentlig sektor inn-
gikk 4. juni 2009 avtale om offentlig
tjenestepensjon og AFP i offentlig
sektor.
 - Arbeidsdepartementet fremmet
26.03.2010 et lovforslag – Prp. 107 L
(2009-2010) – om oppfølging av avtale
om offentlig tjenestepensjon og AFP i
offentlig sektor i tariffoppgjøret 2009.
 - Tariffpartene innen KS-området har
implementert lovforslagene fra Prop.
107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så
langt det er nødvendig.
 - De endrede reglene gjelder fullt ut for
årskull til og med 1953-kullet.
- Kommunal tjenestepensjonsordning
er dermed tilpasset følgende prin-
sippet:
 - Levealderjustering
 - Fleksibelt uttak
 - Individuell garanti
 - Ny regulering fra 2011
 - AFP videreføres som egen tidligpen-
sjonsordning 62-66 år som i dag.
AFP skal ikke levealderjusteres, men
reguleres med lønnsveksten fratrullet
0,75 pst, grensen for hvor mye du kan
tjene ved siden av AFP-pensjonen
videreføres (15 000 kroner).

3.1 INNLEDNING

3.1.1 BAKGRUNN

I forbindelse med lønnsoppgjøret 2009 i offentlig sektor ble det avtalt at dagens regler for offentlig tjenestepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor skulle videreføres med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av pensjonsforliket i Stortinget fra mai 2005.

I pensjonsforliket i 2005 ble det bestemt at også offentlig tjenestepensjon skal levealderjusteres og omfattes av nye regler for regulering av pensjon.

Avtalen fremgår av tariffpartenes enighetsprotokoll av 4. juni 2009 – *“Avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor”* – i Riksmeklingsmannens møtebok av samme dato.

3.1.2 LOVPROPOSISJON

Arbeidsdepartementet fremmet 26.03.2010 et lovforslag om oppfølging av avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor i tariffoppgjøret 2009.

Lovforslaget fremgår av **Proposisjon 107 L (2009-2010)** – *“A) Lov om avtalefestet pensjon for medlemmer av Statens Pensjonskasse B) Endringer i lov om Statens Pensjonskasse, lov*

om samordning av pensjons- og trygdeytelser og i enkelte andre lover (oppfølging av avtale om tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor i tariffoppgjøret 2009)“.

3.1.3 TARIFFREVISJONEN PR. 1.5.2010 – KS-OMRÅDET

Tariffpartene innen KS-området har implementert lovforslagene fra Proposisjon 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA) så langt det er nødvendig.

Det vises til Riksmeklingsmannens møtebok av 09.06.2010, tariffrevisjonen av 01.05.2010, innen KS-området³.

I protokolltilførsel i pkt. IV, bokstav a og b står følgende:

“IV TIL PROTOKOLL

a) Pensjonsforhold – HTA kap 2 og vedlegg 4 og 5 til HTA (vedtekter for AFP og TPO)

Det vises til endringer som følge av Prop. 107 L (2009-2010), samt endringer vedrørende ektefellepensjon.

Det tas forbehold om Stortingets behandling av saken, der eventuelle endringer forutsettes inkorporert av partene i HTA på tilsvarende måte gjennom forhandlinger innen 1.1.2011. Eventuell uenighet om dette behandles under mellomoppgjøret pr 1.5.2011.

Arbeidstakersiden viser til felles høringsuttalelse datert 15. januar 2010 til departe-

mentets høringsbrev av 20. november 2009 – med forslag til oppfølging av avtale om offentlig tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor – under tariffoppgjøret i 2009.

Arbeidstakersiden mener lovforslaget går ut over det partene ble enige om i pensjonsavtalen fra tariffoppgjøret i 2009. Grunnlovsvernet er ikke tilstrekkelig ivaretatt. Organisasjonene har ved implementeringen i HTA ikke akseptert det grunnlovssyn som kommer til uttrykk i Prop. 107 L. Det tas også forbehold om tolkningstvister vedrørende pensjonsavtalen fra oppgjøret 2009.

Partene har med bakgrunn i overføringsavtalens krav til samordning av pensjonsbestemmelser implementert lovforslagene fra Prop. 107 L i HTA så langt det er nødvendig.

³ Riksmeklingsmannens møtebok er inntatt i sin helhet på slutten av Hovedtariffavtalen.

Det tas forbehold om at endringene ikke vil være i strid med det vern Grunnlovens §§ 97 og 105, gir for opptjente rettigheter til offentlig bruttopensjon, samt framtidig opptjening for de som allerede har påbegynt opptjening av pensjon.

Partene er enige om at de foretatte endringer ikke kan påberopes i senere individuelle søksmål, der enkeltpersoner vil prøve rettslig hvorvidt endringene griper inn i vedkommendes rettigheter etter Grunnlovens bestemmelser.

b) Skifte av selskap/leverandører

På bakgrunn av usikkerhet om ytelsene i tjenstepensjonsordningen og i påvente av enighet mellom leverandørene om bransjenorm for grunnlaget for premieberegningen, vil partene sentralt anbefale at arbeidsgiver er varsom med å igangsette nye prosesser som har til siktemål å skifte selskap/leverandører i tariffperioden.

Pensjonskontorets styre har adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker før endelig vedtak fattes. Uttalelsen skal følge saken”.

3.2 NY OFFENTLIG TJENESTEPENSJON

3.2.1 LEVEALDERSJUSTERING, FLEKSIBELT UTTAK OG INDIVIDUELL GARANTI

Levealdersjustering er innført i folketrygdens alderspensjon fra 1.1.2011. I tillegg kan alderspensjonen i folketrygden tas ut fleksibelt etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Levealdersjustering og nøytralt uttak av alderspensjon fra folketrygden skal for de første årskullene gjennomføres ved å benytte såkalte forholdstall.

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttakssalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.

Nøytralt uttak innebærer bl.a. at beregningen av alderspensjonen i tjenstepensjon fra 67 år ikke skal påvirkes av når fleksibel alderspensjon i folketrygden tas ut (for de som måtte velge denne løsningen i stedet for å ta ut offentlig sektor AFP).

For offentlig tjenstepensjonsordning er det innført en individuell garantiordning som sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering ikke blir lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenstepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenstepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent.

Den **individuelle garantien** sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år er sikret 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved 67 år etter 30 års opptjening.

3.2.2 AVGRENSNING - ÅRSKULLENE TIL OG MED 1953-KULLET

De endrede reglene gjelder fullt ut for årskull til og med 1953-kullet. Disse årskullene får folketrygdens alderspensjon i sin helhet opptjent og beregnet etter dagens regler, men med innført fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering fra 2011.

Om de nye opptjenings- og beregningsreglene for 1954-kullet og yngre årskull fremgår følgende av lovforarbeidene – Proposisjon 107 L (2009-2010):

“Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1958-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden og av den individuelle garantien fra tariffoppgjøret 2009. Årskullene fra og med 1959-kullet omfattes av nye opptjeningsregler i folketrygden, men ikke av den individuelle garantien.

Departementet vil komme tilbake med forslag om tilpasning i reglene for tjenstepensjon og samordning for årskullene fra og med 1954-kullet”.

3.2.3 HOVEDTARIFFAVTALEN INNEN KS’ SEKTOR

Tariffpartene innen KS-området har implementert lovforslagene fra Proposisjon 107 L i Hovedtariffavtalen (HTA). Det vises til protokolltilførsel i Riksmeklingsmannens møtebok pkt. IV, bokstav a, femte ledd:

“Partene har med bakgrunn i overføringsavtalens krav til samordning av pensjonsbestemmelser implementert lovforslagene fra Prop. 107 L i HTA så langt det er nødvendig”.

Kommunal tjenstepensjonsordning er dermed tilpasset følgende prinsipper:

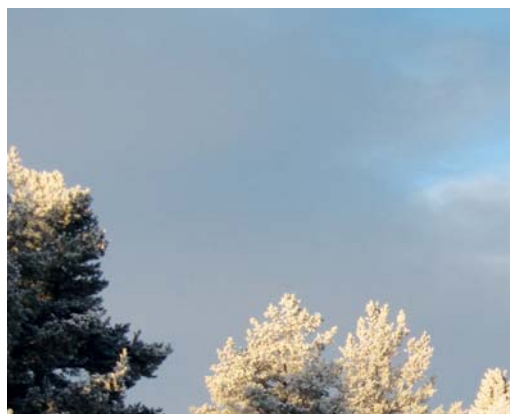
- Levealdersjustering
- Fleksibelt uttak
- Individuell garanti
- Ny regulering fra 2011

Prinsippet om levealdersjustering er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.3. Prinsippet om individuell garanti er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.4. De endrede regler for regulering av alderspensjon er nedfelt i HTA kapittel 2, pkt. 2.1.6.

Nedenfor illustreres prinsippene levealdersjustering, fleksibelt uttak og individuell garanti gjennom tre beregningseksempler. Eksempelene er hentet fra Proposisjon 107 L (2009-2010).

3.2.4 LEVEALDERSJUSTERING AV OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

I dette kapitlet illustreres levealdersjustering av alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger for tilfeller der tjeneste-

pensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig.

Tjenestepensjon og samordningsfradrag skal først beregnes etter dagens regler, og deretter levealdersjusteres. Levealdersjusteringen illustreres nedenfor for tilfeller der tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres da ved at både brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene divideres med forholdstallet i folketrygden som gjelder for den enkelte på uttakstidspunktet.

Eksempel 1 gjelder en person som tar ut alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Forholdstallet 1,054 benyttes i levealdersjusteringen av brutto tjenestepensjon og samordningsfradragene.

Folketrygdens alderspensjon tas her ut samtidig med tjenestepensjonen, slik at forholdstall 1,054 også skal benyttes ved levealdersjustering av folketrygdens alderspensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres som illustrert i *Eksempel 1*. Eksemplet viser at levealdersjusteringen reduserer samlet pensjon med 14 474 kroner. Om lag en fjerdedel av denne reduksjonen (3 403 kroner) skyldes levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon. Resten av reduksjonen (11 071 kroner) skyldes at alderspensjonen fra folketrygden har blitt levealdersjustert. Samlet pensjon etter levealdersjustering utgjør 67,7 prosent av pensjonsgrunnlaget. Dersom inntekten hadde vært høyere eller lavere, ville de beløpsmessige utslagene blitt henholdsvis høyere eller lavere.

Eksempel 1: Levealdersjustering av offentlig tjenstepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenstepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenstepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,054	68 317
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	282 515		268 041
Kompensasjonsgrad (pst.)	71,3		67,7

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.5 FLEKSIBELT UTTAK AV ALDERS-PENSJON FRA FOLKETRYGDEN

I dette kapitlet illustreres levealdersjustering av alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger for tilfeller der alderspensjon fra folketrygden tas ut fleksibelt – alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år.

Det tas utgangspunkt i samme eksempel som i *Eksempel 1*. Men i stedet for at tjenstepensjon og alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig, tar vedkommende ut folketrygdens alderspensjon når han fyller 62 år.

Ved uttak av folketrygdens alderspensjon divideres denne alderspensjonen med forholdstallet som gjelder ved 62 år. Forholdstallet ved 62 år er anslått til 1,340 for personer født

i 1953. Når vedkommende fyller 67 år og tar ut offentlig tjenstepensjon, skal denne pensjonen samordnes med folketrygdens alderspensjon, og pensjon og samordningsfradrag skal levealdersjusteres. Ved levealdersjustering av tjenstepensjon og samordningsfradrag skal forholdstallet ved 67 år (1,054) benyttes.

Eksempel 2 viser levealdersjusteringen av alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon ved 67 år når folketrygdens alderspensjon er tatt ut ved 62 år. Eksemplet illustrerer at pensjonen fra offentlig tjenstepensjonsordning ikke påvirkes av at folketrygdens alderspensjon er tatt ut før tjenstepensjonen tas ut. Tjenstepensjon etter samordning er 63 022 kroner, som er det samme som i eksempelet i *Eksempel 1* der folketrygdens alderspensjon ble tatt ut samtidig med tjenstepensjonen.

Samlet pensjon er likevel vesentlig lavere enn i eksempelet med samtidig uttak ved 67 år. Dette skyldes at folketrygdens alderspensjon er lavere fordi den er tatt ut ved 62 år, og dermed er dividert på et høyere forholdstall.

Eksempel 2: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	72 006	72 006/1,340	53 736
+ Tilleggspensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,340	107 525
= Samlet pensjon	282 515		224 283
Kompensasjonsgrad (pst.)	71,3		56,6

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.2.6 INDIVIDUELL GARANTI

I dette kapitlet illustreres den individuelle garantien. Den individuelle garantiordningen sikrer at samlet pensjon etter levealdersjustering ikke blir lavere enn 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved full opptjeningstid, det vil si pensjonsnivået som er definert i tjenestepensjonsordningen. Dersom summen av netto tjenestepensjon og alderspensjon fra folketrygden er lavere enn det garanterte beløpet på 66 prosent av pensjonsgrunnlaget, skal tjenestepensjonsordningen gi et garantitillegg slik at samlet pensjon likevel blir 66 prosent.

Den individuelle garantien kom ikke til anvendelse i *Eksempel 1* og *Eksempel 2*. At samlet pensjon ble høyere enn pensjonsnivået som er definert i pensjonsordningen (66 prosent) etter levealdersjusteringen, skyldes at deler av folketrygdens ytelser er

unntatt fra samordning (samordningsfordeler). I *Eksempel 1* utgjorde samordningsfordelene 21 133 kroner (før levealdersjustering), eller 5,3 prosent av pensjonsgrunnlaget, slik at samlet pensjon før levealdersjustering var 71,3 prosent.

Dersom man antar at vedkommende er gift i stedet for enslig, reduseres samordningsfordelene siden grunnpensjonen fra folketrygden reduseres fra 72 006 kroner (1 G) til 61 205 kroner (0,85 G) uten at samordningsfradraget endres. Pensjonen beregnes da som illustrert i *Eksempel 3*. Samlet pensjon etter levealdersjusteringen blir nå 257 793 kroner, det vil si en kompensasjonsgrad på 65,1 prosent. Dermed blir samlet pensjon 3 589 kroner lavere enn pensjonsnivået Anders er sikret gjennom den individuelle garantien. Den offentlige tjenestepensjonsordningen må dermed utbetale et garantitillegg på 3 589 kroner i tillegg til ordinær tjenestepensjon.

Eksempel 3: Levealdersjustering av offentlig tjenestepensjon. Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenestepensjonsordning ved 67 år. Gift. 1953-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering
Brutto tjenestepensjon	261 382	261 382/1,054	247 991
- Samordningsfradrag	194 957	194 957/1,054	184 969
= Netto tjenestepensjon	66 425		63 022
+ Grunnpensjon fra folketrygden	61 205	61 205/1,054	58 069
+ Tilleggs pensjon fra folketrygden	144 084	144 084/1,054	136 702
= Samlet pensjon	271 714		257 793
Kompensasjonsgrad (pst.)	68,6		65,1

Kilde: Proposisjon 107 L (2009-2010)

3.3 AFP – OFFENTLIG SEKTOR

3.3.1 VIDEREFØRING AV DAGENS REGLER

Etter avtalen av 4. juni 2009 skal dagens regler for avtalefestet pensjon (AFP) i offentlig sektor videreføres.

AFP skal fortsatt være en tidsbegrenset ytelse fra 62 til 67 år. Det er et vilkår for å få AFP at en står i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fyller visse individuelle vilkår om forutgående opptjening mv. Stillingen må fratres helt eller delvis.

Fra 62 til 65 år beregnes AFP i offentlig sektor som tidligere AFP i privat sektor, dvs. som en alderspensjon fra folketrygden med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller særtillegg (folketrygdberegnet AFP). Dessuten ytes et særskilt AFP-tillegg på kr 20 400.

Fra 65 år beregnes AFP som en tjenestepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP

gir en høyere ytelse, har pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år. AFP er en samordningspliktig ytelse (med unntak av AFP-tillegget).

3.3.2 AFP SKAL IKKE LEVEALDERJUSTERES

Det følger av lovforarbeidene – Prop. 107 L (2009-2010) – at AFP i offentlig sektor ikke skal levealderjusteres.

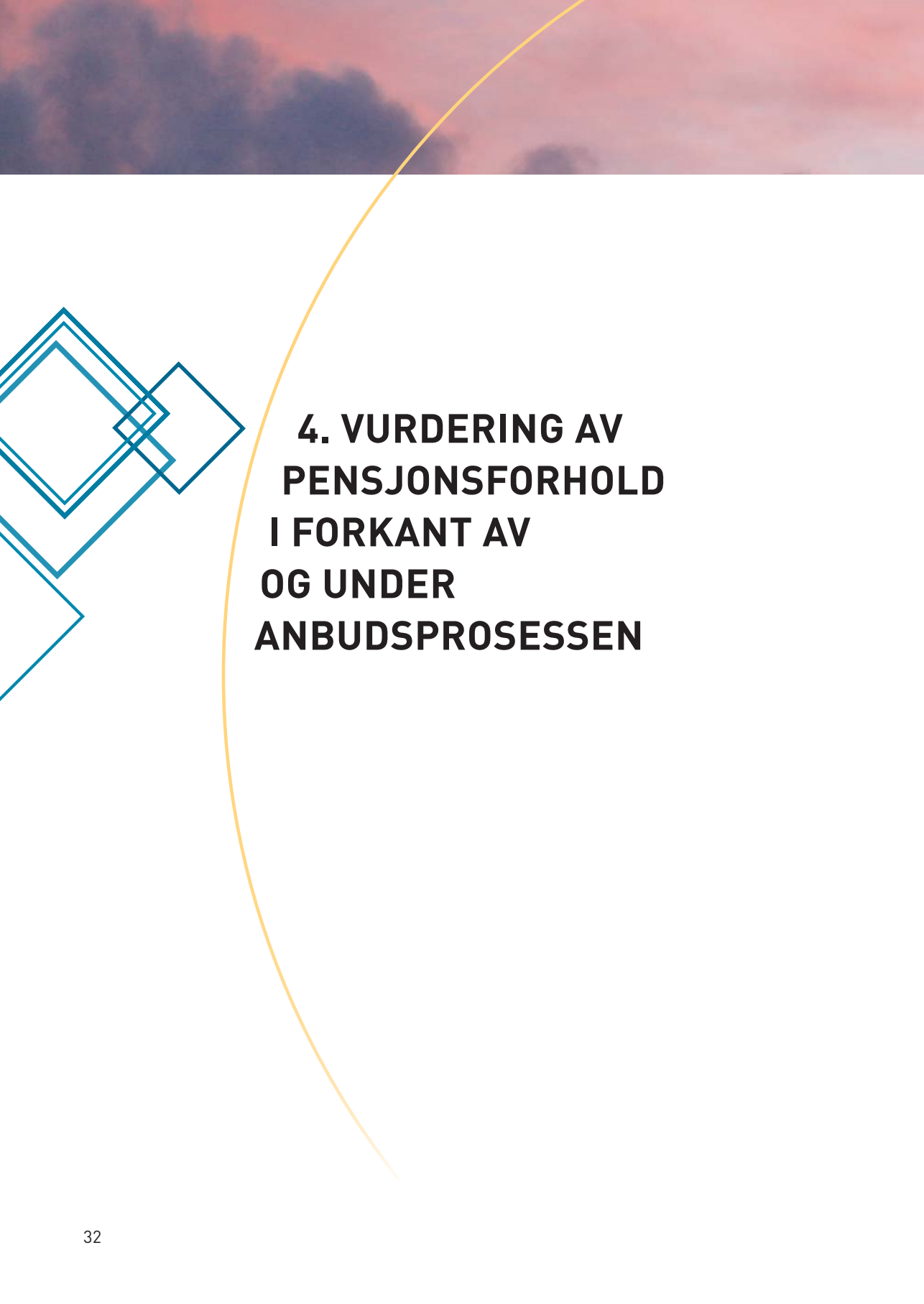
3.3.3 FORHOLDET MELLOM AFP I OFFENTLIG SEKTOR OG ALDERSPENSJON I FOLKETRYGDEN

Det fremgår av avtalen av 4. juni 2009 at personer som velger å ta ut alderspensjon fra folketrygden før 67 år ikke i tillegg skal kunne ta ut folketrygd- eller tjenestepensjonsberegnet AFP.

Av lovforarbeidene – Prop. 107 L (2009-2010) – fremgår at ettersom alderspensjon fra folketrygden i dag ikke kan tas ut før 67 år, har det ikke vært mulig å kombinere AFP med denne ytelsen. Det har derfor ikke vært behov for å regulere det omtalte forholdet i avtalen tidligere.

Departementet legger til grunn at en person som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), må ha anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes.

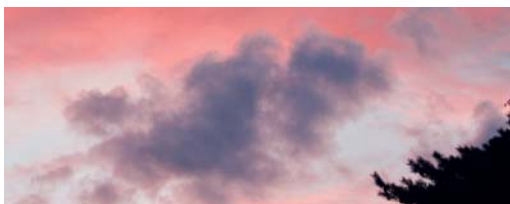
Tilsvarende må en person som har tatt ut AFP helt eller delvis, senere kunne velge å ta ut folketrygdens alderspensjon. Departementet legger til grunn at retten til AFP da vil falle bort.

4. VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

- En kommune som vurderer å gå ut på anbud med sitt pensjonsforhold bør være tidlig ute, da det er en rekke forhold som skal vurderes og besluttes i en anbudsprosess.
- Det er kommunestyret som skal fatte endelig vedtak om valg av tjenestepensjonsleverandør.
- Områder kommunen bør gjøre seg kjent med er: oversikt over alle prosesser og flyttekostnader, informasjon som skal gis ansatte og pensjonister og håndtering av oppspart kapital.
- Pensjonskontoret kan ikke opptre som en rådgiver for kommunen, men bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold omkring en anbudsprosess.
- Flertallet av kommunene har de siste årene benyttet seg av ekstern rådgiver. Hvorvidt kommunen skal benytte seg av rådgiver er en avgjørelse kommunens pensjonsutvalg må ta stilling til.

4.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret legger i denne pensjonsveileder til grunn at anbudsreglene i lov om offentlige anskaffelser med tilhørende forskrift skal benyttes ved innkjøp av kommunal tjenestepensjon innen KS' tariffområde.

Ved å følge anskaffelsesregelverket objektiviseres innkjøpsprosessen. Anbudsreglene kan føre til at man blir "tvunget" til å flytte sin pensjonsavtale uten at man subjektivt sett ønsker det, ut i fra kravet om å velge *"det økonomisk mest fordelaktige tilbud"/"hvilket tilbud som har den laveste prisen"*, jf. forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) § 22-2.

En kommune/virksomhet som ønsker å bli nærmere kjent med forhold tilknyttet sin pensjonsordning, kan imidlertid gjøre dette uten å måtte gå ut i en anbudsprosess. Vurderingsarbeid og kompetanseheving rundt pensjonsordningen må derfor ses på som en separat prosess løsrevet fra selve anbudsprosessen.

Flere av tildelingskriteriene listet opp i kapittel 10 er hovedtemaer som bør kunne danne grunnlag for områder kommunen/virksomheten bør gjøre seg kjent med og holde seg løpende orientert om. Her bør nåværende pensjonsleverandør fremskaffe underlag og informasjon.

4.2 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/ VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

En tendens i de senere års anbudsprosesser har vært at man går ut på anbud på et svært sent tidspunkt på høsten – enkelte ganger slutten av september.

En konsekvens er at det blir knapp tid til vurdering av innkomne tilbud før innstilling til formannskap og kommunestyre skal utarbeides. Dessuten reduseres muligheten til å rette opp eventuelle feil før endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret – 01.12. Det er i denne sammenheng viktig å være oppmerksom på fristen for fristillelse fra nåværende pensjonsleverandør – 30.09.

Det anbefales derfor at man er tidlig ute og bruker god tid når det gjelder vurdering av pensjonsforhold som senere eventuelt vil kunne ut i en anbudsutlysning.

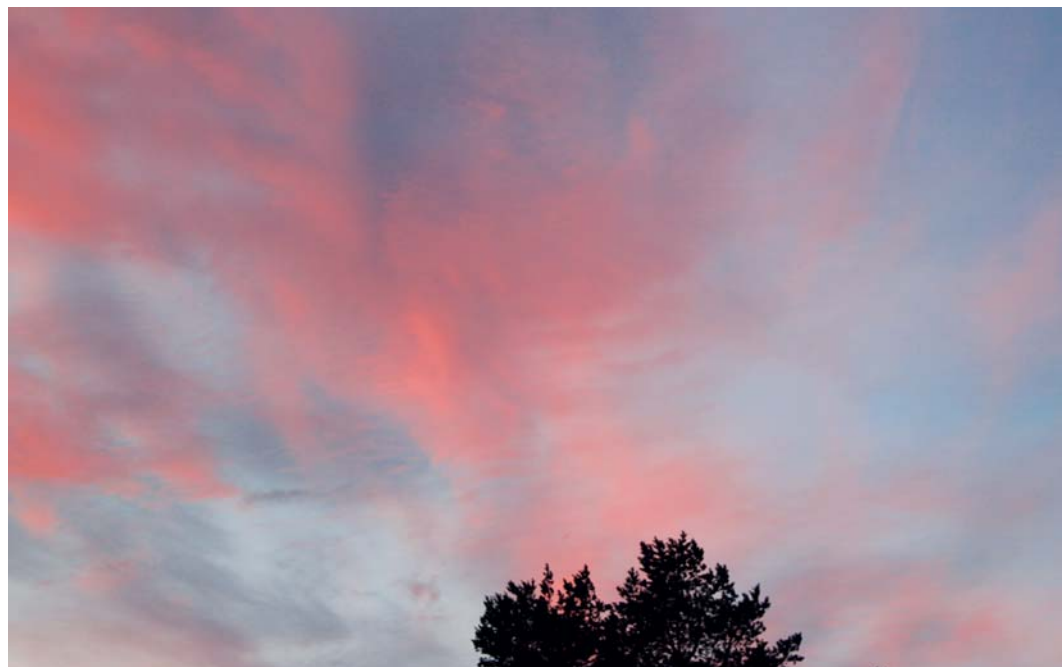
Nedenfor følger beskrivelse av en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i sin kommune/virksomhet.

Det understrekes at beskrivelsen i det følgende er anbefalinger fra Pensjonskontorets side, som ikke må oppfattes som rettslig forpliktende.

- Nedsettelse av pensjonsutvalg
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av rådgivere
- Flytting – viktige momenter

4.3 NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen/virksomheten. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år forut for man evt. har planer om legge pensjonsleveransen ut på anbud.

Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

4.4 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

Hovedtariffavtalen (HTA) pkt. 2.1.8, sjette ledd sier at det er kommunestyret/fylkestinget/styret som skal fatte *"endelig avgjørelse"* i forhold til flytting av en pensjonsavtale.

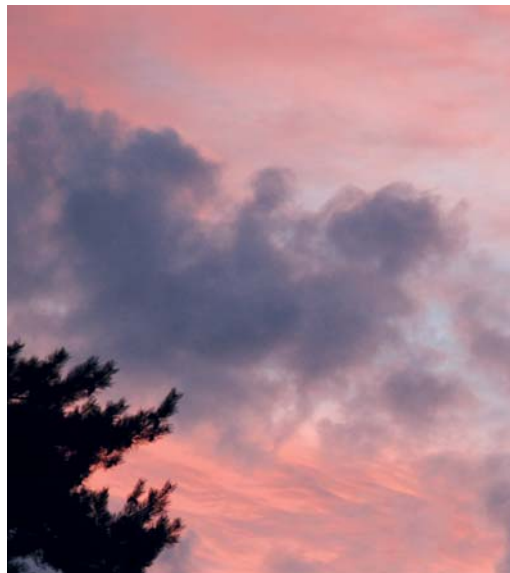
Selv om det ikke er påkrevet etter Hovedtariffavtalen, er det en fordel om kommunestyret også fatter beslutning om følgende i forbindelse med en anbudsprosess:

- Vedtak om å gå på anbud
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Viktig i denne sammenheng er det at kommunestyret ikke fraviker sin beslutning i forhold til tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting, men fastholder og bygger sitt vedtak på dette utgangspunkt.

Dermed reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og at konklusjonen samtidig mangler tilstrekkelig saklig begrunnelse, jf. FOA §§ 22-2, 22-3 og 20-16 – se kapittel 5.12.3.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget

inn for Klagenemnda for Offentlige Anskaffelser (KOFA) høsten 2006 – [Sak 2006/161](#) og [Sak 2006/159](#).

Også i [sak 2009/20](#) fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at det var i strid med kravene til etterprøvbarehet og gjennomsiktighet i lovens § 5 når innklagede tildelte kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var nærmere redegjort for valget.

Kommunestyrets arbeid med konkurransegrunnlaget før kunngjøring må skje for lukkede dører, og alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette legges ut på DOFFIN. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av tildelingskriterier og vekting – se kapittel 5.10.3.

4.4.1 KOMMUNESTYRET MÅ FATTE BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

Det bemerkes at HTA pkt. 2.1.8, sjette ledd sammenholdt med TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, krever at det er kommunestyret selv som må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke, en myndighet som ikke kan delegeres til formannskapet ei heller til kommunens administrasjon.

De alminnelige bestemmelsene i kommune-loven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariff-avtalen.

4.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av oppgavene til Pensjonskontoret er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret vil kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan vil være et bidrag i så måte.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, vil det ikke være anledning til å opptre som rådgiver for den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet i en anbudsprossess – se kapittel 6.4 og 6.5.

4.6 BRUK AV FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE

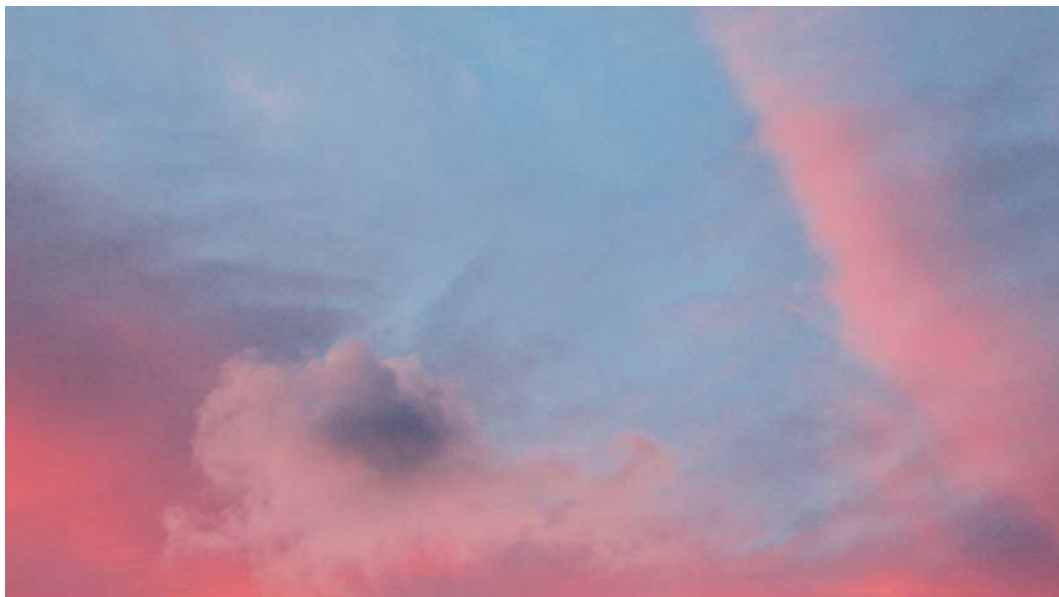
De siste års anbudsprossesser har vist at de fleste kommuner/virksomheter benytter seg av rådgiver når pensjonsleveransen skal legges ut på anbud. Beslutning om utvelgelse og bruk av ekstern rådgiver vil naturlig være et tema som kommunens pensjonsutvalg vil kunne ta stilling til.

Viktig å minne om i denne sammenheng er at anskaffelse av forsikringsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene. Det vises til 8.5.1 for nærmere omtale.

I og med utarbeidelse av Pensjonskontorets innkjøpsveileder og konkurransegrunnlag m/tilhørende referanseplan, vil behovet for rådgiver være noe mindre på det forberedende stadium av anbudsprosessen sammenlignet med tidligere. Det vil nå i første rekke være i evalueringsfasen, dvs. ved sammenligning og vurdering av de innkomne tilbud, behovet for rådgivning vil kunne være til stede.

Tidligere års anbudsprossesser har viste at de aller fleste kommuner/virksomheter benyttet Pensjonskontorets konkurransegrunnlag i sin anbudsutlysning og tilbudsinnhenting. Enkelte kommuner/virksomheter benyttet en nærmere bestemt del av Pensjonskontorets konkurransegrunnlag. Enkelte rådgivere utarbeidet en egen del som et tillegg til Pensjonskontorets konkurransegrunnlag.

Det vises til nærmere beskrivelse i kapittel 8 om forsikringsrådgivere/-meglere.

4.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

- Oversikt over alle
 - Prosesser
 - Flyttekostnader
- Informasjon til ansatte og pensjonister
- Håndtering av oppspart kapital

4.7.1 OVERSIKT OVER ALLE PROSESSER OG FLYTTEKOSTNADER

Fra eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør det innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart fremgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis det fraflyttede og tilflyttede livselskap har, i tillegg til kommunen selv.

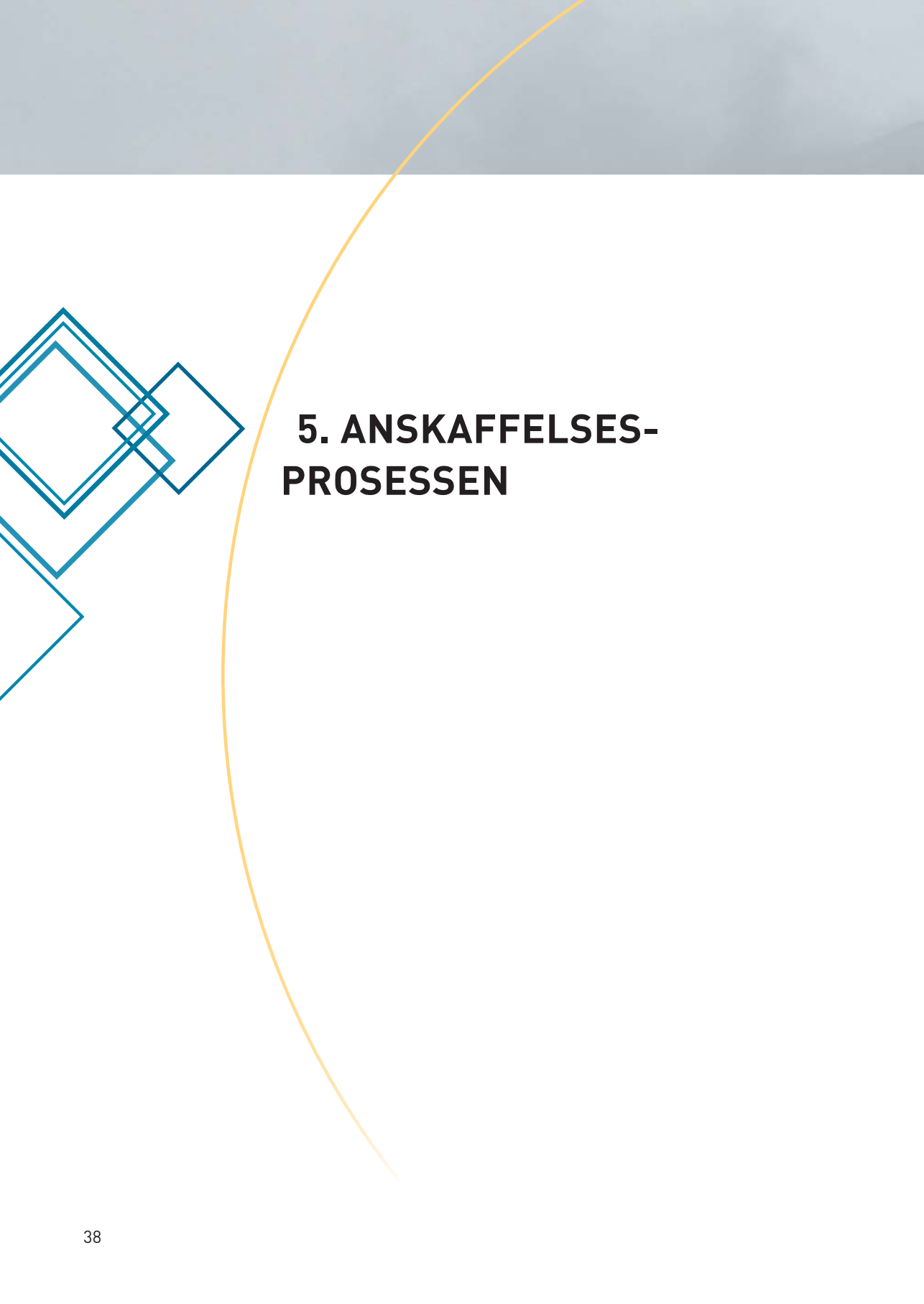
Eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

4.7.2 INFORMASJON TIL ANSATTE OG PENSJONISTER

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Her bør inngå tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

4.7.3 HÅNTERING AV OPPSPART KAPITAL

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

5. ANSKAFFESES- PROSESSEN

ANSKAFFELSESPROSESSEN

- Anskaffelsesloven trådte i kraft 1. juli 2001. Hovedprinsipper i loven er: kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet
- Ny forskrift om offentlige anskaffelser trådte i kraft 1. januar 2007.
- EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom som bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet flere avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon.
- Ulike faser av anskaffelsesprosessen: Planlegging, beslutning om anbudsprosess, utarbeidelse av konkurransegrunnlag, kunngjøring, vurdering av kvalifikasjonskrav, evaluering av tilbud og valg av leverandør og kontraktsinngåelse.

5.1 INNLEDNING

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) ble vedtatt 16.07.1999. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) av 15.06.2001. Anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften trådte i kraft 01.07.2001. Ny FOA ble vedtatt 7. april 2006 og trådte i kraft 1. januar 2007.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å innføre dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

5.2 AVGRENSNING OG OPPBYGGING AV KAPITLET

Kapitlet beskriver hovedelementene i anskaffelsesprosessen. Søkelyset rettes på innkjøp av pensjon og vektlegger de forhold som gjelder på dette spesielle område.

Anskaffelsesprosessen er valgt beskrevet gjennom følgende faser:

1) Planlegging, 2) Beslutning om anbudsprosess, 3) Utarbeidelse av konkurransegrunnlag, 4) Kunngjøring, 5) Vurdering av kvalifikasjonskrav, 6) Evaluering av tilbud og valg av leverandør, 7) Kontraktsinngåelse.

Kapitlet har således en trinnvis oppbygging og beskriver de ulike fasene i anskaffelsesprosessen nærmere.

5.3 AVGJØRELSE I EU-DOMSTOLEN

EU-domstolen avsa 15. juli 2010 dom i **sak C-271/08**. Her ble Tyskland dømt for å ha satt tilside EU-rettslige regler etter traktaten og

anskaffelsesdirektiver fordi tyske kommuner ikke hadde fulgt anbudsreglene ved kjøp av tjenestepensjon.

Domstolens avgjørelse bekrefter at kommunenes kjøp av tjenestepensjon er undergitt regelverket for offentlige anskaffelser.

For nærmere omtale av EU-domstolens avgjørelse vises til kapittel 1.2.1.

5.4 AVGJØRELSE I KOFA

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) har fattet følgende avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon: 2006/159, 2006/161, 2009/10, 2009/19, 2009/20, 2009/44 og 2010/129.

I de to førstnevnte sakene slo klagenemnda eksplisitt fast at lov om offentlige anskaffelser og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse – også i forhold til innkjøp av tjenestepensjon.

Avgjørelsene omtales i det følgende og på de steder i boken der de hører hjemme. Det gjøres henvisninger til de aktuelle kapitler der avgjørelsene omtales.

Klagenemndas avgjørelser er tilgjengelig på www.kofa.no.

5.5 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvnbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så

langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5(2).

5.5.1 KRAVET TIL LIKEBEHANDLING

Kravet til likebehandling er sentralt både i det norske regelverket og i EUs regelverk. Kravet til likebehandling er det viktigste grunnprinsippet regelverket hviler på.

Som det videre fremgår av Dragsten/Lindalen, *“Offentlige anskaffelser – Kommentartutgave”*, s.153 er ett av formålene med regelverket å sikre konkurranse ved å fastsette forutberegnelige vilkår og derigjennom sikre rettsikkerheten for leverandørene. Dette skal igjen gi oppdragsgiver mest mulig effektive anskaffelser, jf. LOA § 1.

Oppdragsgiver er forpliktet til å sikre at leverandørene likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, herunder ved utforming av spesifikasjoner, valg av tilbudsform, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget.

I **KOFA-sak 2006/161** fant klagenemnda at kravene til likebehandling var brutt ved at kun av en av tilbyderne var gitt anledning til å ha møter med innklagede. Her var også kravet til etterprøvnbarhet var brutt ved at det ikke var ført referat fra møtene.

5.5.2 KRAVET TIL FORUTBEREGNELIGHET

Som det fremgår av Dragsten/Lindalen, *"Offentlige anskaffelser – Kommentirutgave"*, s.158 innebærer kravet til forutberegnelighet etter LOA § 5(3) at leverandørene skal ha tilstrekkelig informasjon om konkurransen og gjennomføringen av den til at de kan foreta forsvarlige vurderinger og valg med hensyn til tilbudets innhold.

Forutberegnelighet er særlig viktig for at leverandørene skal vite hvilke krav som stilles for å kvalifisere seg for konkurransen, hvilke kriterier oppdraget vil bli tildelt etter og hvilke krav som stilles til den ytelsen som skal leveres. Ved at leverandørene vet hvilke regler som skal følges, kan de også kontrollere hvorvidt reglene blir fulgt.

I **KOFA-sak 2009/44** het et av tildelingskriteriene *"Tilleggsytelser, ... og lignende"*. Klagenemnda fant at tildelingskriteriet ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

Klagenemnda fant dermed at FOA § 22-2(2) var brutt. I tillegg fant klagenemnda at klarhetskravet og kravet til forutberegnelighet i lovens § 5 var brutt ved å benytte tildelingskriteriet *"Tilleggsytelser, ... og lignende"* ved anskaffelse av offentlig tjenestepensjon. (Se også 5.12.2).

I **KOFA-sakene 2009/10** og **2009/19** var blant annet HMS oppført som tildelingskriterium. Klagenemnda fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av offentlig tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var fremsatt i konkurransegrunnlaget.

FOA § 22-2(2) var således brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud. (Se også 5.12.2).

5.5.3 KRAVET TIL ETTERPRØVBARHET

Som det fremgår av Dragsten/Lindalen, *"Offentlige anskaffelser – Kommentirutgave"*, s. 160-161 medfører kravet til etterprøvbarhet i LOA § 5(3) at oppdragsgiver skal sikre at det som foretas i anskaffelsesprosessen kan dokumenteres. Oppdragsgivers vurderinger, beslutninger, referater fra møter mv. bør nedtegnes skriftlig. Dette kan virke tvisteforebyggende og sikre en effektiv håndhevelse av reglene og dermed bidra til leverandørenes rettssikkerhet.

Kravet til etterprøvbarhet setter også krav til oppdragsgivers utforming av konkurransegrunnlaget med supplerende dokumenter samt dokumentasjon av anskaffelsesprosedyren. Dokumentasjonen må være klar, entydig og utfyllende.

Kravet må ses i sammenheng med kravet til gjennomsiktighet.

I **KOFA-sak 2009/20** fant klagenemnda at kravene til etterprøvbarhet og gjennomsiktighet i lovens § 5 var brutt ved at det ikke var gitt tilstrekkelig begrunnelse for hvorfor kontrakt tildeles en leverandør som etter det dokumenterte ikke hadde det økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Kommunestyret valgte i denne saken å fravike formannskapetets innstilling. Kommunestyret endret verken poenggivningen på tildelingskriteriene eller viste til at det hadde foretatt

en annen vurdering enn den rådgiver la til grunn i sin korrigerende vurdering. Kommunestyret begrunnet valget av tjenestepensjonsleverandør særlig med at valgte leverandør hadde den laveste premien.

Klagenemnda kunne ikke se at innklagedes tildelingsbeslutning og begrunnelse for denne, med henvisning til en samlet vurdering om at KLP samlet sett hadde den laveste premien, var i overensstemmelse med regelverkets krav til etterprøvnbarhet så lenge det ikke kunne utledes hvordan en slik vurdering slo ut i forhold til øvrige tildelingskriterier. (Se også 5.12.3).

I **KOFA-sak 2006/159** fant klagenemnda at innklagede hadde brutt lovens krav til etterprøvnbarhet og gjennomsiktighet ved at kommunen ikke kunne dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, hvorfor det fravek administrasjonens innstilling, samt hvilke forhold valgte leverandør hadde uttalt seg om i et formannskapsmøte.

At det ikke var fremlagt dokumentasjon som viste at tilbyderne var gitt en tilfredsstillende begrunnelse for valget av tilbud og fravikelsen av administrasjonens innstilling, fant klagenemnda i strid med forskriftens § 3-8 (gjeldende FOA § 20-16).

I **KOFA-sak 2006/161** fant klagenemnda at kravene til etterprøvnbarhet var brutt ved at det ikke var ført referat fra møtene.

Videre fant klagenemnda at innklagede hadde brutt regelverkets krav til tildelingsevalueringen idet kontrakten ikke var tildelt på basis av en uttømmende evaluering av samtlige

tildelingskriterier samt at forhold administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av, ikke var vurdert.

Regelverkets krav til begrunnelse var heller ikke overholdt.

5.6 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN

Det forutsettes at kontraktens verdi overstiger terskelverdiene (NOK 1,6 millioner, jf. FOA § 2-2).

5.7 PLANLEGGING

Som beskrevet i foregående kapittel, er det viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å legge pensjonsleveransen ut på anbud, ikke minst med tanke på de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess.

Kartlegging av kommunens egen pensjonskompetanse, samt behovsvurdering av ekstern bistand bør inngå i denne fasen.

5.8 BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS

Av hensyn til tidsfristene knyttet til oppsigelse av pensjonsavtalen, 30.9 i TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a og fristbestemmelsene i FOA – se kapittel 5.10.4 – bør beslutning om anbudsprosess skje senest i løpet av mai måned og utlysning i TED-databasen senest slutten av juni måned.

Dette gir følgende forslag til fremdriftsplan:

5.9 UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG

5.9.1 INNLEDNING

Konkurransegrunnlaget er det dokumentet som ligger til grunn for konkurransen. Kravene til konkurransegrunnlaget fremgår av FOA § 17-1.

I en *åpen anbudskonkurranse* skal konkurransegrunnlaget utleveres til samtlige tilbydere som ønsker å delta i konkurransen.

Tilbyderne skal få oversendt konkurransegrunnlaget i samme form og med samme innhold. Dette følger bl.a. av kravet til likebehandling i LOA § 5. Etter FOA § 19-1(5) skal konkurransegrunnlaget sendes leverandøren senest *seks* dager etter at forespørsel om å delta er mottatt.

Som beskrevet innledningsvis, har Pensjonskontoret utarbeidet et konkurransegrunnlag til bruk ved innkjøp av kommunale tjenstepensjonsordninger. Dette konkurransegrunnlaget tilfredsstiller anskaffelsesforskriftens krav til hva et konkurransegrunnlag skal inneholde, se 5.9.2.

5.9.2 HVA KONKURRANSEGRUNNLAGET SKAL INNEHOLDE

Anskaffelsesforskriften regulerer i § 17-1 hvilke opplysninger som skal være med i konkurransegrunnlaget. Konkurransegrunnlaget skal inneholde opplysninger om hvordan konkurransen skal gjennomføres og hvilken ytelse som etterspørres.

Her skal reglene for konkurransen gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne, angis. Konkurransegrunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilke kriterier som vil bli brukt for kvalifisering av tilbyderne og tildeling av kontrakt.

Ved anbudskonkurranse skal konkurransegrunnlaget være så utfyllende at det ikke er behov for muntlig dialog mellom partene. Konkurransegrunnlaget må være så klart og uttømmende at det sammen med et tilbud og aksept av dette, vil utgjøre en fullstendig avtale.

Det er viktig å huske på at forhandlinger er forbudt når man benytter *åpen anbudskonkurranse*, jf. FOA § 21-1. *Det gjøres oppmerksom på adgangen til å la alle tilbydere presentere sine tilbud, dog uten at det tilkommer ny informasjon eller at avgitt tilbud endres i noen form*, se 5.9.4⁴.

5.9.3 ÅPEN ANBUDSKONKURRANSE

Åpen anbudskonkurranse er en anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling, jf. FOA § 4-2, bokstav a.

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel minst 45 dager⁵ fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-1(1).

Utgangspunktet er at konkurransen skal arrangeres som åpen anbudskonkurranse med mindre det kan påvises en hjemmel for forhandlet konkurranse, se 5.9.5.

5.9.4 FORHANDLINGSFORBUDET VED ÅPEN ANBUDSKONKURRANSE

Det er ved åpen og begrenset anbudskonkurranse ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. FOA § 21-1(1).

Det er i FOA § 21-1(2) angitt hvilke avklaringer av tilbudene som er tillatt. Oppdragsgiver har en begrenset adgang til å innhente nærmere opplysninger om leverandørene for å få klarlagt uklarheter og ufullstendigheter i tilbudene.

For øvrig skal oppdragsgiver selv rette opp åpenbare feil dersom det er utvilsomt hvordan feilen skal rettes. Dette følger av FOA § 21-1(3).

Muligheten for å rette opp i de innkomne tilbudene er dermed meget begrenset.

5.9.5 KONKURRANSE MED FORHANDLING

Konkurranse med forhandling er en anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører, jf. FOA § 4-2, bokstav d.

Fristen for mottak av forespørsler om å delta i forhandlinger etter § 14-3 skal være minst 30 dager⁶ fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-4(1).

FOA § 14-3(1) lyder som følger:

”Oppdragsgiver kan benytte konkurranse med forhandling ved tildeling av kontrakter etter å ha offentliggjort en kunngjøring i henhold til § 18-3 (kunngjøring av konkurranse), jf. § 18-1

⁴ Ny forsikringslov gir adgang til å velge egen investeringsstrategi. Tilbyder må da avgi særskilt tilbud i forhold til dette, mens oppdragsgiver ikke trenger å utforme mer enn ett konkurransegrunnlag.

⁵ Fristen ved åpen anbudskonkurranse ble endret fra 52 dager til 45 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

⁶ Fristen ved konkurranse med forhandling ble endret fra 37 til 30 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

(fremgangsmåten ved kunngjøringer) i følgende tilfeller:

c. ved tjenestekontrakter hvor tjenestene som skal leveres er av en slik art at det ikke i tilstrekkelig grad kan fastsettes så nøyaktige spesifikasjoner, at valg av det beste tilbudet kan skje etter reglene for åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Dette gjelder særlig tjenesteytelser i vedlegg 5 (prioriterte tjenester) kategori 6 (finansielle tjenester) og intellektuelle tjenesteytelser, som for eksempel tjenesteytelser vedrørende prosjektering av arbeid, ..."

Når det gjelder muligheten for å benytte forhandlet konkurranse, er vilkåret altså at det "ikke i tilstrekkelig grad kan fastsettes så nøyaktige spesifikasjoner, at valg av det beste tilbudet kan skje etter reglene for åpen eller begrenset anbudskonkurranse".

Det understrekes at oppdragsgiver har et selvstendig ansvar for å vurdere om vilkårene for denne konkurranseformen (§§ 14-3, 14-4) er til stede i det enkelte tilfelle.

På oppdrag fra Pensjonskontoret leverte KS Advokatene et notat den 03.03.2010. Om muligheten for å benytte forhandlet konkurranse uttaler KS Advokatene blant annet følgende:

"I tiden før og like etter at endringene i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 7 og 9 var trådt i kraft, var det usikkerhet knyttet til hvilke produkter selskapene hadde. Dette kombinert med andre usikkerhetsmomenter knyttet til lovens ikrafttredelse, gjorde at KS Advokatene mente at § 14-3 ga grunnlag for å gjennomføre konkurransen etter forhandlet prosedyre.

Spørsmålet er nå om begrunnelsen for å benytte unntaket for forhandlet prosedyre fortsatt holder. Slik vi forstår situasjonen er selskapenes produkter nå avklart. Lovendringene kan dermed neppe benyttes som begrunnelse for forhandling. Den eventuelle uklarheten knyttet til årets situasjon må derfor, så vidt vi kan forstå, være pensjonsreformen.

Vi har ikke kjennskap til at det i denne reformen ligger uklarheter som har betydning for utformingen av konkurransegrunnlaget. Det understrekes at dersom en eventuell uklarhet knyttet til pensjonsreformen skal kunne benyttes som begrunnelse for å gjennomføre forhandlet konkurranse, må uklarheten være av en slik art at den vanskeliggjør nøyaktig spesifikasjon i konkurransegrunnlaget. Dersom det kun er usikkerhet knyttet til om det vil kunne oppstå uklarheter, vil dette neppe gi grunnlag for å gjennomføre forhandlet prosedyre.

Med vår kjennskap til de aktuelle anskaffelsene, har vi ikke kjennskap til at det er andre forhold som skulle tilsi at det ikke er mulig å spesifisere anskaffelsen på en tilstrekkelig klar måte. Dersom det er tilfelle og pensjonsreformen ikke kan benyttes som begrunnelse for forhandlet konkurranse, vil det, etter vår vurdering, ikke være hjemmel for å gjennomføre en forhandlet konkurranse".

KOFA

I **KOFA-sak 2010/129** fant klagenemnda at innklagede hadde brutt FOA § 14-1(1) ved å gjennomføre anskaffelsen av offentlig tjenstepensjonsordning som en konkurranse med forhandling.

Klagenemnda anså at bruk av feil konkurranseform var en feil som ikke kan rettes under gjennomføringen av prosessen. Dette innebærer at oppdragsgiver som kunngjør en konkurranse med forhandling uten at det foreligger hjemmel til dette har plikt til å avlyse konkurransen for å reparere feilen, jf. EU-domstolens **sak C-448/01 – Wienstrom**.

Klagenemnda fant at de mulige endringene som følge av *pensjonsreformen* ikke kunne benyttes som begrunnelse for å gjennomføre forhandlet konkurranse. Klagenemnda bemerket at innklagede flere steder i konkurransegrunnlaget og tilhørende vedlegg har tatt høyde for endringer i regelverket om

offentlig tjenstepensjon. Innklagede hadde ikke dokumentert eller konkretisert på hvilken måte det ikke ville være mulig å ta høyde for disse ved utarbeidelsen av spesifikasjonene for anskaffelsen.

KS Advokatene konkluderte som følger i notat den 02.03.2011:

”KOFA har ved sin avgjørelse 21.02.2011 i sak 2010/129 fastslått at det ikke er grunnlag for å benytte konkurranse med forhandlinger ved anskaffelse av pensjonstjenester. Den usikkerheten som tidligere har vært knyttet til spørsmålet må derfor nå anses avklart.

Åpen anbudskonkurranse er følgelig den konkurranseform som må benyttes ved anskaffelse av pensjonstjenester”.

Pensjonskontorets styre

Pensjonskontorets styre fattet følgende vedtak på styremøte 10. mars 2011:

”På bakgrunn av KOFAs avgjørelse i sak 2010/129 konkluderer KS Advokatenes med at åpen anbudskonkurranse er den konkurranseform som må benyttes ved anskaffelse av offentlig tjenstepensjon. Styret for Pensjonskontoret slutter seg til dette”.

5.9.6 HVILKEN YTELSE SOM SKAL ANSKAFFES

FOA § 17-1(1), bokstav a fastsetter at det i konkurransegrunnlaget skal angis hvilken ytelse som skal anskaffes. Anskaffelsen beskrives enten ved en behovsspesifikasjon, ved funksjonskrav eller ved detaljerte kravspesifikasjoner.

5.9.7 EKSEMPEL PÅ OPPBYGGING AV ET KONKURRANSEGRUNNLAG

Et konkurransegrunnlag kan f.eks. ha følgende innhold:

1. Innledning

2. Generelt om anbudet

- Avtalens varighet
- Antall leverandører
- Anbudsinhold
- Avklaringsmøter
- Anbudsåpning
- Konfidensielt
- Supplerende opplysninger
- Anbudet
- Språk
- Tidsfrister
- Avvisningsgrunner og forkastning
- Statistikk

3. Kravspesifikasjon

- Omfang
- Kravspesifikasjon, produkt
- Kravspesifikasjon, leverandør

4. Kvalifikasjonskrav til leverandør

5. Tildelingskriterier

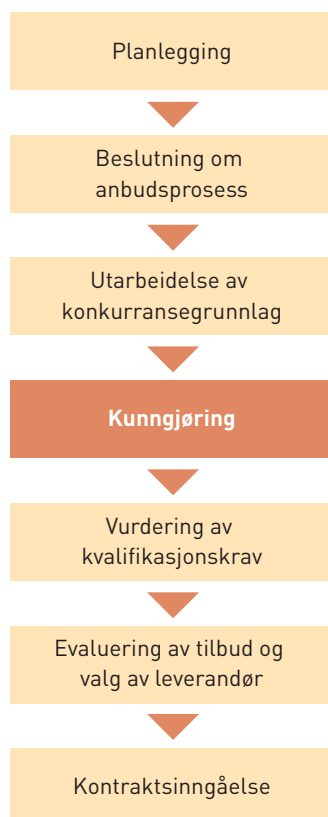
6. Leverandør opplysninger

- Firmaregistrering
- Skatteattest/kemnerattest
- Beskrivelse av bedriften
- HMS-erklæring
- Lovlig etablert foretak (herunder virksomhetskonsesjoner)

7. Svar på anbud, anbudsfrist o.a.

8. Vedlegg

- Innkjøpsvilkår
- Prisskjemaer
- HMS-skjema

5.10 KUNNGJØRING

5.10.1 INNLEDNING

Kunngjøringsplikten er en av de viktigste forpliktelsene til oppdragsgiver. Hensikten med kunngjøringsplikten er å skape en effektiv konkurranse mellom leverandørene.

5.10.2 FREMGANGSMÅTEN VED KUNNGJØRINGER

Den nærmere fremgangsmåte ved kunngjøringer beskrives i FOA § 18-1.

Kunngjøringen skal skje på standardiserte skjemaer utarbeidet av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD). Skjemaene tilfredsstiller de krav som stilles i EU-direktivenes kunngjøringsmodeller.

Doffin (Databasen for Offentlige Innkjøp) er den offisielle databasen for kunngjøringer, jf. FOA § 4-1, bokstav n.

TED-databasen er den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer, jf. FOA § 4-1, bokstav m.

Det er bare kunngjøringen i TED-databasen som er rettsgyldig, jf. FOA § 18-1(2). Dersom det ikke er samsvar mellom kunngjøringen i TED-databasen og kunngjøringen i Doffin-databasen, går kunngjøringen i TED-databasen foran.

Kunngjøringen skal sendes operatøren til Doffin for kunngjøring i Doffin, som videregir kunngjøringen til TED-databasen, jf. FOA § 18-1(3). Det avgjørende tidspunkt

for beregning av tilbudsfristene i kapittel 19 er *avsendelsesdatoen* til TED-databasen.

5.10.3 FORBUD MOT ANNEN OFFENTLIGGJØRING FØR KUNNGJØRINGEN SENDES TED-DATABASEN

Det er forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen, jf. FOA § 18-1(4).

Forbudet mot offentliggjøring er et utslag av likebehandlingsprinsippet. Interne diskusjoner knyttet til innholdet i konkurransegrunnlaget, må derfor holdes internt i kommunen før kunngjøring skjer.

5.10.4 TILBUDSFRISTER

Generelt om tilbudsfrister

Oppdragsgiver plikter å fastsette frister som ikke er kortere enn de minimumsfristene som gjelder for den konkrete anskaffelsen. Oppdragsgiver kan derimot sette lengre frister enn minimumsfristene.

Når fristen fastsettes skal det spesielt tas hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar å utarbeide tilbud, jf. FOA § 19-1(1).

I FOA § 19-1 annet og tredje ledd angis hvilke vilkår som skal være oppfylt for at tilbudsfristen enten kan forlenges eller forkortes.

Åpen anbudskonkurranse

Tilbudsfrist 45 dager

Åpen anbudskonkurranse

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel minst 45 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-1(1).

Frysten ved åpen anbudskonkurranse ble endret fra 52 dager til 45 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

5.11 VURDERING AV KVALIFIKASJONSKRAV

5.11.1 INNLEDNING

I FOA § 17-4(1) defineres kvalifikasjonskrav som følger:

“Oppdragsgiver kan stille minimumskrav til leverandørene til leverandørene, herunder til deres tekniske kvalifikasjoner og fiansielle og økonomiske stilling ...”

Kravene skal sikre at leverandørene er egnet til å kunne oppfylle kontraktsforpliktelsene og skal stå i forhold til den ytelse som skal leveres, jf. FOA § 17-4(2).

5.11.2 FORHOLDET MELLOM KVALIFIKASJONSKRAV OG TILDELINGSKRITERIER

FOA § 20-1 regulerer forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier:

“Etter at kvalifikasjonskravene til de leverandører som ikke er avvist er vurdert i samsvar med reglene i § 17-4 (kvalifikasjonskrav) til § 17-5 (HMS-egenerklæring), skal kontrakt tildeles på grunnlag av kriterier fastlagt etter § 22-2 (kriterier for valg av tilbud)”.

Konsekvensen av at en tilbyder ikke oppfyller kvalifikasjonskravene er at tilbudet skal avvises, jf. FOA § 20-12.

I EU-domstolens sak **C-532/06 – Lianakis-dommen** – vurderte domstolen lovligheten av nærmere angitte tildelingskriterier. Bakgrunnen for dette var direktivenes krav om sontring mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier, under henvisning til praksis

fra EU-domstolen, særlig i sak **C-31/87 – Beentjes-saken**.

Det avgjørende i denne saken er som følger:

- Det skal foretas en separat vurdering av om kvalifikasjonskravene er oppfylt. Deretter skal oppdragsgiver vurdere tilbudene med henblikk på de oppsatte tildelingskriteriene.
- Det er ikke anledning til å vektlegge de samme forholdene som allerede har vært vurdert som kvalifikasjonskrav, når tildelingskriteriene skal stilles opp.
- De forhold som vektes i tildelingskriteriene må være egnet til å identifisere de økonomisk mest fordelaktige tilbudet.

Sagt på en annen måte: Kvalifikasjonskravene skal avgjøre om en leverandør er egnet til å gjennomføre kontrakten. Dette er minstekrav som stilles til leverandørene og som må være oppfylt for at en leverandør skal få være med i konkurransen. Når leverandøren først har oppfylt minstekravet, er det kun forhold som viser godheten av selve tilbudet som kan vektlegges. Tildelingskriteriene må dermed ha tilknytning til selve kontraktsgjenstanden og ikke knytte seg til leverandøren som sådan.

I **KOFA-sak 2008/120** foretok klagenemnda en grundig gjennomgang av Lianakis-dommen og vurderte forholdet mellom kvalifikasjonskrav og tildelingskriterier.

Klagenemnda mente dommen måtte forstås slik at oppfyllelsesevne i forhold til en definert tjeneste alltid må regnes som et kvalifikasjonskrav som ikke kunne videreføres eller gjentas som et tildelingskriterium.

Klagenemnda uttalte videre at kriterier som *”kompetanse”* og *”erfaring”* etter omstendighetene likevel kunne inngå i en kvalitativ sammenligning mellom leverandørenes tilbudte tjenestekvalitet, der konkurransegrunnlaget ikke låste oppfyllelsen til kontraktsvilkår om tjenestens innhold eller leveringstid.

Klagenemnda fant imidlertid at konkurransegrunnlaget ikke klargjorde tilstrekkelig at kriteriene skulle gjelde mer og annet enn de grunnleggende kvalifikasjonskrav som allerede var omtalt og vurdert. Innklagedes håndtering av evalueringen skjedde dermed ikke slik leverandørene kunne forvente ut fra det kunngjorte. Ved dette brøt innklagede kravet til forutberegnelighet i lovens § 5.

5.12 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR

5.12.1 INNLEDNING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenlignes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte tildelingskriterier. FOA § 22-2 fastsetter hvilke tildelingskriterier oppdragsgiver kan benytte.

5.12.2 HOVEDTILDELINGSKRITERIER

Tildelingen skal enten skje på basis av hvilket tilbud som er *det økonomisk mest fordelaktige*, eller utelukkende ut fra hvilket tilbud som har den laveste prisen, jf. FOA § 22-2(1).

Ved tildeling til lavest pris kan det bare legges vekt på den tilbudte prisen. Ved tildeling etter det økonomisk mest fordelaktige tilbudet, skal oppdragsgiver legge vekt på andre forhold i tillegg til pris. Man skal legge vekt på et bredt sett av tildelingskriterier, og i § 22-2 er det listet opp eksempler på slike kriterier.

I bokens kapittel 10 listes opp og omtales aktuelle tildelingskriterier.

I **KOFA-sakene 2009/10** og **2009/19** fant klagenemnda at FOA § 22-2(2) var brutt ved å benytte HMS som tildelingskriterium på en slik måte at det ikke identifiserte det økonomisk mest fordelaktige tilbud.

Klagenemnda fant i begge sakene at HMS som tildelingskriterium ved kjøp av offentlig tjenestepensjon ikke hadde tilstrekkelig tilknytning til kontraktens gjenstand slik det var fremsatt i konkurransegrunnlaget.

I **KOFA-sak 2009/44** fant klagenemnda at FOA § 22-2(2) var brutt ved at tildelingskriteriet "*Tilleggsytelser, ...og lignende*" ikke tilstrekkelig presist anga hva som skulle vektlegges.

5.12.3 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

I FOA § 22-3 slås fast prinsippet om at det skal gis begrunnelse.

Oppdragsgivers beslutning om hvem som skal tildeles kontrakt skal meddeles alle deltakerne i rimelig tid før kontrakt inngås.

Meddelelsen skal være skriftlig og gis samtidig til alle deltakerne, jf. FOA § 22-3(1)(3).

Meddelelsen skal inneholde en *”begrunnelse for valget i samsvar med § 20-16 (oppdragsgivers begrunnelsesplikt) første ledd, og skal angi frist for leverandører til å klage over beslutningen”*, jf. FOA § 22-3(1)(4).

I § 20-16 der det står at begrunnelsen skal være saklig og forsvarlig og i samsvar med angitte tildelingskriterier.

Formålet med begrunnelsesplikten er å gi leverandørene tilstrekkelig informasjon til å kontrollere at konkurransen er gjennomført korrekt.

KOFA kom i sine avgjørelser i [sak 2006/161](#) og [sak 2006/159](#) frem til at det forelå brudd både på bestemmelsene om at tildelingen skal skje på basis av hvilket tilbud som er det økonomisk mest fordelaktige (§ 22-2) og bestemmelsene om begrunnelse (§ 22-3, jf. § 20-16).

Også i [sak 2009/20](#) fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at det var i strid med kravene til etterprøvbarehet og gjennomsynlighet i lovens § 5 når innklagede tildelte kontrakt til den som etter det dokumenterte hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var nærmere redegjort for valget.

5.12.4 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Bestemmelsen om vekting av tildelingskriteriene ble endret fra 1. januar 2007.

Bestemmelsen – FOA § 22-2(2) – lyder som følger:

”Dersom tildelingen av kontrakten skjer på grunnlag av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, skal det benyttes kriterier som har tilknytning til kontraktsgjenstanden. Dette kan for eksempel være kvalitet, pris, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, driftsomkostninger, rentabilitet, kundeservice og teknisk bistand, og tid for levering eller ferdigstillelse. Alle kriterier som vil bli lagt til grunn skal oppgis i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget. Oppdragsgiver skal angi den relative vektingen som gis hvert av kriteriene. Vektingen kan angis innenfor et område med et passende maksimalt utslag”.

Det stilles altså krav om at oppdragsgiver i større grad enn tidligere må vise hvordan man har vektet de ulike kriteriene i forhold til hverandre i valg av tilbud.

Denne endringen anses å være en vesentlig bedring av gjennomsynligheten og forutsigbarheten for tilbyderne. Det vil i langt større grad enn tidligere være mulig å etterprøve om de forutsetninger for valg av tilbyder som blir lagt i starten av prosessen blir fulgt opp i tildelingsomgangen.

Både tildelingskriteriene og vektingen av dem skal være fastsatt på utlysningstidspunktet. Det er tilstrekkelig at man på dette tidspunkt har angitt en prosentvis vekting av hovedtildelingskriteriene, og ikke i forhold til alle undertildelingskriteriene.

Det vises til Pensjonskontorets forslag til vektingsmodell, som foreligger som selvstendig dokument.

5.13 KONTRAKTSINNGÅELSE

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde.

Den kontrakten som skal inngås består av konkurransegrunnlaget, tilbudet og selve kontraktsdokumentet. Oppdragsgiver skal velge leverandør på bakgrunn av de premisser som fremgår av konkurransegrunnlaget og

på grunnlag av de tilbud som er innkommet. Etter valg av tilbyder er det ikke anledning til å endre disse premissene. Det betyr at det kontraktsdokument som skal undertegnes enten bør være lagt ved konkurransegrunnlaget ved utlysning av kontrakten, eller kun inneholde opplysninger som allerede følger av konkurransedokumentene.

Rettighetene for kommunal tjenstepensjonsordning fremgår av Hovedtariffavtalen innen KS-området, herunder Vedtekter for avtaletfestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenstepensjonsordning (TPO).

Det viktigste lovverket på området er forsikringsavtaleloven (FAL) og forsikringsvirksomhetsloven med tilhørende forskrifter.

Mellom kommune og pensjonsleverandør eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og -vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med TPO-vedtektene i HTA, slik at det ikke er mulighet for å fravike TPO-vedtektene gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører tilsyn med den enkelte pensjonsleverandørs avtalesett, og påser at disse er i henhold til de til enhver tid gjeldende HTA-bestemmelser.

5.14 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

5.14.1 INNLEDNING

Oppdragsgiver skal føre protokoll fra konkurransen, som skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, jf. FOA § 3-2.

Protokollen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

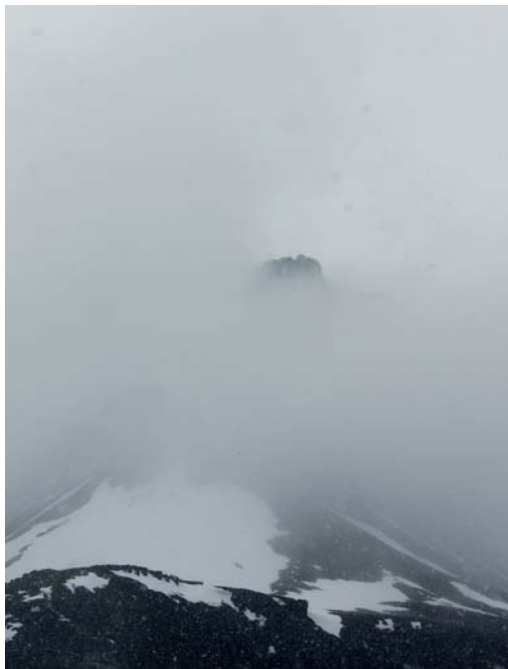
Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i LOA § 5 og hensynet til leverandørenes rettsikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger.

Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for nasjonale og internasjonale myndigheter å føre kontroll med at regelverket følges. Det følger av FOA § 3-2 at protokollen minst skal omfatte opplysningene som fremgår av forskriftens vedlegg 3 eller 4. Vedlegg 4 gjelder for anskaffelser som overstiger 500 000 kroner, og denne vil derfor bli omtalt i det følgende.

Av fotnote 5 til vedlegg 4 fremgår at oppdragsgiver også kan benytte andre typer protokoller eller ha vedlegg til protokollen, så lenge samtlige punkter besvares i den protokollen som benyttes. Man kan få tilgang til elektronisk utgave av protokollen på Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets (FAD) nettsted.

5.14.2 ANSKAFFELSESPROTOKOLLENS INNHOLD

FOAs vedlegg 4 beskriver hva anskaffelsesprotokollen som minimum skal inneholde, så som oppdragsgivers navn, adresse og en beskrivelse av hva som skal anskaffes. Dersom man benytter seg av anskaffelsesprosedyren konkurranse med forhandling eller hasteprosedyre i medhold av FOA § 19-5, skal begrunnelsen for dette fremgå av protokollen.

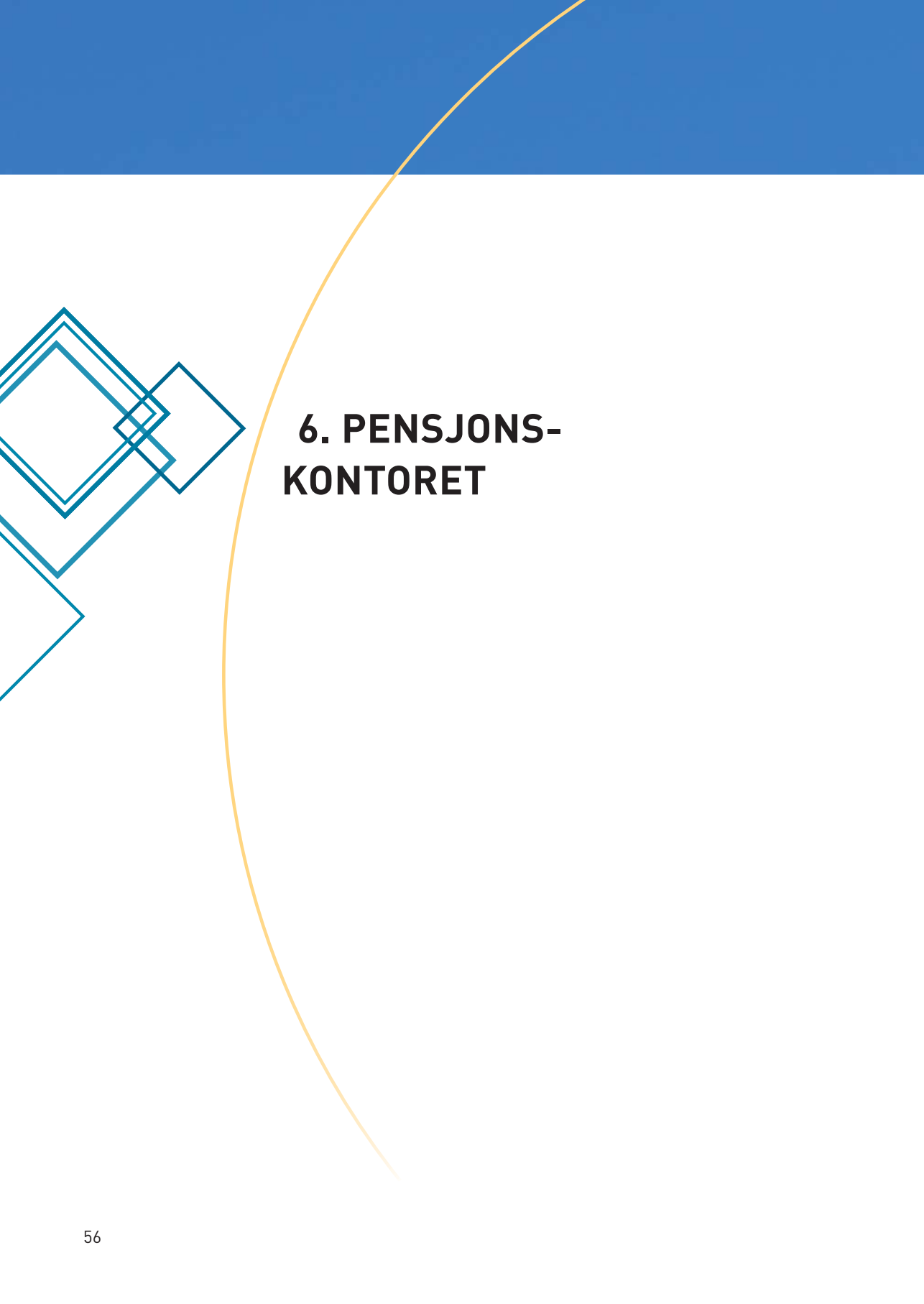

Protokollen skal også inneholde en begrunnelse for valg av tilbud med angivelse av tilbudets verdi og relative fordeler og egenskaper i forhold til de øvrige tilbudene.

Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er utarbeidet av DIFI. Disse er tilgjengelig på www.anskaffelser.no.

5.14.3 VESENTLIGE FORHOLD OG VIKTIGE BESLUTNINGER

Øvrige forhold av "vesentlig art" kan være referat fra gjennomføringen av tilbudsåpningen. Videre bør samtlige tilbydere, med angivelse av dato og klokkeslett for når tilbudet ble innlevert, oppgis i protokollen. Mangelfull protokollføring vil kunne rettes opp ved annen dokumentasjon.

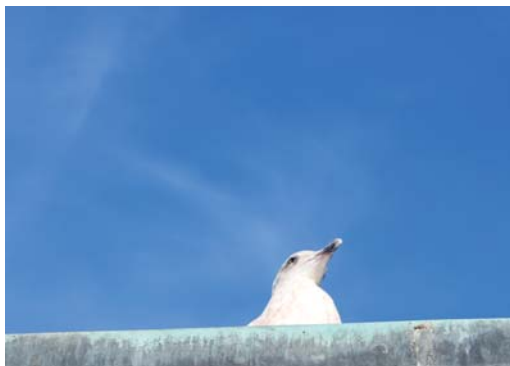

6. PENSJONS- KONTORET

PENSJONSKONTORET

- Pensjonskontoret ble opprettet av tariffpartene ved hovedtariffoppgjøret 2004. Kontoret ble formelt stiftet 29.09.2004.
- Pensjonskontorets styre er sammensatt av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området: KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.
- Pensjonskontoret fører tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen.
- Pensjonskontoret fører også tilsyn med flyttesaker, dvs. når en kommune/ virksomhet vurderer å skifte pensjonsleverandør.
- Pensjonskontorets nettsted: www.pensjonskontoret.no.

6.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret ble stiftet 29.09.2004 med hjemmel i Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) kap. 16, vedlegg 5 til HTA. Pensjonskontoret er organisert som forening og er registrert i Enhetsregisteret i Brønnøysund.

Pensjonskontorets formål er nedfelt i Pensjonskontorets foreningsvedtekter § 1. Det fremgår her at:

"Foreningen Pensjonskontoret skal fylle de oppgaver og tjene de formål som er nedfelt i Hovedtariffavtalene innen KS' tariffområde, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenestepensjonsordning".

Man kan få tilgang til Pensjonskontorets vedtekter på www.pensjonskontoret.no, under menypunktet "Om Pensjonskontoret".

Pensjonskontoret består av et styre og et sekretariat. Styrets og sekretariatets oppgaver er nærmere beskrevet nedenfor.

6.2 BAKGRUNN

Fra 01.01.2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven kap. 8 b. Samtidig ble det i forsikringsvirksomhetsloven kap. 8 c tatt inn bestemmelser om flytting av pensjonsordninger, som erstattet bestemmelsene i en tidligere flytteforskrift.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale (jf. kapittel 5.13).

I november 2004 ble så Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsleverandører som forvalter offentlige tjenestepensjonsordninger, noe som medførte at livselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt. Disse endringene innebar samlet sett helt nye rammebetingelser i markedet for kommunal tjenestepensjonsordning.

For det første så man en utfordring i forhold til utvikling i retning av økende fragmentering av pensjonskollektivene med økende bruk av individuelle tilleggspremier til enkeltkommuner som resultat. I de private selskapene var det tidligere en tendens til opprettelse av små risikofellesskap innenfor offentlig tjenstepensjon. (Dette var årsaken til at man ved hovedtariffoppgjøret 2004 tariffestet krav om ett risikofellesskap for samtlige kommuner, jf. HTA pkt. 2.1.8, tredje ledd).

For det andre gjaldt det å sikre at pensjonsbestemmelsene i HTA ble likt fortolket av pensjonsleverandørene. I den forbindelse ble det uttrykt behov for presiseringer av pensjonsrettighetene i avtaleverket for å sikre at pensjonsleverandørene tolket bestemmelsene og vedtektene slik de var ment.

For det tredje var man opptatt av den enkeltes rettssikkerhet i og med den nye markeds-situasjonen. Det ble lagt stor vekt på at det måtte gis korrekt og forståelig informasjon om pensjonsrettighetene til medlemmer og pensjonsmottakere.

Det ble påvist forskjell i antall anker til Trygderetten fra KLP sammenlignet med de private livselskapene, noe som kunne være en indikasjon på manglende informa-

sjon om ankemuligheter til medlemmene og pensjonsmottakerne.

På denne bakgrunn gis en oppsummering i rapport fra ECON Analyse, 2004-073, *"Kommunenes pensjonskostnader – virkning av endringer i markedsstruktur"*, kapittel 7:

KS "ser sin hovedoppgave nå først og fremst som å bygge opp et kompetanse- og rådgivningsapparat til erstatning for den rolle KLP har spilt, slik at kommunene blir i stand til å velge rett pensjonsleverandør. Det er, som de selv uttrykker det, en forutsetning for reell konkurranse i markedet. I denne sammenheng vurderer KS å utarbeide en mal for kommune til bruk ved valg av pensjonsleverandør. På bakgrunn av ovenstående ble partene ved årets tariffoppgjør (2004) enige om å opprette et partssammensatt pensjonskontor".

6.3 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT

6.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K. Det er gitt bestemmelser om stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon i TPO-vedtektene § 16-1, første ledd. Styret er vedtaksfør når minst én representant fra KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K er til stede, jf. TPO-vedtektene § 16-1, annet ledd.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning – se for øvrig Pensjonskontorets nettsted, www.pensjonskontoret.no.

6.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av TPO-vedtektene § 16-1 og er å:

- a. Avgjøre tvist om forståelsen av vedtektene etter § 15-1.
- b. Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor.
- c. Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig.
- d. Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området.
- e. Vedta opplærings- og andre utviklings tiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet.
- f. Vedta tilsettinger og virksomhetsplan.
- g. Legge fram forslag til regnskap og budsjett.
- h. Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse.

6.3.3 SEKRETARIATETS OPPGAVER

Sekretariatets oppgaver følger av TPO-vedtektene § 16-2, og er å

- a. Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde.
- b. Forberede saker til styret for AFP og TPO.
- c. Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet.
- d. Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan.
- e. Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.
- f. Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

6.4 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER

Etter Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-2, bokstav a skal Pensjonskontoret "forvalte, informere og overvåke praktise-

ringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde".

Pensjonskontoret fører tilsyn med praktiseringen av AFP- og TPO-vedtektene, herunder at bestemmelsene praktiseres likt av leverandørene av tjenstepensjon innen KS' sektor.

Pensjonskontorets styre, sammen med tariffpartene, tolker, presiserer og utfyller gjeldende HTA-bestemmelser om pensjon.

Pensjonskontoret utarbeider uttalelser vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene som er tilgjengelig på www.pensjonskontoret.no.

6.4.1 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i TPO-vedtektene § 15-1:

"Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret".

Etter denne bestemmelsen kan altså enkelt-saker bringes inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene i HTA. Det vil først og fremst være sakens prinsipielle sider, dvs. den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre skal ta stilling til.

En full prøvelse av alle sakens faktiske og rettslige sider vil i utgangspunktet ligge utenfor Pensjonskontorets kompetanseområde pr. i dag. Dersom man ønsker en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten etter nærmere regler i lov om anke til Trygderetten av 16. desember 1966 nr. 9, jf. TPO-vedtektene § 15-2.

6.5 TILSYN MED ANBUDSPROSESSENE

6.5.1 GENERELT⁷

Pensjonskontoret er i utgangspunktet en koordinerende instans og en tilrettelegger for å sørge for at anbudsprosessene (HTA – "flytteprosessene") er i samsvar med og følger HTA-bestemmelsene om pensjon.

Pensjonskontorets styre har adgang til å avgis uttalelse i flyttesaker med hjemmel i TPO-

⁷ Ved tariffrevisjonen pr. 01.05.2002 ble det besluttet å opprette en partssammensatt faggruppe med rådgivende funksjon (HTA 01.05.2002 – 30.04.2004, pkt. 2.1.8). Faggruppen skulle avgis begrunnet uttalelse til tariffpartene om de innhentede tilbud var i samsvar med forsikringsvirksomhetsloven, forsikringsavtaleloven, at alle risiki og ytelser hadde forsikringsmessig dekning i livsforsikringsselskapet, samt om deres produkt oppfylte tariffavtalens øvrige krav.

Faggruppen hadde gjennom denne bestemmelsen en *godkjennelsesadgang og -myndighet* overfor de kommuner som ønsket å skifte pensjonsleverandør.

Denne bestemmelsen ble imidlertid fjernet ved tariffrevisjonen pr. 01.05.2004 (HTA 01.05.2004 – 30.04.2006). Pensjonskontoret har altså ikke den samme formelle godkjennelsesmyndighet i de enkelte flyttesaker som den partssammensatte faggruppen hadde.

vedtektene § 16-1. Videre er sekretariatet gitt i oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, jf. TPO-vedtektene § 16-2(2), bokstav f.

Det er anledning for Pensjonskontoret til å gå inn i enkeltsaker der viktige tariffrettslige spørsmål berøres og der det er tvil om forståelsen av vedtekter/tariffbestemmelsene.

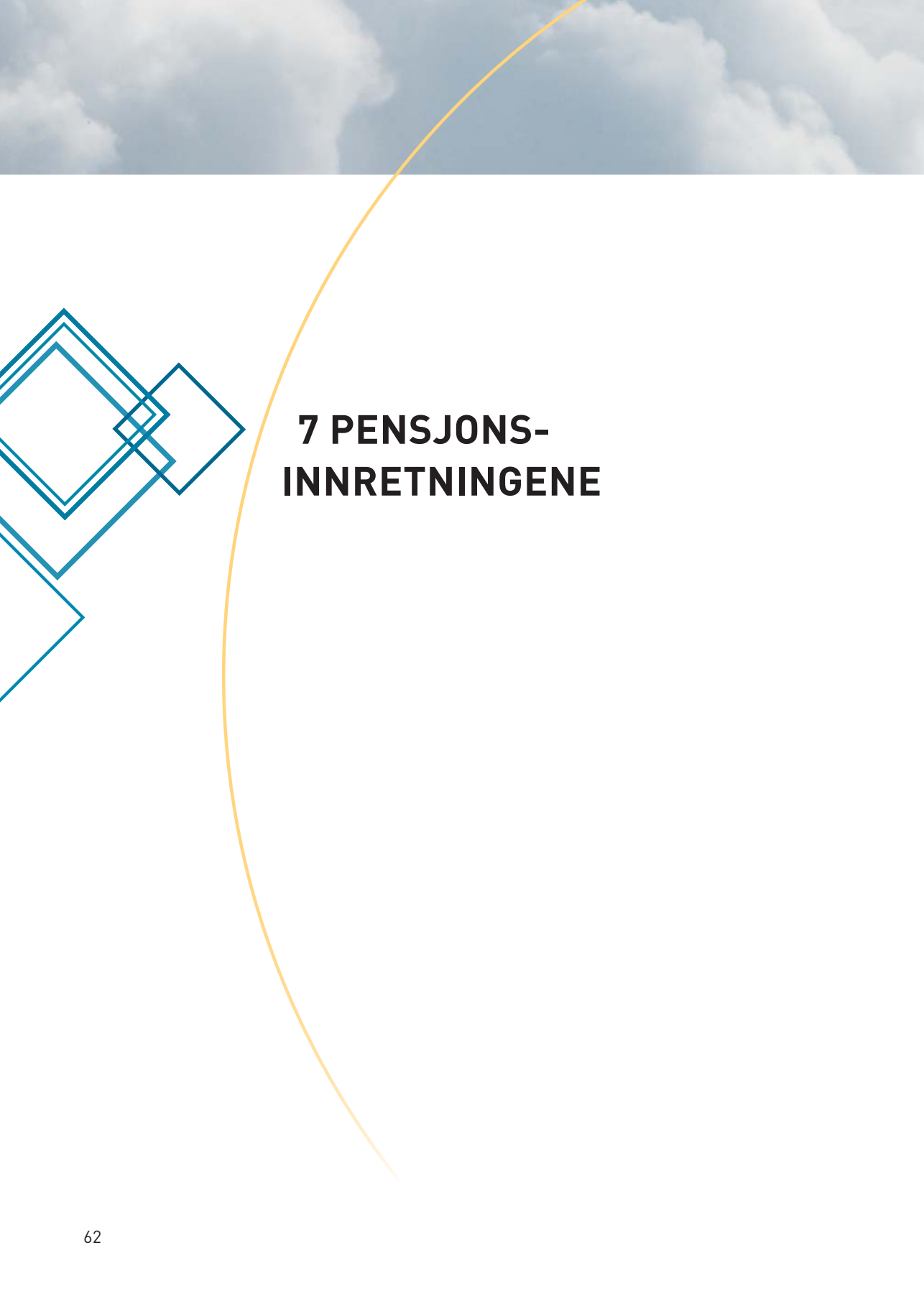
Det vises for øvrig til behandling av flyttebestemmelsene i Hovedtariffavtalen (pkt. 2.1.8 og TPO-vedtektene kapittel 14) i kapittel 2 i dette dokument.

6.5.2 PENSJONSKONTORETS ROLLE I ANBUDSPROSESSENE

Som det fremgår av TPO-vedtektene § 16-2, bokstav f skal altså sekretariatet forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

Som beskrevet i foregående kapittel, skal Pensjonskontoret overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO. Pensjonskontoret er altså gitt i oppgave å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Som følge av dette vil ikke Pensjonskontoret ha anledning til å opptre som rådgiver for den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet i en anbudsprosess. Pensjonskontoret vil imidlertid kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er et bidrag i så måte.

7 PENSJONS- INNRETNINGENE

LIVSFORSIKRINGSSKAPENE

- I markedet for kommunal tjenestepensjonsordning er det i dag tre mulige leverandører: Kommunal Landspensjonskasse (KLP), Storebrand Livsforsikring AS og Vital Forsikring ASA.
- Pensjonskontorets styre godkjenner leverandørenes pensjonsprodukter og avgir blant annet uttalelser i flyttesaker.

PENSJONSKASSENE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen som har opprettet pensjonskassen
- Forsikringsvirksomhetsloven gir adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse.
- Pensjonskontorets styre fattet 08.09.2006 vedtak om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

7.1 LIVSFORSIKRINGSSKAPENE

7.1.1 INNLEDNING

Forsikringsvirksomhetsloven regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes (forsikredes) pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger, herunder forsikret løsning, er spesielt omtalt i forsikringsvirksomhetslovens kapittel 10.

7.1.2 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Prinsippet om premieutjevningsskaps fellesskap er nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området: HTA kap. 2, pkt. 2.1.10 samt Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1{2}. Dette innebærer at avtale med livsforsikrings-selskap utformes slik at alle kommunekunder organiseres i et eget kollektiv. Innenfor premieutjevningsskaps fellesskapet skal samlet premie fordeles mellom kommunekundene etter utjevningsskapsbaserte prinsipper.

Premieutjevningsskaps fellesskap innenfor forsikret løsning⁸ er hovedsporet innenfor det kommunale tjenestepensjonsmarkedet. Alternativt kan en kommune/fylkeskommune velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av egen pensjonskasse⁹.

⁸ Forsikret løsning omtales nærmere i bokens kapittel 10.

⁹ Av de eksisterende kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene er kun to av nyere dato – Fjell kommunale pensjonskasse og Molde kommunale pensjonskasse. Pensjonskasser og pensjonskasseløsning omtales nærmere i kapitlene 7.2 og 11.

7.1.3 GODKJENNELSE AV LEVERANDØRENE PENSJONSPRODUKTER

Etter at det ble innført nye regler i forsikringsvirksomhetsloven (kap. 8 b og 8 c)¹⁰ fra 01.01.2004, og Vedtekter for tjenestepensjonsordning (TPO) ble tatt inn i HTA og gjort leverandørnøytrale fra 01.05.2004, var det lovmessig og tariffmessig adgang for andre aktører å tilby kommunal tjenestepensjonsforsikring i konkurranse med KLP.

Etter TPO-vedtektene § 16-1 er en av oppgavene til Pensjonskontorets styre å *"avggi uttalelse i flyttesaker"*.

Pensjonskontorets sekretariat har til oppgave å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven, jf. TPO-vedtektene § 16-2[2], bokstav f.

Med hjemmel i ovennevnte bestemmelse avga Pensjonskontorets styre uttalelse høsten 2004. Pensjonskontorets styre godkjente her pensjonsproduktene til KLP, Storebrand og Vital.

Det vises til Pensjonskontorets styres uttalelse i flyttesaker av 24.11.2004 på Pensjonskontorets nettsted: www.pensjonskontoret.no:

Pensjonskontoret fører tilsyn med at pensjonsproduktene oppfyller tariffavtalens krav, og produktgodkjenning skjer fortløpende. Pensjonskontoret mottar kopi av leverandørenes produktmeldinger til Finanstilsynet.

I markedet for kommunal tjenestepensjonsordning er det i dag tre mulige leverandører, ved siden av de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene – se kapittel 7.2.

¹⁰ Reglene står nå i forsikringsvirksomhetsloven kap. 10 og 11 som trådte i kraft 1. juli 2006.

- Kommunal Landspensjonskasse (KLP)
- Storebrand Livsforsikring AS
- Vital Forsikring ASA

I et lengre perspektiv kan det tenkes flere leverandører innenfor dette markedet.

7.1.4 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) utarbeidet 16.06.2006 revidert *“Bransjeavtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger”*. Avtalen ble gjort gjeldende fra 01.10.2006 for offentlige tjenstepensjonsordninger og fra 01.11.2006 for private ytelsesbaserte pensjonsordninger.

Alle leverandører av kommunale tjenstepensjonsordninger har tilsluttet seg bransjeavtalen. Avtalen regulerer i detalj hvilke bestandsopplysninger som skal være med i den såkalte “flyttefilen”.

7.1.5 GJENSIDIG SELSKAP VS. AKSJE- SELSKAP

De tre leverandørene er organisert som henholdsvis gjensidig selskap (KLP) og aksjeselskap (Storebrand og Vital).

I bokens kapittel 10 beskrives nærmere betydningen av selskapsform for leveransen av kommunal tjenstepensjonsordning. Det er ulike spørsmål som bør stilles og ulike forhold som bør vektlegges når det gjelder aksjeselskap vs. gjensidig selskap.

7.1.6 KONTROLL AV LEVERANDØRENE S REGELPRAKTISERING

Pensjonskontoret skal forvalte, informere og overvåke praktiseringen av AFP-vedtektene og TPO-vedtektene, jf. § 16-2(2) nr. 1.

I tillegg skal Pensjonskontoret vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og utarbeide forslag til regelendringer, jf. § 16-2(2), nr. 3.

7.1.7 LEVERANDØRMØTER

I henhold til TPO-vedtektene § 16-4 avholdes jevnlig leverandørmøter mellom Pensjonskontoret og den enkelte leverandør. Det har fra høsten 2005 vært avholdt separate møter med hver leverandør.

Alle pensjonsinnretninger som tilbyr TPO skal på skriftlig oppfordring stille statistiske data og relevante opplysninger vederlagsfritt til sekretariatets disposisjon, jf. § 16-4, første pkt.

7.2 PENSJONSKASSENE

7.2.1 INNLEDNING

Pensjonskassene var tidligere underlagt forskrift av 19. februar 1993 om forsikringsvirksomhetslovens anvendelse på pensjonskasser og pensjonsfond (pensjonskasseforskriften). Reglene i pensjonskasseforskriften ble i hovedsak tatt inn i forsikringsloven (nå: forsikringsvirksomhetsloven) kapittel 7. Forsikringsloven som sådan trådte i kraft 1. juli 2006. Det ble i den forbindelse bl.a. gjort unntak for lovens kapittel 7, som først trådte i kraft fra 1. januar 2008¹¹

7.2.2 PENSJONSKASSER¹²

I forsikringsvirksomhetsloven § 7-1(1) er pensjonskasse definert slik:

“En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen som har opprettet pensjonskassen, med mindre noe annet følger av § 7-2. Virksomheten kan også omfatte virksomhet som naturlig henger sammen med slik virksomhet (tilknyttet virksomhet)”.

Som kollektiv regnes kommunale pensjonsordninger og pensjonsordninger opprettet i samsvar med reglene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven, samt andre kollektive pensjonsordninger, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 7-1(2).

¹¹ I medhold av overgangsregler til forsikringsloven gitt i forskrift 30.06.2006 nr. 868, ble lovens kapittel 7 og 9 med tilhørende forskrifter gitt ikraftttredelse 1. januar 2008.

¹² Pensjonskasseløsning omtales nærmere i bokens kapittel 11.

Kommunale pensjonsordninger beskrives nærmere i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 10.

7.2.3 KOMMUNALE/FYLKESKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er følgende kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser innen KS' sektor¹²:

Kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser innen KS' sektor

Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	Haugesund kommunale pensjonskasse
Andebu kommunale pensjonskasse	Hålogaland Kraft AS pensjonskasse
Arendal kommunale pensjonskasse	Kristiansand kommunale pensjonskasse
Bergen kommunale pensjonskasse	Lørenskog kommunale pensjonskasse ¹⁵
Bodø kommunale pensjonskasse	Molde kommunale pensjonskasse ¹⁶
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	Moss kommunale pensjonskasse
Drammen kommunale pensjonskasse	Sandefjord kommunale pensjonskasse
Elverum kommunale pensjonskasse	Sandnes kommunale pensjonskasse
Fjell kommunale pensjonskasse ¹⁴	Skien kommunale pensjonskasse
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	Stokke kommunale pensjonskasse
Halden kommunale pensjonskasse	Trondheim kommunale pensjonskasse
Haugaland Kraft pensjonskasse	Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse

¹³ I tillegg kommer Oslo kommunes egen Oslo Pensjonsforsikring AS samt Skagerak Energi Pensjonskasse.

¹⁴ Etablert med virkning fra 1. januar 2006.

¹⁵ Etablert med virkning fra 1. januar 2011.

¹⁶ Etablert med virkning fra 1. januar 2008.

7.2.4 INTERKOMMUNALE PENSJONS-KASSER

Det er åpnet adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse i medhold av forsikringsvirksomhetsloven § 7-2(2). Med interkommunal pensjonskasse menes at to eller flere kommuner avtaler å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse.

I Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-1(4), bokstav h, nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området, er det tatt høyde for de interkommunale pensjonskassene når det gjelder Pensjonskontorets tilsynsmyndighet, og likestilles dermed med de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Det er i tillegg adgang til å opprette *felles* pensjonsordning i en pensjonskasse etter nærmere bestemmelser i forsikringsvirksomhetsloven § 7-2(1).

7.2.5 KONSESJON OG VEDTEKTER

En kommunal pensjonskasse etableres i henhold til forsikringslovgivningen ved beslutning i kommunestyret.

En pensjonskasse kan ikke drive virksomhet uten tillatelse fra Kongen, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 7-3(1).

I forsikringsvirksomhetsloven § 7-4 er det videre gitt bestemmelser om vedtekter og deres innhold. En pensjonskasse skal ha vedtekter som minst angir

- a) pensjonskassens navn og forretningskontor,
- b) pensjonskassens virksomhet,
- c) minstekrav til grunnkapital,
- d) regler om styre, daglig leder og andre organer,
- e) regler om valg av styremedlemmer, styreleder, andre organer og revisor,
- f) regler om vedtak vedrørende endring av vedtekter og sammenslutning, deling og avvikling av pensjonskassen,
- g) regler om utbytte av grunnkapitalen og andre kapitalinnskudd.

Pensjonskassene skal altså ha vedtekter som tilfredsstiller de minstekrav som stilles i § 7-4. Vedtektene skal godkjennes av Kongen, som forutsettes delegert til Finanstilsynet¹⁷.

Etter at pensjonskassene med virkning fra 2008 ble underlagt forsikringsvirksomhetsloven, kan de tidligere standardvedtektene for pensjonskasser ikke lenger benyttes. Forsikringsvirksomhetsloven stiller bl.a. krav om at de forsikringsmessige bestemmelsene tas inn i en egen avtale mellom pensjonskassen og foretaket/kommunen, mens dette tidligere var en del av pensjonskassens vedtekter.

Pensjonskasseforeningen utarbeidet, blant enkelte andre aktører, forslag til vedtekter, forsikringsavtale og mal for konsesjonssøknad tilpasset de nye lovkravene.

7.2.6 STYRET OG DAGLIG LEDER

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 7-6(1) skal pensjonskassen ha et styre med minst

¹⁷ Dette fremgår av Kredittilsynets rundskriv 25/2007 av 30.08.2007.

tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer.

Det følger videre av forsikringsvirksomhetsloven § 7-6(2) bestemmelse om daglig leder:

“Pensjonskassen skal ha daglig leder som ikke samtidig er medlem av styret. Daglig leder skal tilsettes av styret”.

Bestemmelsen om daglig leder er noe endret fra den tidligere forskrift av 19. februar 1993 om forsikringsvirksomhetslovens anvendelse på pensjonskasser og pensjonsfond (pensjonskasseforskriften) § 6(3) hvor det sto:

“En privat pensjonskasse skal ha daglig leder som utpekes av styret med mindre annet er godkjent av Kredittilsynet”.

Når det gjelder daglig leder, har Pensjonskontorets styre 08.09.2006 (sak 43/06) fattet vedtak om at ved etablering av kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser skal daglig leder være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver¹⁸.

7.2.7 REVISOR OG ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal knytte til seg revisor og aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Ansvarshavende aktuar er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulent-selskap eller et livsforsikringsselskap.

Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Der kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan denne følgelig ikke godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 7-6(4) skal revisor og ansvarshavende aktuar i pensjonskassen møte samtidig i minst to styremøter pr. år.

7.2.8 GJENFORSIKRING

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 7-10(1), jf. § 6-8 er det obligatorisk for alle pensjons-

¹⁸ Det bemerkes i denne sammenheng at de sist etablerte kommunale pensjonskassene har vært av typen “nøkkelferdig pensjonskasse”, dvs. at man har eget styre og at alle øvrige tjenester kjøpes, inkludert daglig lederfunksjonen. Øvrige tjenester er bl.a. ansvarshavende aktuar, administrasjon, pensjonsutbetaling, ajourhold av medlemsregister, regnskapsførsel og kapitalforvaltning.

kasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

7.2.9 ETABLERING AV PENSJONSKASSER RELATERT TIL REGLENE OM OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

På oppdrag fra Pensjonskontoret avga KS Advokatene 05.12.2007 betenkning vedrørende anskaffelsesrettslige forhold i forbindelse med opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser.

To problemstillinger er særlig interessante i denne sammenheng. Nedenfor gjengis hovedinnholdet i oppsummeringen i betenkningen fra KS Advokatene tilknyttet disse to problemstillingene.

1) Anskaffelsesreglenes anvendelse ved opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser

Med andre ord: "Skjer opprettelse av egen pensjonskasse i en kommune/fylkeskommune i såkalt "egenregi" og skal dermed unntas fra anskaffelsesreglene?"

Til denne problemstillingen uttales det følgende i oppsummeringen fra KS Advokatene:

"Ved produksjon av tjenester står det offentlige overfor et grunnleggende valg mellom å produsere tjenesten selv og å skaffe den annet steds fra. Det er som utgangspunkt ingenting i veien for at en kommune kan produsere en tjeneste selv, såkalt egenregi.

Som utgangspunkt vil produksjon av tjenester utenfor eget rettssubjekt anses som en anskaffelse som derfor må følge anskaffelsesreglene. Utvidet egenregi kan likevel tenkes. Vilklårene for dette følger av EU-domstolens praksis.

Rettssubjektet må være underlagt det tildelende organs kontroll og rettssubjektets omsetning må i det vesentlige skje til den offentlige eier.

Selv om det er knyttet noe tvil til vurderingen, tilsier formålet bak reglene at vilklårene må sies å foreligge når kommunene produserer sine pensjonsytelser i egen pensjonskasse. Dette gjelder også hvis kommunene velger å opprette interkommunale pensjonskasser".

2) Anskaffelsesreglenes anvendelse i forbindelse med pensjonskassens virke

I hvilken grad kan pensjonskassen skaffe varer eller tjenester i egenregi og således unntas anskaffelsesreglene?

Om denne problemstillingen uttaler KS Advokatene:

"Hvorvidt pensjonskassene selv må følge anskaffelsesreglene i forbindelse med pensjonskassens virke, må vurderes konkret og for seg. Spørsmålet er ikke avklart i dette notatet. Hvis dette er tilfellet, må det vurderes om det kan sies å foreligge adgang til utvidet egenregi i forbindelse med opprettelse av pensjonskassene og daglig

drift. Dette vil antakelig bare være aktuelt i unntakstilfelle.

Både anskaffelser i forbindelse med opprettelse av kassen og kassens egne anskaffelser vil i så fall være omfattet av anskaffelsesregelverket”.

7.2.10 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i privat og offentlig sektor. Foreningen har et sekretariat, lokalisert i Finansnæringens Hus i Oslo. Foreningen ble etablert av Norske Pensjonskassers Forening (NPF) og De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP) ved konstituerende møte 20. oktober 2009.

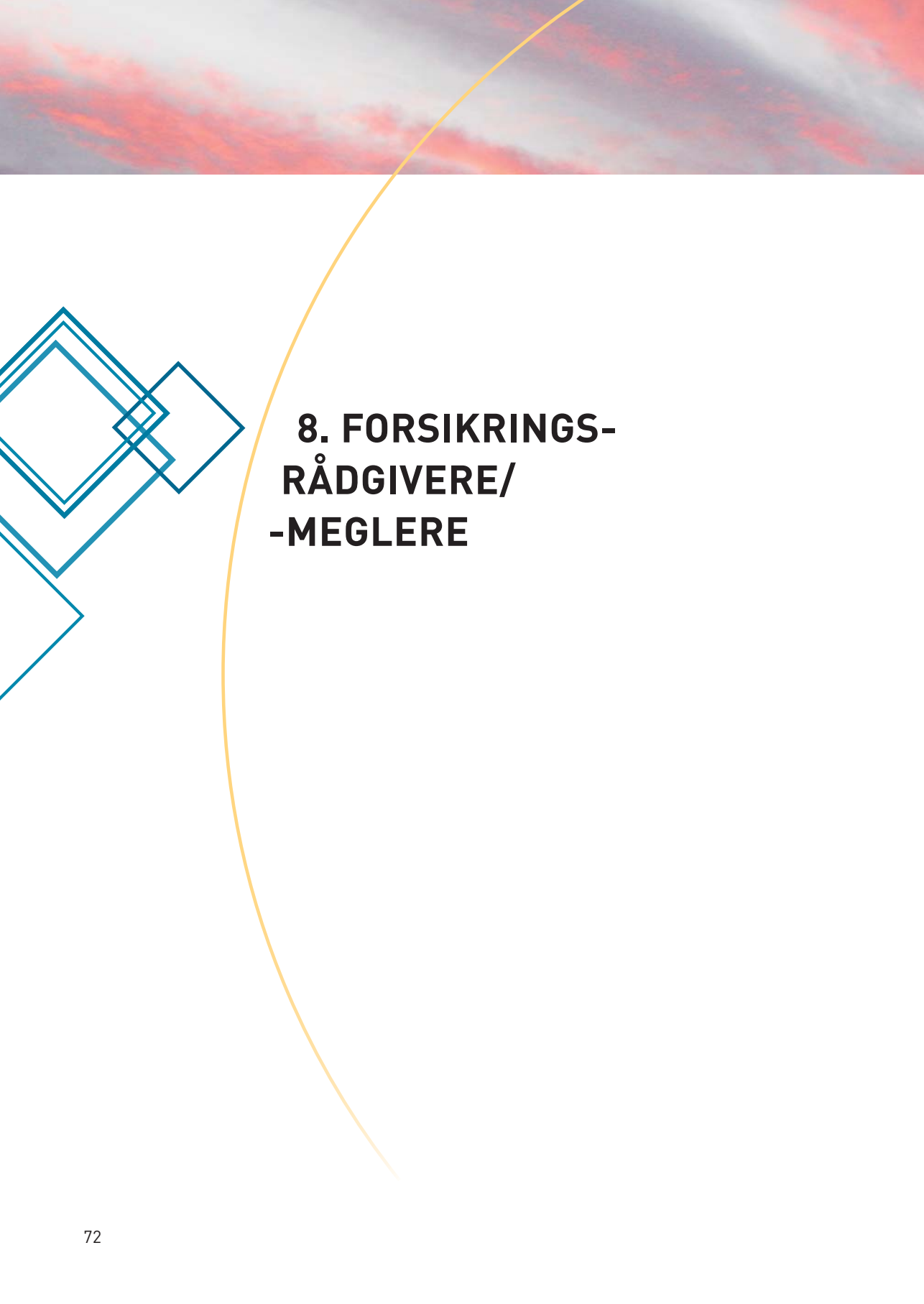
Pensjonskasseforeningen bedriver generelt informasjonsarbeid, men bistår også den enkelte pensjonskasse i faglig sammenheng. Videre arrangerer foreningen kurs, seminarer og konferanser, avgir høringsuttalelser og har

utstrakt samarbeid med ulike departementer, Finanstilsynet, NHO, LO, FNO og forsikringsbransjen.

7.2.11 PENSJONSKONTORETS TILSYNSMYNDIGHET

Hovedtariffavtalen innen KS-området omfatter alle kommuner og fylkeskommuner, samt alle virksomheter med selvstendig medlemskap i KS-Bedrift. Unntatt er Oslo kommune som utgjør et eget tariffområde og dermed faller utenfor KS' tariffområde.

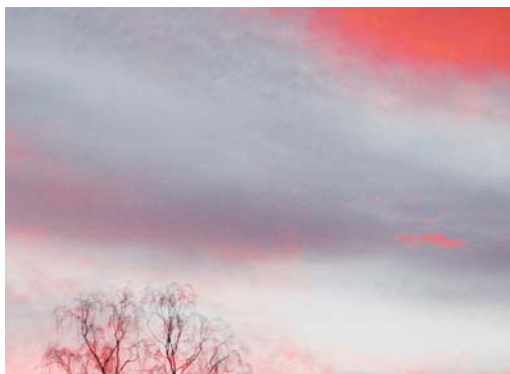
Etter den ovennevnte rettslige avgrensning vil altså de kommunale pensjonskassene omfattes av Hovedtariffavtalen innen KS-området, og skal dermed følge AFP-vedtektene og TPO-vedtektene i Hovedtariffavtalen. Pensjonskontoret vil følgelig ha samme tilsynsmyndighet overfor de kommunale pensjonskassene som overfor de øvrige pensjonsleverandørene.

8. FORSIKRINGS- RÅDGIVERE/ -MEGLERE

FORSIKRINGSRÅDGIVERE/ -MEGLERE

- Majoriteten av kommuner på anbud benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.
- Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 01.01.2006. Loven gjennomfører i norsk rett EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002.
- Forsikringsrådgivere må opptre på en således måte at det ikke skapes tvil om dets rolle som uavhengig mellomledd.
- Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008. Formålet med et slikt forbud var å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet

8.1 INNLEDNING

De senere års anbudsprosesser har vist at de aller fleste kommuner/virksomheter benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.

8.2 LOV OM FORSIKRINGSFORMIDLING

Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 01.01.2006. Finansdepartementet har fastsatt en forskrift om forsikringsformidling, som gir utfyllende bestemmelser til loven.

Loven bygger på, og gjennomfører i norsk rett, EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002. Loven erstattet den tidligere forskrift om forsikringsmegling (meglerforskriften) av 24.11.1995.

Loven omfatter både forsikringsagenter, forsikringsmeglere og forsikringsrådgivere, og har altså et større virkeområde enn den tidligere meglerforskriften.

Forsikringsmegling og forsikringsagentvirksomhet defineres i lovens § 1-2, nr. 2 og 4:

”Forsikringsmeglervirksomhet består i å gi kunden råd ut i fra en analyse av et så stort antall av de på markedet disponible forsikringsløsninger som mulig, eller virksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper, uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette”.

Megleren er altså engasjert av oppdragsgiver og skal ivareta oppdragsgivers interesser

uavhengig av hvilket forsikringsselskap som tilbyr forsikringen.

Forsikringsagentvirksomhet er forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap, jf. § 1-2, nr. 4.

8.3 GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGSPLIKT

Forsikringsmeglerforetaket skal etter forsikringsformidlingsloven § 5-2 drive virksomheten i henhold til god meglerskikk.

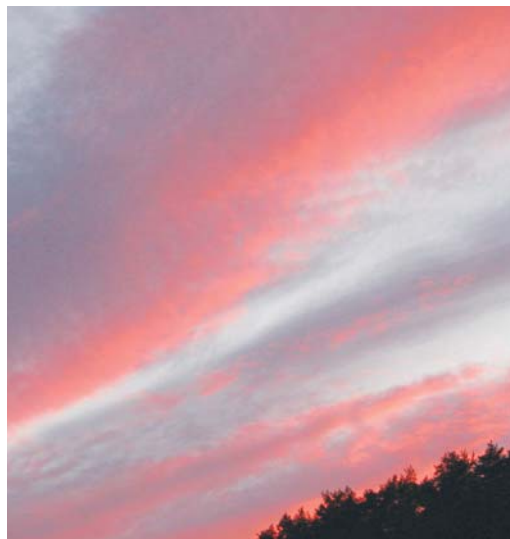
Forsikringsmeglingsforetaket må ikke opptre på en måte som er egnet til å skape tvil om dets stilling som uavhengig mellomledd. Forsikringsmeglingsforetaket kan ikke gjennom avtaler med forsikringsselskap eller på annen måte innrette seg slik at det kan påvirke forsikringsmeglerforetakets uavhengighet som megler, jf. §§ 5-2(2), 5-2(4).

Forsikringsmegler har opplysningsplikt overfor oppdragsgiver etter nærmere bestemmelser i forskrift fastsatt i departementet.

8.4 FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Lovforbud mot meglerprovisjon trådte i kraft 1. juli 2008¹⁹.

Formålet med et slikt forbud var å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene

og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.

Nedenfor gis først en kort beskrivelse av provisjonssystemet for forsikringsmeglere slik det var tidligere. Deretter gis en oppsummering av lovendringene knyttet til forbud mot meglerprovisjon.

8.4.1 BAKGRUNN

Tidligere mottok forsikringsmeglerne godtgjørelse i form av provisjoner fra forsikringsselskapene.

Når forsikringsmeglere ble benyttet, ble belastningen på forsikringsselskapets egne ressurser og administrative tjenester redu-

¹⁹ "Lov om endringer i innskuddspensjonsloven, forsikringsformidlingsloven, forsikringsloven mv" ble sanksjonert ved kongelig resolusjon 14. mars 2008.

sert. At forsikringsmegler ble benyttet, innebar følgelig i varierende grad besparelser for forsikringsselskapet. Det kunne f.eks. være i form av at selskapet ikke brukte sitt eget salgsapparat ved salg av forsikringer til kunden.

Når det gjelder skadeforsikring, besto provisjonen av en nærmere avtalt prosentsats av premien. I livsforsikring besto provisjonen av en prosentsats av de beregningsmessige kostnader som lå til grunn for premieberegningen.

De fleste skadeforsikringsselskapene i det norske markedet gikk over til nettopremier, eller såkalte meglerassisterte premier (MAP) på et tidligere tidspunkt. I slike tilfeller betalte kunden megleren, f.eks. i form av fastpris, timepris eller en fast sats i forhold til premievolum.

8.4.2 FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Forsikringsformidlingsloven § 5-2a, annet ledd lyder som følger:

“Et forsikringsmeglingsforetak som driver virksomhet her i riket, har ikke adgang til å motta provisjon eller annet vederlag for forsikringsmeglringen fra det forsikringsselskapet som har overtatt den forsikringsavtalen et formidlingsoppdrag gjelder”.

Bestemmelsen innebærer et forbud mot at forsikringsmeglere skal motta provisjon fra

forsikringsselskapene. Det innføres med dette et forbud mot provisjoner fra forsikringsselskap og andre forsikringstilbydere til forsikringsmegler.

I lovforarbeidene²⁰ fremheves at forbudet gjelder vederlag “for forsikringsformidlingen”, dvs. dersom oppdraget er knyttet til et konkret kundeforhold. Det stenges ikke for at forsikringsmeglere kan utføre oppgaver for et forsikringsselskap, som f.eks. foredragsvirksomhet.

8.4.3 FORSIKRINGSMEGLER OG OPPDRAGSGIVER

Et forsikringsmeglingsforetak som driver virksomhet her i riket, skal påse at provisjon og annet vederlag som skal betales for forsikringsformidlingen, blir avtalt med oppdragsgiveren før oppdrag blir utført. Avtalen skal bekreftes skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det, eller forsikringsformidlingen omfatter tjenester knyttet til forsikringsforholdet etter at forsikringsavtalen er inngått, jf. forsikringsformidlingsloven § 5-2a, første ledd.

Bestemmelsen understreker at det er forsikringsmegler og oppdragsgiver, og ikke forsikringsmegler og forsikringsselskapet, som skal avtale hva megleren skal ha i betaling for de tjenestene som skal utføres.

Vederlaget skal avtales før oppdraget blir utført. Av lovforarbeidene – Ot.prp. nr. 24

²⁰ Finansdepartementet la 21.12.2007 frem forslag til endringer i forsikringsvirksomhetsloven, forsikringsformidlingsloven, innskuddspensjonsloven, skatteloven, kredittilsynsloven og enkelte andre lover. Lovforslaget fremgår av Ot.prp. nr. 24 (2007-2008).

(2007-2008) – fremgår at oppdragsgiver da har mulighet til å velge en annen forsikringsmegler dersom prisen anses å være for høy. På denne måten unngås uenighet med hensyn til hva som skal betales etter utført oppdrag.

Avtalen skal være skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det eller formidlingen omfatter tjenester utover selve kontraktsslutningen. Det siste alternativet er aktuelt der forsikringsmegler skal utføre mange tjenester for kunden i løpet av året.

8.4.4 UNNTAK

Forbudet mot provisjon skal ikke gjelde for forsikringsformidling av gjenforsikring og for forsikringsformidling av en del typer av skadeforsikring i næringsvirksomhet, jf. forsikringsformidlingsloven § 5-2a, tredje ledd.

Av lovforarbeidene – Ot.prp. nr. 24 (2007-2008) – fremgår at intensjonen bak det siste alternativet er å gjøre unntak for forbudet for enkelte forsikringsområder som er av utpreget internasjonal karakter.

8.4.5 FORBUDET RETTES MOT FORSIKRINGSMEGLER OG FORSIKRINGSSKAP

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 6-9 har et forsikringsselskap som driver virksomhet her i riket

“ikke adgang til å betale provisjon eller annet vederlag til forsikringsmeglingsforetak i anledning av formidling av forsikringsavtale til selskapet dersom forsikringsmeglings-

foretaket ved å motta slik provisjon eller vederlag ville handle i strid med reglene i forsikringsformidlingsloven § 5-2a med tilhørende forskrift.

Kongen kan fastsette nærmere regler til gjennomføring og avgrensning av bestemmelsene i første ledd, herunder regler om forsikrings-selskapers adgang til å ha særlige pristariffer for administrative tjenester for forsikringer som kommer til et forsikringsselskap fra forsikringsmeglingsforetak”.

Bestemmelsen gjentar og viser til forbudet mot meglerprovisjon i forsikringsformidlingsloven § 5-2a.

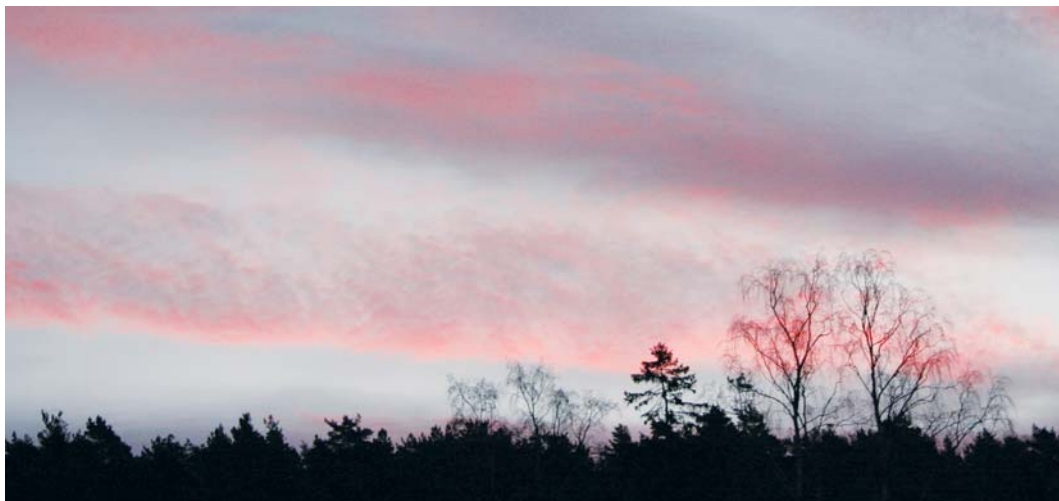
Forbudet rettes både mot forsikringsmegler og forsikringsselskap. Det antas at forbudet blir mer effektivt når det også rettes mot forsikringsselskapene, og det vil være lettere for tilsynsmyndighetene å føre tilsyn.

8.4.6 BRANSJENORM FRA FNO

Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO) vedtok en bransjenorm for godtgjørelse av forsikringsmeglere av livsforsikring og pensjonsordninger med virkningsdato 1. januar 2008.

Her ble det anbefalt at forsikringsselskapene ikke betalte provisjon til forsikringsmeglerne. Bransjenormen bidro til å tydeliggjøre den rolle megleren har som rådgiver for kunden og understreker at megleren har en uavhengig stilling i forhold til forsikringsselskapet.

I skadeforsikring har man i flere år hatt en bransjenorm for godtgjørelse av forsikringsmeglere.

8.5 ANSKAFFELSESREGELVERKET

8.5.1 ANSKAFFELSE AV RÅDGIVER

Anskaffelse av forsikringsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene.

Hvorvidt oppdraget må lyses ut eller om det er tilstrekkelig å gjennomføre forenklet konkurranse – ved for eksempel å sende en forespørsel til ulike rådgivere – avhenger av om kontraktssummen er over eller under NOK 500.000.

For anskaffelser med en verdi på mellom NOK 100.000 og 500.000, gjelder ingen krav til anskaffelsesprosedyre. For disse anskaffelsene gjelder dog kravet til at anskaffelsen skal skje etter konkurranse og et krav om at det skal utarbeides protokoll for anskaffelsen, jf. FOA § 3-2.

Uansett størrelsen på anskaffelsen, er det viktig at det utarbeides den kontrakt med

rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

8.5.2 RÅDGIVERHABILITET

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i FOA § 3-8.

Oppdragsgiver skal etter denne bestemmelsen ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse, jf. FOA § 3-8.

Dette er den særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregel, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i FOA § 3-7. Regelen er satt for å ivareta kravet til likebehandling samt for å sikre reell konkurranse, jf. LOA § 5 og FOA § 3-1.

9 FORSIKRINGSVIRK- SOMHETSLOVEN OG HOVEDTARIFFAVTALEN

FORSIKRINGSVIRKSOMHETS-LOVEN

- Lovens kapittel 7 og 9 trådte i kraft 1. januar 2008.
- Formålet var å sikre større forutsigbarhet og gjennomsiktighet i livsselskapets produkt- og tjenesteprising, samt få et klarere skille mellom forsikringsgivers og kundens midler.
- De nye reglene innebar:
 - 1) Ny prisstruktur
 - 2) Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer
 - 3) Nye retningslinjer for tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond
- Pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i selskapsportefølje, kollektivportefølje og egne investeringsvalgporteføljer

HOVEDTARIFFAVTALEN

- Premieutjevningssprinsippet, nedfelt i TPO-vedtektene § 13-2 nr. 1, annet ledd, innebærer at de felleselementer som hittil har vært gjenstand for premieutjevning fortsatt i størst mulig grad skal utjevnes.
- I Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er det lagt til grunn at de nye bestemmelsene om rentegaranti og kapitalforvaltning ikke berøres av kravet til utjevning.

9.1 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

9.1.1 INNLEDNING

Forsikringsloven med forskrifter ble vedtatt av Stortinget oktober 2004²¹. Den erstattet forsikringsvirksomhetsloven fra 1988.

Forsikringsloven som sådan trådte i kraft 1. juli 2006. I medhold av overgangsregler ble lovens kap. 7 og 9 med tilhørende forskrifter gitt ikrafttredelse 1. januar 2008²².

Lovens tittel ble endret til "Forsikringsvirksomhetsloven" ved lov 27. juni 2008 nr. 65.

I dette kapitlet beskrives virkningene av regelendringene som fremgår av lovens kapittel 9 – "Kollektiv og individuell livsforsikring".

9.1.2 VIRKNINGENE AV LOVENS ENDREDE REGLER

Et formål med lovendringene var å skape større forutsigbarhet og gjennomsiktighet i livsselskapets produkt- og tjenesteprising, og få et klarere skille mellom forsikringsgivers – pensjonsinnretningens²³ – og kundens – den enkelte pensjonskontrakts – midler.

Forsikringsgiver kan være livsforsikrings-selskap eller pensjonskasse, og for det alt vesentlige gjelder prinsippet om like virksom-

²¹ Kongelig resolusjon juni 2006.

²² Overgangsreglene til forsikringsloven ble gitt i forskrift av 30.06.2006 nr. 868.

²³ Med pensjonsinnretning menes alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livsselskap og pensjonskasser).

hetsbetingelser for de to alternativer²⁴. Mange av valgmulighetene som det legges opp til vil ventelig være lite aktuelle for en kommunal pensjonskasse, som skal betjene én enkelt kommune og kommunens tilknyttede virksomheter som eneste kunde. Dette i motsetning til et livsforsikringsselskap som skal betjene et stort kollektiv av kunder, med ulike profiler, strategier og holdning til risiko for kapitalforvaltningen av sin tjenstepensjonsordning.

En interkommunal pensjonskasse skal betjene flere kommuner som har gått sammen om å

opprette pensjonskassen og vil være i en mellomstilling når det gjelder behovet for å legge opp til valgfrihet og individuell betjening for hver enkelt kommune.

Lovens formål om større forutsigbarhet og gjennomsliktighet konkretiseres ved:

- 1) Ny prisstruktur
- 2) Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer
- 3) Nye retningslinjer for tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond

9.1.3 PRIS- OG OVERSKUDDSMODELL FOR TJENESTEPENSJONSORDNINGER

Hovedprinsippet i modellen er at alt overskudd tildeles kunden, og forsikringsgivers fortjenesteelement bakes inn i den årlige bindende fakturering for:

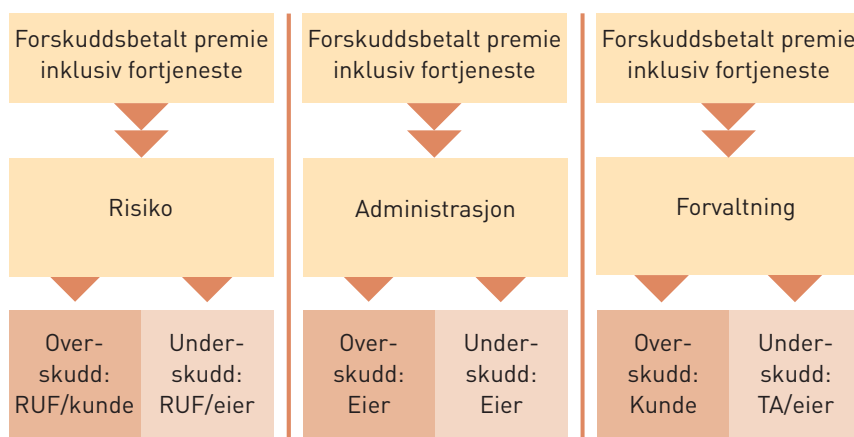
- Administrasjon
- Personrisiko
- Kapitalforvaltningsrisiko²⁵

Ovennevnte tre elementer skal altså forhånds- prises, og loven fastsetter hvem (kunde/eier) som skal bære "opp- og nedsidene", jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-3. Det fremgår for øvrig av vedtektene til de kommunale pensjonskassene hvorvidt kommunen alene, eller også tilknyttede virksomheter, skal ha en eierfunksjon som innskyter av egenkapital.

²⁴ Rent lovteknisk følger dette av forsikringsvirksomhetsloven § 7-10 som viser til bestemmelsene i lovens kapittel 9.

²⁵ Samlet pris for forvaltningstjenester + rentegarantipremie (dvs. forsikringsgivers risiko for avkastningsresultatet)

Gjeldende overskuddsmodell – kollektivporteføljer

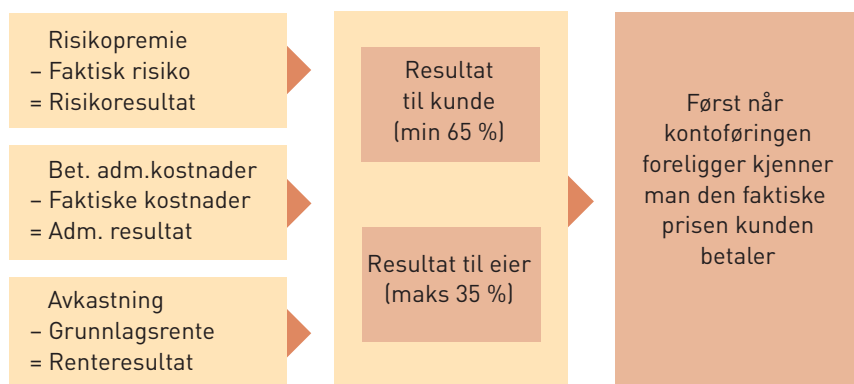

Modellen gjelder både livsselskaper og pensjonskasser

RUF = risikoutjevningsfond
TA = tilleggsavsetninger

Til sammenligning ble resultatet for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltning til og med 2007 konsolidert i ett enkelt totalresultat og fordelt mellom kunde og eier:

Tidligere pris- og overskuddsmodell

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Personrisiko

I år med positivt risikoresultat har pensjonsinnretningene anledning til å sette av inntil 50 prosent til et risikoutjevningfond, og trekke på dette fondet i år med negativt risikoresultat.

Kapitalforvaltningsrisiko

Pensjonsinnretningen bærer risikoen for at oppnådd avkastning på kundemidlene minst tilsvarende pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). For pensjonskontrakter i KS' tariffområde er den gjennomsnittlige rentegaranti i livsforsikringsselskapene 3,4 prosent og 3,0 prosent i pensjonskassene. Positivt resultat i kapitalforvaltningen kan

avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Negativt resultat i kapitalforvaltningen kan belastes avsatt tilleggsavsetning inntil et beløp som tilsvarer hele avkastningsgarantien.

En pensjonskontrakts avkastningsgaranti skal altså prises individuelt på forhånd. Prisen (rentegarantipremien) vil altså variere for hver enkelt kunde, avhengig av:

- Pensjonskontrakten
 - Rentegarantinivå og løpetid
 - Buffersituasjon (tilleggsavsetning og kursreguleringsfond)
- Risikoprofil i kapitalforvaltningen (aktivaallokeringen i den portefølje pensjonskontrakten befinner seg)

9.1.4 INNDELING AV KAPITALFORVALTNINGEN I PORTEFØLJER

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital skal deles inn i selskapsportefølje (forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgsporteføljer (kundemidler), jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-7. Eiendelene i de ulike porteføljene skal holdes atskilt.

Selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre selskapet en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan midlene i

selskapsporteføljen skal forvaltes, dog innenfor krav om forsvarlighet.

Kollektivporteføljer

Loven gir pensjonsinnretningene mulighet til å etablere flere kollektivporteføljer med ulik risikoprofil. Dersom kunden pr. 01.01.2008 ikke hadde valgt noe annet, ble de plassert i en kollektivportefølje basert på kundens bufferkapitalnivå i 2007. Pensjonskontrakter med et høyere bufferkapitalnivå enn gjennomsnittet kunne velge innplassering i kollektivporteføljer med høyere risikoprofil.

Særskilte investeringsvalgspoteføljer

Pensjonsinnretningen kan etter ny forsikringslovgivning tilby løsninger hvor kundene gis anledning til å velge særskilt investeringsstrategi (aktivaallokering), med valg mellom:

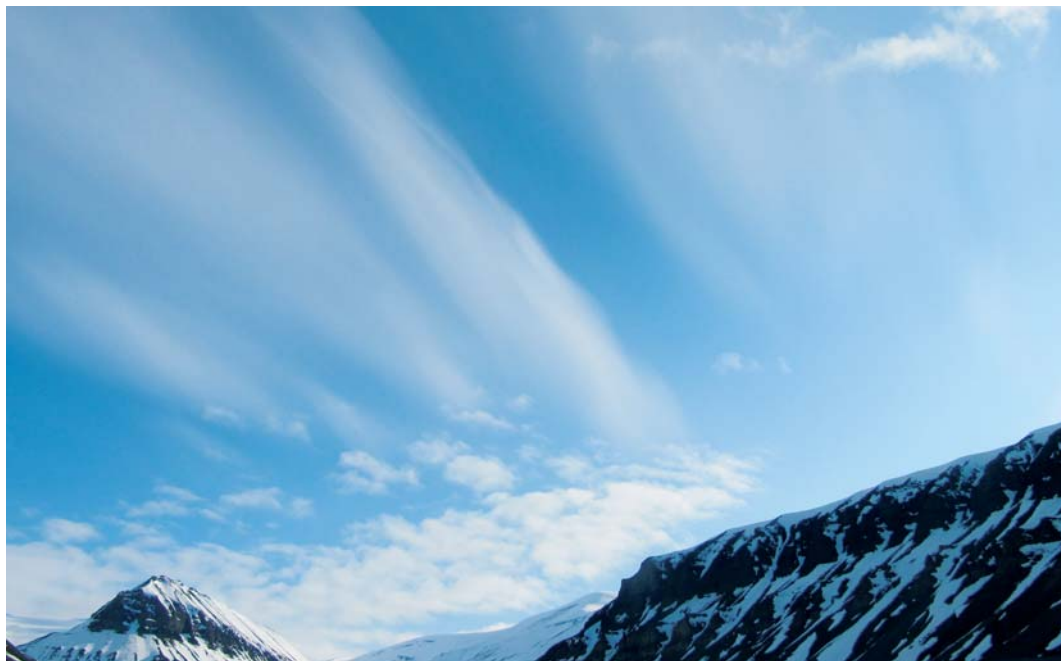
- Ettårig avkastningsgaranti
- Flerårig avkastningsgaranti (maksimert til 5 år)
- Selv bære risikoen for avkastningsgarantien

Livselskapene vil her inngå særskilt avtale med hver kunde, hvor det fastsettes: investeringsstrategi, retningslinjer for endringer av porteføljesammensetning, regler for bufferavsetninger (øvre/nedre grenser), kundens eventuelle risiko ved avkastningsgarantien osv. Prisen for avkastningsgarantien vil være avhengig av den konkrete kontraktsutforming for hver enkelt kunde.

Også kommunale pensjonskasser har i prinsippet adgang til å tilby eget investeringsvalg. I praksis vil dette medføre at beslutninger om investeringsstrategi for egen portefølje flyttes fra pensjonskassens styre til kommunen og øvrige virksomheter som er tilsluttet pensjonskassen, og at kommunen/virksomhetene blir mer direkte eksponert for risikoen ved innfrielse av avkastningsgarantien.

9.1.5 TILLEGGSAVSETNINGER OG KURS-REGULERINGSFOND

For å sikre sine forpliktelser kan pensjonsinnretningen ved utgangen av det enkelte år foreta tilleggsavsetninger ut over minstekravet til premiereserve, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-17.

Tilleggsavsetningene (TA) er individualisert, dvs. er tilordnet den enkelte pensjonskontrakt, og utgjør inntil 12 prosent av premiereserven – maksimalt 2 ganger grunnlagsrenten – tilsvarende omtrent 7,5 prosent. Individualiseringen betyr at pensjonsinnretningen ikke kan benytte TA solidarisk mellom alle pensjonskontrakter, hvor kunder med høy TA kan subsidiere kunder med lav TA.

Kursreguleringsfondet utgjør summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen, jf. forsikringsvirksomhetsloven § 9-20.

Ved flytting gjøres et fradrag i fondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting.

9.2 HOVEDTARIFFAVTALEN OG FORSIK- RINGSLOVGIVNINGEN

Som tidligere beskrevet kan livselskapene

- Etablere flere kollektivporteføljer (aktivaallokering)
- Tilby kundene, gjennom såkalt "særskilt investeringsvalg", å velge mellom ulike investeringsstrategier og utforming av rentegaranti.

9.2.1 ENIGHETSPROTOKOLL – NY FORSIK- RINGSLOVGIVNING

KS og Fagforbundet undertegnet enighetsprotokoll 23. juni 2008 der det blant annet heter:

"[...] Etter HTA kapittel 2, pkt 2.1.6 (1) skal pensjonsrettighetene for alle ytelsers vedkommende være forsikringsmessig dekket i et forsikringsselskap eller en pensjonskasse. Forsikringsloven åpner for at arbeidsgiver selv kan bære risikoen for avkastningsgarantien. Forsikringsavtaler som innebærer at arbeidsgiver selv bærer risiko for avkastningsgarantien vil være i strid med forsikringsprinsippet i 2.1.6 (1).

Partene forutsetter at aktuelle forsikringsleverandører ikke gir tilbud om fritt investeringsvalg etter loven i strid med forutsetningene i gjeldende HTA".

9.2.2 LIVSELSKAPENES NYE PRODUKT-LØSNINGER

På bakgrunn av de endrede reglene i forsikringsvirksomhetsloven, utformet livsselskapene nye produktløsninger – som ble varslet Finanstilsynet.

Alternativene

- Ettårig grunnlagsrente (avkastningsgaranti)
- Flerårig grunnlagsrente (avkastningsgaranti, maksimert til 5 år)
- Avvikende grunnlagsrente (avkastningsgaranti)

vil utelukkende gjelde for kunder med særskilte investeringsvalgporteføljer.

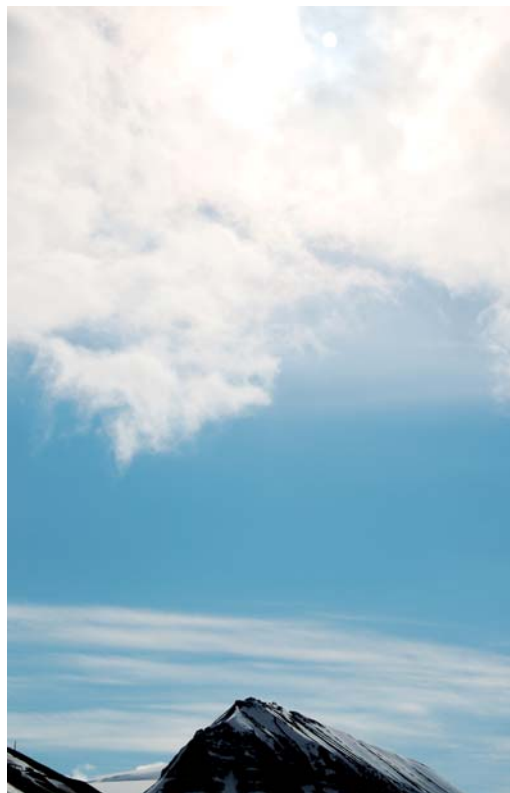
9.2.3 KOMMUNALE TJENESTEPENSJONS-ORDNINGER

Premieutjevningssprinsippet skal ligge til grunn for livsselskapenes produktløsninger. De felleselementer som hittil har vært gjen-

stand for dette skal i ny lovgivning i størst mulig grad utjevnes.

Som tidligere nevnt, foregår det fortsatt en drøfting mellom tariffpartene hvorvidt Hovedtariffavtalen setter beskrankninger for full implementering av lovens nye muligheter i forhold til bl.a. garantert grunnlagsrente og særskilt investeringsvalg.

Tariffpartene har så langt ikke lagt begrensninger i livsselskapenes produktløsninger. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det på et senere tidspunkt vil settes begrensninger for produktløsninger innen KS' tariffområde.

10 FORSIKRET LØSNING²⁶ - RETTLEDNING TIL TILDELINGSKRITERIENE I PENSJONSKONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG

²⁶ De formelle rammebetingelser for livsforsikrings-
selskapene omtales nærmere i kapittel 7.1

TILDELINGSKRITERIER

■ Forsikringsteknikk – personrisiko

- Premieutjevningsskaps
- Pensjonskostnad
- Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart
- Premiebetaling
- Kapitalbinding
- Administrasjon
- Service og rådgivning

■ Kapitalforvaltning

- Kapitalforvaltningspremie for portefølje
- Avkastning/risikoforhold for portefølje
- Samfunnsansvar for portefølje
- Service og rådgivning
- Tilbyders forvaltningskvalitet (frihet)
- Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidig selskap)

Generelt

Pensjon er i hovedsak sparing og bør ses i et langsiktig perspektiv, hvor premien er et anslag for hva som årlig må avsettes for å dekke fremtidige forpliktelser. Den er altså ingen endelig finansiering av alle forpliktelser i dag – endrede forutsetninger gir endret premie. Ettersom premien er uttrykk for sparing, ikke pris, vil for lave premieprognoser innebære en forskyvning av kostnader/forpliktelser frem i tid, med tilhørende lavere likviditetsbelastning i de nærmeste år.

De pensjonsforpliktelser en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister, er fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor ("HTA"). Kommunal tjenstepensjonsordning bygger på følgende viktige prinsipper: Bruttogarantiprinsippet – 66 % av pensjonsgrunnlaget ved full opp-tjening (HTA pkt. 2.1.2), sluttlønnsprinsippet (HTA pkt. 2.3.2) og premieutjevningsskaps – premieelementene utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder (HTA pkt. 2.1.10).

Videre er pensjonssystemet i offentlig sektor utformet slik at annet omkringliggende regelverk får direkte og indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser. Dette gjelder blant annet lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor.

Avtale med et livsforsikringsselskap innebærer finansiering og delvis forsikringsmessig sikring av de tariffbestemte pensjoner. Avtalen må utformes slik at pensjonsrettighetene som

følger av HTA er korrekte og fullstendig ivaretatt.

Med bakgrunn i tilbudsgivningen i anbudsprosessene 2009 rettet Pensjonskontoret henvendelse til Kredittilsynet 16.11.2009 – *“Premiesats – forsikringsbare ytelser”*.

I brev til livselskapene 27.11.2009 uttalte Kredittilsynet blant annet:

“Kredittilsynet vil understreke at det ikke er adgang til å tilby forsikringskunder en premie som avviker fra det meldte beregningsgrunnlag”.

“Dette gjelder uavhengig om det er livselskapets eiere (via egenkapitalen eller gjennom tilbakeholdte overskuddsmidler) eller tredjeperson som betaler manglende premie, og uavhengig om det gjelder netto-premie eller kostnadstillegg mv”.

“Dette innebærer blant annet at det ikke er adgang til å forsikre ytelser i henhold til regelverket om avtalefestet pensjon (AFP), da slike ytelser skal sikres ved særskilte engangspremier ...”

“Tilsvarende vil det å garantere for et maksimalnivå på premiene for slike ytelser være å anse som forsikring, og være i strid med loven”.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger det at pensjonsytelsene regnes ut på en eksplisitt måte når slike kjennetegn som lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet er kjente. Dette i motsetning til innskuddsbasert pensjon, der det er samlet sparing og akkumulert

avkastning over tid som bestemmer hvor stor pensjon som kan sikres.

Kommunens økonomiske forpliktelse ved “varen” ytelsesbasert pensjon kan karakteriseres ved at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv. og derfor er av ukjent størrelse
- Muligens kan forfalle svært langt frem i tid (30-50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt hvor lenge utbetalingen skal vare

Når produsenten av en vare eller tjeneste har tilfredsstillende kontroll med kostnaden ved å tilvirke varen eller tjenesten, kan den omsettes mot fast pris en gang for alle. For ytelsesbasert pensjon er kostnaden i det lange løp bestemt av på forhånd ukjente pensjonsbeløp som skal utbetales over et ukjent tidsrom. Det er knyttet så stor usikkerhet til kostnaden at det i praksis ikke er mulig å forhåndsprise en slik pensjonsytelse.

Et livsforsikringsselskap kan følgelig ikke overta all risiko knyttet til innfrielse av kommunens fremtidige pensjonsutbetalinger. Livsforsikringsselskapets leveranse er mer begrenset og består i hovedsak av å ivareta en systematisk plan for forskuddsfinansiering av fremtidige pensjoner. Samtidig innebærer avtale med livsforsikringsselskap at virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehypighet mv. er forsikret, og at det garanteres en viss minste avkastning på forvaltede pensjonsmidler. For slik forsikringsdekning og avkastningsgaranti betales en fast premie.

Etter dette er det kommunen selv, eller et kollektiv av kommuner, som må dekke sine egne pensjonskostnader i det lange løp.

Premieutjevningssfellesskap

Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) har egne obligatoriske bestemmelser om hvordan kommunene skal finansiere sine pensjonsforpliktelser. Hovedprinsippet om premieutjevningssfellesskap er nedfelt i HTA kap. 2, pkt. 2.1.10:

“Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder”.

Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1, annet ledd presiserer dette nærmere:

“Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfelleets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder”.

Etter disse bestemmelsene skal avtalen med livsforsikringsselskap utformes slik at alle kommunene et selskapet har som kunder organiseres i et eget kollektiv – ett premieutjevningssfellesskap. Innenfor premieutjevningssfellesskapet skal samlet premie fordeles mellom kundekommunene etter utjevningssbaserte prinsipper. Utjevningen skal foregå slik at premien regnet som prosent av arbeidstagernes pensjonsgrunnlag skal være den samme innenfor premieutjevningssfellesskapet. Likevel skal kostnaden knyttet til regulering av pensjoner i takt med utviklingen i lønn og folketrygdens grunnbeløp (G) fordeles med premiereserven som fordelingsnøkkel.

Med dette står den enkelte kommunes premiebetaling ikke i direkte forhold til egne pensjonskostnader. Premien reflekterer i stedet en ideell andel av den gjennomsnittlige pensjonskostnad for de kommuner som inngår i premieutjevningssfellesskapet.

Forsikringsbare/ikke-forsikringsbare ytelser

Som nevnt over er det et generelt forhold i ytelsesbaserte pensjonsordninger at risikoen knyttet til de fremtidige pensjonsutbetalinger ikke kan overdras til et livsforsikringsselskap mot premie som er fastsatt med endelig virkning. Forholdet blir gjort tydelig gjennom flere av pensjonsbestemmelsene i HTA. Som eksempler på faktorer som livsforsikringsselskapene ikke kan eller vil gi forsikringsmessig avdekning for kan nevnes:

- Fremtidige pensjonsytelser for yrkesaktive medlemmer skal stå i forhold til deres lønnskarriere på pensjoneringstidspunktet

- Pensjoner som er under utbetaling og fremtidige pensjoner for tidligere arbeidstakere skal reguleres i takt med utviklingen av G
- Arbeidstaker har noe valgfrihet for når en alderspensjon kan tas ut:
 - 85-årsregelen, som gir rett til å ta ut alderspensjon inntil 3 år før aldersgrensen, hvis sum av alder og tjenestetid er minst 85 år
 - AFP, som gir en alminnelig rett til å ta ut alderspensjon fra valgfritt tidspunkt mellom 62 år og vedkommendes aldersgrense
- Størrelsen av fremtidig folketrygdytelse som det skal samordnes med ("brutto-garanti")

Det forhold at HTA-pensjonene ikke kan forsikres fullt, medfører at livsforsikrings-selskapenes leveranse av kommunal tjenestepensjon i henhold til HTA deles i to:

For det første en avtale om kollektiv pensjonsforsikring, der livsforsikringsselskapet påtar seg juridisk ansvar for nærmere bestemte nominelle ytelser. Pensjonsytelsene som forsikres i henhold til denne avtalen skal forutsetningsvis være mest mulig dekkende og omfattende i relasjon til HTA.

For det andre det som mangler på at et livsforsikringsselskaps pensjonsleveranse skal stå fullt ut i overensstemmelse med HTA – gjerne omtalt som ikke-forsikringsbare ytelser. For de ikke-forsikringsbare ytelsene består livsforsikringsselskapets leveranse av administrative og beregningsmessige

tjenester, men det skjer ingen sikring eller forhåndsfinansiering av ytelsene. Kommunen eller premieutjevningsselskapet har selv det direkte ansvaret for å innfri forpliktelsene knyttet til de ikke-forsikringsbare ytelsene.

Dette skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser er også nedfelt i forsikringsvirksomhetslovens bestemmelser om hvordan premie for kommunale pensjonsordninger skal beregnes.

Endret forsikringslovgivning

Nye bestemmelser i forsikringsvirksomhetsloven trådte i kraft 1. januar 2008. Et hovedprinsipp her er skillet mellom selskapskapital og kundekapital. I tillegg skal livsforsikrings-selskapene prise tjenester med endelig virkning på forhånd.

Mest sentralt er nedenstående tre elementer:

- Premie for risikoen knyttet til å garantere en viss avtalt minimumsavkastning²⁷ i forkant
- Premie for å forsikre virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehypighet mv, risikopremien
- Premie for administrative tjenester

Tildelingskriterier

Oppdragsgiver foretar tildeling på basis av hvilket tilbud som er det økonomisk mest fordelaktige, jf. forskrift om offentlig anskaffelser (FOA) § 22-2(2).

²⁷ Dvs. grunnlagsrente, også kalt rentegaranti.

Følgende kriterier kan legges til grunn, her i uprioritert rekkefølge:

Forsikringsteknikk – personrisiko

- Premieutjevningssfellesskap
- Pensjonskostnad
- Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart
- Premiebetaling
- Kapitalbinding
- Administrasjon
- Service og rådgivning

Kapitalforvaltning

- Kapitalforvaltningspremie for portefølje
- Avkastning/risikoforhold for portefølje
- Samfunnsansvar for portefølje
- Service og rådgivning
- Tilbyders forvaltningskvalitet (frihet)
- Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidig selskap)

For å klargjøre de forsikringsmessige forhold rapporterer tilbyder blant annet resultatet av ulike beregninger både for det etablerte premieutjevningssfellesskapet og for kommunens egen medlemsbestand. Det er den årlige sammensetningen av medlemsbestanden ved begynnelsen av hvert år som avgjør de pensjonsøkonomiske forhold i pensjonsordningen for tilsvarende år.

Opplysninger om tilbyders totale kommunale medlemsbestand for 2012 vil ikke være kjent

ved utarbeidelsen av tilbud gjennom 2011. For tilbudsprosessen vil det i praksis være mulig å være à jour med bestandsopplysninger pr. 1.1.2011, men ikke senere. *Det legges derfor til grunn at tilbud utarbeides med 2011 som virkningsår.*

10.1 FORSIKRINGSTEKNIKK – PERSONRISIKO

10.1.1 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan premieutjevningssfellesskapet hos tilbyder har utviklet seg over tid.

En grunnleggende forutsetning i HTA er at premiekostnaden hos den enkelte leverandør skal utjevnes mellom alle kunder innenfor området kommunal tjenstepensjon. I utgangspunktet er dette i strid med det ordinære hovedprinsipp om at den enkelte kundes premiekostnad skal avregnes separat. Imidlertid åpner forsikringsvirksomhetsloven for premieutjevning som et unntak spesielt for forretningsområdet kommunal tjenstepensjon²⁸.

Inntil 2005 var KLP alene om å benytte premieutjevning for området kommunal tjenstepensjon. De øvrige, Storebrand og Vital, avregnet inntil dette tidspunkt premie for den enkelte kommune separat, men innførte premieutjevning fra 2005.

For alle selskapene er det forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenstepensjon

²⁸ Uten dette unntaket ville forsikringsselskapene i realiteten ikke hatt adgang til å tilby slik utjevnet premiefinansiering som HTA forutsetter.

som her skal belyses. Nøkkeltall som oppgis av tilbyder er status og bevegelse for samlet kapital, antall avtaler, antall medlemmer (alle medlemskategorier til sammen) og premieutjevningsskellesskapets fordeling på forskjellige medlemsgrupper. Opplysningene skal oppgis ved at tilbyder fyller ut Tabell 1 til Tabell 4 som er vist i det følgende.

For å kunne vurdere forutsigbarhet og stabilitet i premieutjevningsskellesskapene, bes tilbyder om å gi opplysninger om mål for utvikling av forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenstepensjon. Tilbyder skal her fyller ut Tabell 5, og da spesifikt slik at høyre kolonne fylles ut med en grad av overensstemmelse på en skala fra 0 til 10 for hver av de to alternative målformuleringene, slik at disse summerer seg til 10.

Vurderingsveiledning – Premieutjevningsskellesskap

Den enkelte kommune avgjør selv hvilket av de kommunale premieutjevningsskellesskap den vil tilhøre. Man må her basere seg på informasjon om karakteristika ved de ulike fellesskapene året før anbuds vurderingen. Kommunen har ingen beslutningsmyndighet når det gjelder hvilke andre kommuner som

i fremtiden slutter seg til eller går ut av fellesskapet. Fremtidig utvikling i sammensetning og størrelse av premieutjevningsskellesskapet avgjøres i realiteten av tilbyders strategi og markedsaktiviteter.

For de opplysninger som kan leses ut av de utfylte Tabell 1 til Tabell 4 gjelder: Jo større og jo mer stabil bestand, jo mer stabil pensjonskostnad og premieinnbetaling bør man kunne forvente, for så vidt angår betydningen av de forsikringsmessige forhold. Stort og stabilt volum trekker i retning av stabil pensjonskostnad.

For opplysninger om målformulering som er gitt i Tabell 5: Tilkjennegivelse av sterk vektlegging av volumvekst og svakere vektlegging av at langsiktig pensjonskostnad tilstrebes opprettholdt/oppnådd på et lavt nivå, trekker i retning av lavere forutsigbarhet for pensjonskostnad og premieinnbetaling. Dette kan videre indikere *at tilbyder vil kunne ha en interesse av å utvide premieutjevningsskellesskapet med nye kommunale pensjonsordninger, også i tilfeller der dette kan medføre høyere gjennomsnittlig pensjonskostnad for hver enkelt pensjonsordning i det etablerte premieutjevningsskellesskapet.*

Tabell 1: Utvikling i premieutjevningssfellesskapet 2005-2010 - Samlet kapital
(tall i hele tusen kroner)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 2: Utvikling i premieutjevningssfellesskapet 2005-2010 – Antall avtaler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 3: Utvikling i premieutjevningsskapskapet 2005-2010 – Antall medlemmer

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 4: Utvikling i premieutjevningsskapskapet 2005-2010 – Antall medlemmer fordelt på medlemskategorier

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Yrkesaktive ²⁹						
AFP						
Oppsatte ³⁰						
Midlertidig uførepensjon						
Varig uførepensjon						
Alderspensjon						
Ektefellepensjon						
Barnpensjon						
Totalt						

²⁹ Med yrkesaktive forstås oppdragsgivers nåværende arbeidstakere som er medlemmer i pensjonsordningen.

³⁰ Med oppsatte forstås oppdragsgivers tidligere arbeidstakere med medlemstid i pensjonsordningen, som ennå ikke er blitt pensjonister.

Tabell 5: Tilbyders mål for utvikling av forretningsområdet kommunal tjenstepensjon

Formulering av mål om volumvekst	Grad av overensstemmelse med mål 0-10 (hvor 0 utgjør minst grad av overensstemmelse)
Uten hensyn til hvordan dette påvirker langsiktig pensjonskostnad	
Opprettholdelse/oppnåelse av lav forventet langsiktig pensjonskostnad	

10.1.2 PENSJONSKOSTNAD

Formålet med dette punktet er å belyse den underliggende langsiktige pensjonskostnaden i premieutjevningssfellesskapet hos tilbyder og for oppdragsgivers bestand³¹ i henhold til Pensjonskontorets referanseplan.

Den forhåndsregnede verdi av pensjonsforpliktelsens omfang i en ytelsesbasert pensjonsordning er bestemt av pensjonsplanens innhold, størrelse og sammensetning av medlemsbestanden og beregningsmessige forutsetninger. Med en standardisert beskrivelse av pensjonsplanens innhold og standardiserte beregningsforutsetninger, står man igjen med *medlemsbestandens størrelse og sammensetning som avgjørende faktor for pensjonsforpliktelse og pensjonskostnad*. Størrelse og sammensetning av en medlemsbestand kalles i det følgende for bestandsprofil.

Hvis man tenker seg at alle tilbyderes premieutjevningssfellesskap hadde like bestandsprofiler for sine premieutjevningssfellesskap, ville tilbyderne stått overfor samme pensjonsforpliktelse. Langsiktig pensjonskostnad ville da vært den samme i alle premieutjevningssfellesskap. *Med dette skal forskjeller i premieutjevningssfellesskapenes bestandsprofiler forutsetningsvis være eneste årsak til at tilbyderne kommer frem til forskjell i beregnet pensjonskostnad.*

Konkrete kjennetegn ved bestandsprofilen som har betydning for pensjonskostnaden i et premieutjevningssfellesskap vil for eksempel være:

- Aldersgrenser – Lave aldersgrenser trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Andel kvinner/menn – Høy andel kvinner trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Lønnsnivå – Høyt lønnsnivå trekker i retning av høy pensjonskostnad

³¹ Med bestand menes her alle medlemmer i pensjonsordningen, fordelt på de medlemsgrupper som er spesifisert i Tabell 9 og Tabell 10

- Aldersfordeling – Høy alder trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Deltid – Stort innslag av deltid trekker i retning av høy pensjonskostnad

For å få et inntrykk av hvor på kostnads-skalaen et premieutjevningsfellesskap befinner seg, vil det vil i praksis være vanskelig å forholde seg til opplysninger om disse egenskapene som sådan. Hvis for eksempel et premieutjevningsfellesskap har stort innslag av lave aldersgrenser – som isolert sett trekker i retning av høy pensjonskostnad – og samtidig lavt lønnsnivå – som isolert sett trekker i retning av lav pensjonskostnad – så er det ikke uten videre mulig å avgjøre om nettoeffekten er høy eller lav pensjonskostnad. Tilbyderne bes derfor ikke om å gi opplysninger om slike egenskaper i deres premieutjevningsfellesskap. Det er i stedet meningen at betydningen av disse egenskapene for pensjonskostnaden skal komme direkte til uttrykk i en standardisert beregning som beskrevet i det følgende.

For å isolere effekten av ulikheter i bestandsprofilene tilbyderne i mellom, beregner hver tilbyder sine pensjonskostnader etter *standardiserte* metoder og forutsetninger oppgitt av Pensjonskontoret, uavhengig av hvordan tilbyders egen beregning av premie og premiereserve er bygget opp. I den standardiserte metoden inngår også en detaljert beskrivelse av hvilke pensjonsytelser det skal foretas beregning for – i det følgende kalt *referanseplanen* – som er uavhengig av hvordan tilbyder deler sin leveranse i forsikringsbart og ikke-forsikringsbart, jf. punkt 10.1.3. (Beregningsmetode og forutsetninger er beskrevet mer detaljert i separat dokument – “Pensjonskontorets referanseplan”)

Referanseplanen er en teknisk og presis beskrivelse av hvordan pensjonsytelsene skal beregnes, for eksempel formel for “beregnet folketrygd”, regler for antatt reell pensjonsalder ut fra den enkelte stillings aldersgrense, regler for å avgjøre om en eventuell fremtidig enke(manns)pensjon skal regnes etter “ny”/netto eller “gammel”/brutto regel osv. I praksis vil pensjonsytelsene som er beskrevet i referanseplanen for det alt vesentlige være forsikringsbar (jf. punkt 10.1.3).

I prinsippet kan det være systematiske forskjeller mellom premieutjevningsfellesskapene når det gjelder nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. Med systematiske forskjeller menes her at for eksempel uføretilbøyeligheten i ett premieutjevningsfellesskap er særlig lav (eller høy) ved sammenligning med andre premieutjevningsfellesskaper, at det kan dokumenteres at slike forskjeller har vært et vedvarende fenomen og at det kan påregnes at slike forskjeller vil bli opprettholdt. Dette i motsetning til forskjeller i for eksempel uføretilbøyelighet som må antas å skyldes rene tilfeldige variasjoner, og som ikke kan anses å være vedvarende og påregnelige ved sammenligning av premieutjevningsfellesskaper.

I den grad systematiske forskjeller for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet faktisk gjør seg gjeldende, vil dette være en kilde til ulikt kostnadsnivå ved sammenligning mellom premieutjevningsfellesskapene. Betydningen av eventuelle slike systematiske forskjeller kunne man tenke seg at ble konkretisert ved at hver tilbyder regnet på forutsetninger som kan anses mest mulig realistisk for eget premieutjevningsfellesskap. *Pensjons-*

kontoret legger til grunn at eventuelle systematiske forskjeller i nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. ikke kan anses tilstrekkelig påregnelig til at dette kan benyttes til å skille mellom tilbyderne.

Beregningsresultater vedrørende pensjonskostnad for tilbyders og kommunens medlemsbestand skal oppgis ved utfylling av Tabell 6 og Tabell 7. Som det fremgår er tabellene bygget opp ved å skille mellom verdien av de pensjonsrettigheter som allerede er opptjent i kolonne (1) og verdien av de totale fremtidige pensjonsrettigheter i kolonne (2). Differansen representerer verdien av pensjonsrettigheter som skal tjenes opp i fremtiden og vises i kolonne (3). For pensjonister og oppsatte medlemmer er de totale fremtidige pensjonsrettigheter allerede fullt opptjent og med dette skal kolonne (1) og kolonne (2) vise samme tall for disse medlemsgruppene. Differansen i kolonne (3) blir følgelig lik null for pensjonister og oppsatte medlemmer, slik dette er forhåndsutfyllt med 0 i de to tabellene. Pensjonsgrunnlag i kolonne (4) og utregning av pensjonskostnad i kolonne (5) er ikke relevant for pensjonister og oppsatte medlemmer, noe som er vist med forhåndsutfylte kryss i tabellene.

Vurderingsveiledning – Pensjonskostnad

Ifølge HTA skal tilbyderne utjevne premiekostnaden med pensjonsgrunnlag(lønn) som fordelingsnøkkel. Sumtallet i nederste linje under kolonne (5) ("Langsiktig pensjonskostnad som prosent av lønn") i Tabell 6 og Tabell 7 gir med dette uttrykk for de langsiktige pensjonskostnader som i hhv. tilbyders premieutjevningsfellesskap og tilbyders bestand. Premieutjevningsfellesskap med lavest kostnad er mest kostnadseffektivt bedømt ut fra bestandsprofilene på beregningstidspunktet. Det premieutjevningsfellesskapet som har lavere kostnad enn beregnet for oppdragsgivers pensjonsordning, vil gi kommunen mulighet til å oppnå økonomisk fordel gjennom kostnadsutjevningen ved flytting til dette/ett av disse premieutjevningsfellesskapene.

Et mindre fellesskap vil være sterkere påvirket av tilgang nye og avgang etablerte ordninger enn et stort. Derfor vil et stort premieutjevningsfellesskap ha en mer stabil og påregnelig langsiktig pensjonskostnad enn et mindre (for så vidt gjelder betydningen av de forsikringsmessige forhold).

Tabell 6: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for tilbyders premieutjevnings-fellesskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2011)

Medlems- kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjons-rettigheter	Totale fremtidige pensjons-rettigheter	Pensjonsret- tigheter for fremtidig opptjening	Fremtidig pensjons- grunnlag	Langsiktig pensjonskost- nad som % av pensjons- grunnlag
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)	(5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0		
Oppsatte			0		
Midlert. uførep			0		
Varig uførep.			0		
Alderspensjon			0		
Ektefellepensjon			0		
Barnepensjon			0		
Sum					

Tabell 7: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for oppdragsgivers bestand
(tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2011)

Medlems- kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjons-rettigheter	Totale fremtidige pensjons-rettigheter	Pensjonsret- tigheter for fremtidig opptjening	Fremtidig pensjons- grunnlag	Langsiktig pensjonskost- nad som % av pensjons- grunnlag
	(1)	(2)	(3)=(2)-(1)	(4)	(5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0		
Oppsatte			0		
Midlert. uførep.			0		
Varig uførep.			0		
Alderspensjon			0		
Ektefellepensjon			0		
Barnpensjon			0		
Sum			0		

10.1.3 FORSIKRINGSBART/IKKE-FORSIKRINGSBART

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan leveransen av tjenestepensjon i henhold til HTA er bygget opp hos tilbyder, når det gjelder det

avtalemessige skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser og hvordan disse ytelsene blir finansiert, i henhold til Pensjonskontorets referanseplan i Tabell 9 og Tabell 10. (Herunder skal det forutsetningsvis kunne foretas en avstemning mellom tilbyders leveranse

av forsikringsbart på den ene side og referanseplanen som er definert og beregnet i punkt 10.1.2 på den annen side).

I henhold til HTA skal premie for forsikringsbare ytelser utjevnes mellom kommunene som deltar i premieutjevningssfellesskapet. Ikke-forsikringsbare ytelser kan finansieres enten ved utjevning tilsvarende det som gjelder for forsikringsbare ytelser, eller ved at kostnadene for de hendelsene som inntrer allokteres direkte til den enkelte kommune. Eventuelt kan finansieringen baseres på en kombinasjon, som innebærer delvis utjevning og delvis direkte allokering.

I Tabell 8 opplyser tilbyder hvordan de ikke-forsikringsbare hendelsene er finansiert.

Tilbyder konkretiserer det økonomiske omfanget av forsikringsbart og ikke-forsikringsbart ved å sammenligne:

- Oppdragsgivers fullstendige pensjonsforpliktelse overfor nåværende og fremtidige pensjonister, slik disse følger av HTA
- Den del av HTA-forpliktelsen som vil være forsikringsmessig dekket

Tilbyder beregner og oppgir den forsikringstekniske kontantverdi av total fremtidig pensjonsforpliktelse for de to nevnte alternative omfang av fremtidig pensjonsforpliktelse ved utfylling av Tabell 9 og Tabell 10.

Til sammenligning gjentar tilbyder i Tabell 9 og Tabell 10 den *forsikringstekniske kontantverdi* av total fremtidig pensjonsforpliktelse for referanseplanen som er definert i punkt 10.1.2 (jf. Tabell 6 og Tabell 7). For alle beregninger av forsikringstekniske kontantverdier i herværende punkt benytter tilbyder de samme standardiserte forutsetninger som er oppgitt i punkt 10.1.2.

Vurderingsveiledning - Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart

Med standardiserte beregningsforutsetninger skal tilbyderne i prinsippet komme frem til *sammenfallende resultat for den forsikringstekniske kontantverdi av HTA-forpliktelsen*. (Tilbydernes IT-løsning for slike beregninger vil i praksis innebære noen forskjeller i de finere nyanser, og beregningsresultatene vil derfor ikke være fullstendig sammenfallende. Store forskjeller kan imidlertid være grunnlag for å anta at tilbyderne har ulik forståelse og vurdering av HTAs reelle innhold).

Utformingen av referanseplanen (definert i punkt 10.1.2) er ment å være slik at denne skal være fullt forsikringsbar. Omfanget av den forsikringsbare del av total fremtidig pensjonsforpliktelse bør derfor som et minimum være like stor som for *referanseplanen*, både for premieutjevningssfellesskapet og for oppdragsgivers medlemsbestand. Dette forholdet kan verifiseres i Tabell 9 og Tabell 10, der den forsikringstekniske kontantverdi for linjen "Forsikringsbart" bør være minst like stor som for linjen "Referanseplan".

For de forsikringsbare hendelsene finansieres fremtidige pensjonsytelser ved en plan for systematisk premiebetaling. Med dette menes at fondsmidler (såkalt premiereserve) som skal dekke en arbeidstakers fremtidige pensjoner bygges opp så lenge vedkommende er i arbeid, og at man tilstreber noenlunde jevn fordeling av premiebetalingen over den yrkesaktive tiden. Slik systematisk premiebetaling

vil forutsetningsvis gi mer stabil innbetaling over tid, enn når "pensjonshendelser" skal finansieres i det hendelsene inntreffer, slik tilfellet er for ikke-forsikringsbare hendelser.

Hensynet til stabil innbetalingsprofil taler da i favør av en størst mulig grad av forsikringsbar inndekning (premiebetaling). Tilsvarende vil det forutsetningsvis være mer stabilt å finansiere ikke-forsikringsbare hendelser ved utjevning på hele den kommunale pensjonsbestand hos tilbyder enn ved direkte allokering til én kommune. Samtidig kan potensialet for subsidiering (positivt eller negativt) være betydelig hvis ikke-forsikringsbare hendelser finansieres ved utjevning. Et eksempel kan være en kommune som har markant lavere uttakstilbøyelighet vedrørende AFP enn gjennomsnittet (og/eller lavere potensial for AFP-uttak på grunn av aldersprofil), men som ved utjevning likevel betaler AFP-tilskudd som om uttaket var på gjennomsnittet.

Tabell 8: Fordeling av tilbyders kostnader for ikke-forsikringsbart (markeres med kryss i relevant kolonne)

Ytelse	Utjevning	Kombinasjon	Direkte allokering
AFP 62-64 år			
AFP 65-67 år			
85-årsregel			
Bruttogaranti			
Annet			

Tabell 9: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for tilbyders premie-utjevningsselskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2011)

Medlems- kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse (forsikringsteknisk kontantverdi)		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnepensjon			
Sum			

Tabell 10: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for oppdragsgivers bestand
(tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2011)

Medlems- kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse (forsikringsteknisk kontantverdi)		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnpensjon			
Sum			

10.1.4 PREMIEBETALING

Formålet med dette punktet er å belyse behovet for innbetaling av premie for forsikringsbare ytelser og budsjettert kostnad for å dekke ikke-forsikringsbare hendelser.

Vurderingsveiledning – Premiebetaling

Normalt vil lavest mulig premienivå anses å være fordelaktig, men dette kan ikke uten videre tas som uttrykk for lav kostnad. Lavt premienivå kan også være utsatt finansiering av fremtidige pensjonskostnader. Det kan i utgangspunktet forventes at opp-

dragsgivers rangering av tilbyderne bør være den samme for pensjonskostnad (punkt 10.1.2) og for herværende punkt om premiebetaling. Det motsatte kan tyde på reelle forskjeller i tilbydernes finansierungsplaner. For eksempel kan høy pensjonskostnad kombinert med lav likviditetsbelastning indikere at én tilbyders finansierungsplan innebærer utsatt premiebetaling ved sammenligning med andre tilbydere.

Tilbyder som i punkt 10.1.3 har oppgitt en relativt stor andel av HTA-forpliktelsen som forsikringsbar ved sammenligning med andre tilbydere, bør tilsvarende ha en stor andel av premiebudsjetten i Tabell 11 som forsikringsbart.

Tabell 11: Premie 2011, forsikringsbare ytelser og budsjett for innbetaling av ikke-forsikringsbare ytelser for oppdragsgivers pensjonsordning (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Premie forsikringsbare ytelser		
Til dekning av løpende administrasjonskostnader		
Avsetning til dekning av fremtidige administrasjonskostnader (administrasjonsreserve)		
Sum premie forsikringsbare ytelser		
Budsjett, lønns- og G-regulering forutsatt 3 %		
Budsjett, andre ikke-forsikringsbare ytelser		
Sum budsjett ikke-forsikringsbare ytelser		

Tabell 12: Premie 2011, forsikringsbare hendelser (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Netto premie		
Fortjenestemargin		
Sum premie		

10.1.5 KAPITALBINDING

Formålet med dette punkt er å belyse hvor stor avsetning til premiereserve og eventuelle andre avsetninger som vil kreves ved innlemmelse av kommunens pensjonsordning i det kommunale premieutjevningsfellesskapet hos tilbyder.

Tilbyder beregner premiereserven ut fra full forsikringsmessig dekning for alle pensjonsrettigheter som vil være juridisk opptjent i henhold til slik avtale som vil dekke de forsikringsbare ytelser. For oppsatte³² medlemmer beregnes premiereserve også der opptjent tjenestetid ved fratredelse er mindre enn 3 år, og da med forholdsmessig (lineær) opptjening av pensjonsrett. (Tilbyder skal spesifisere eventuelle andre avsetninger enn premiereserve og administrasjonsreserve i nummererte vedlegg).

Vurderingsveiledning – Kapitalbinding

Det vil anses fordelaktig med lavest mulig kapitalbinding.

En mulig årsak til at en tilbyder kan ha lavere kapitalbinding enn andre, er at en mindre del

av HTA-forpliktelsen inngår i den forsikringsbare (premie for forsikringsbare ytelser) del av leveransen. Dette forholdet kan analyseres ved å sammenligne Tabell 9 og Tabell 10 fra hver enkelt tilbyder, der tilbyder(e) med relativt liten andel forsikringsbart i disse tabellene bør forventes å ha lav premiereserve i Tabell 13. Lav kapitalbinding kan da antas å være uttrykk for at en større andel av pensjonsforpliktelsen vil bli finansiert som ikke-forsikringsbart.

Lav kapitalbinding kan også skyldes at en tilbyder har mer optimistiske beregningsforutsetninger enn de øvrige. Tilbyder er bundet av disse forutsetningene uten mulighet til å avregne et eventuell ugunstig forløp i etterkant. Dette er uttrykk for at tilbyderen er villig til å ta større risiko enn konkurrentene ved innfrielse av sin forpliktelse overfor premieutjevningsfellesskapet, noe som må anses å være en reell økonomisk fordel.

Kommunen må se tilbyders beregnede avsetningskrav i sammenheng med de avsetninger som faktisk er gjort for sin pensjonsordning hos eksisterende leverandør, og som ved eventuell flytting vil bli overført til ny leverandør. Avsetninger fremgår av kontoutskrifter fra nåværende leverandør.

³² Med oppsatte medlemmer menes tidligere ansatte med pensjonsrettigheter

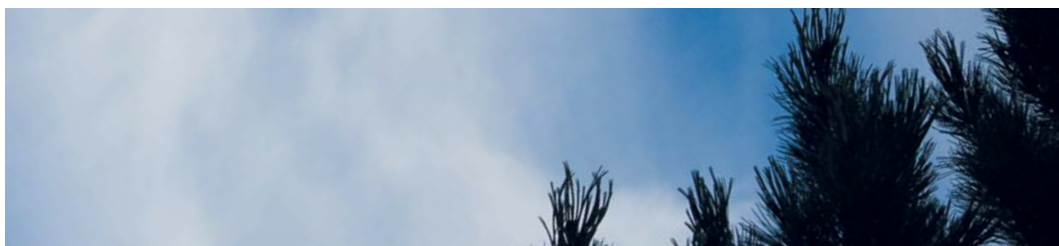
Tabell 13: Premiereserve pr. 31.12.2010 (tall i hele tusen kroner)

Kategori	Kroner
Yrkesaktive	
AFP	
Oppsatte	
Midlertidig uførepensjon	
Varig uførepensjon	
Alderspensjon	
Ektefellepensjon	
Barnepensjon	
Sum premiereserve	
Administrasjonsreserve	
Andel av selskapets egenkapital	
Andre avsetninger: I tillegg til kronebeløp skal redegjøres for formål og anvendelse i separat vedlegg	

10.1.6 ADMINISTRASJON

Formål med dette punktet er å beskrive omfanget av pensjonsordningens administrasjon og kostnadene forbundet med dette.

Tabell 14: Fast administrasjonspremie 2012 (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Netto premie		
Fortjenestemargin		
Sum premie		

Tabell 15: Forhåndsfasakturerte administrasjonskostnader

Polise-ajourhold	Forhåndsfasakureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Pensjonsutbetaling	Forhåndsfasakureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Medlemslister	Forhåndsfasakureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Nøkkeltalloppstillinger	Forhåndsfasakureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Kundeiniterte pensjonsberegninger	Forhåndsfasakureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.

Tabell 15 fortsettelse: Forhåndsfakturerte administrasjonskostnader

Forsikringsfaglig bistand	Forhåndsfaktureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Portalløsning	Forhåndsfaktureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Ajourhold (inn-/utmeldinger, lønns- og G-reguleringer)	Redegjør for mulighet til elektronisk dataoverførsel, herunder automatisert overførsel i forhold til kommunale lønns- og personalsystemer.
Pensjonsutbetaling	Redegjør herunder for: Gjennomsnittlig behandlingstid nye saker og rettidig pensjonsutbetaling, evt. forklar oppståtte avvik.
Kundeinitierte pensjonsberegninger	Beskriv hvilke typer (FT, TPO, AFP).
Årlig kontoregnskap ("kontoføring")	Herunder beskriv innhold, presentasjonsform og hvorvidt leveranse skjer iht. forskrift.
Kontoutskrifter, premiekonto/premiefond	Beskriv utsendelseshyppighet.
Regnskapsbilag, ajourhold	Sendes all dokumentasjon tilhørende ett ajourhold <i>samlet</i> til kunden?
Melderutiner, nye pensjonstilfeller	Beskriv den generelle veiledning som gis kunden.
Forsikringsfaglig bistand	Beskriv hvilken tilgang kunden har på direkte faglig bistand av for eksempel aktuar.
Årlig informasjon til medlemmer	
■ Yrkesaktive	
■ Pensjonister	
List opp og redegjør for alle tjenester som ikke er omfattet.	

Tabell 16: Avregning for aktivitetsbaserte tjenester

Aktiviteter	
Vil deler av tjenesteytingen være gjenstand for aktivitetsbaserte fakturering?	Forhåndsfaktureres Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør. Premieutjevnes Ja ☐ Nei ☐ Hvis nei, redegjør.
Hvis ja, redegjør for ulike varianter	

I Tabell 14 og skal tilbyder oppgi fast administrasjonspremie og oppbygning av administrasjonsreserve i to alternativer: Henholdsvis uten og med assistanse fra forsikringsmegler for løpende oppfølging og ivaretagelse av forholdet mellom tilbyder og oppdragsgiver. For meglerassistert forvaltning inngår i tillegg meglers godtgjørelse i oppdragsgivers samlede kostnader.

10.1.7 SERVICE OG RÅDGIVNING

Formål med dette punkt er å beskrive pensjonsordningens kundebetjening og den rapportering som vil finne sted.

Tabell 17: Rapporter og innsyn inkludert i fast administrasjonspremie

Hvilke nøkkeltall rapporteres: ■ Medlemsbestand ■ Økonomiske størrelser	Herunder beskriv hyppighet og form.
Kundetilgjengelige oversikter: ■ Yrkesaktive ■ Pensjonister	Herunder beskriv uttrekksmuligheter, format, kostnad og leveringstid.
Elektroniske oversikter	Beskriv "portalmuligheter"

Tabell 18: Kundebetjening

Eableres det et navngitt kundeteam?	Ja ☐ Nei ☐ Redegjør.
Oppgave-/rollefordeling, kundeansvarlige	Redegjør.
Hvem hos kunden får tilgang på hvilke personer i teamet?	Beskriv, herunder hhv. representanter for arbeidsgiveren, de ansatte og pensjonistene.
Kontakt med kunden	Beskriv, herunder regularitet og form på ordinær kontakt, samt ad hoc-kontakt.

Tabell 19: Utvikling av kundekompetanse

Aktiviteter	
Tilbys skreddersydd kurs/opplæring?	Ja ☐ Nei ☐ Redegjør (herunder prising)
Finnes tilgjengelig pensjonsoppslagsverk/-litteratur?	Ja ☐ Nei ☐ Redegjør (herunder prising)
Tilbys nettbasert opplæring/kurs?	Ja ☐ Nei ☐ Redegjør (herunder prising)

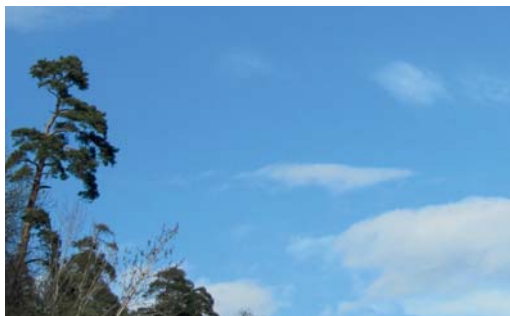
10.2 KAPITALFORVALTNING – KOLLEKTIVPORTEFØLJER

Konkurranses grunnlaget skal sikre at oppdragsgiver velger en kapitalforvaltning innenfor den kommunale tjenstepensjonsordning som gir en samlet økonomisk fordelaktig løsning. Ved vurdering av økonomi må det, innenfor kapitalforvaltning, legges en lang-siktig tidshorisont til grunn og de ulike tildelingskriterier må tildeles vekt iht. oppdragsgivers prioriteringer.

Konkurranses grunnlaget skal gjennom de fastlagte tildelingskriterier sikre at oppdragsgiver får en kapitalforvaltning med en avkastning/risikonivå i overensstemmelse med oppdragsgivers målsettinger, til et økonomisk fordelaktig premienivå og med en tilfredsstillende service.

Innenfor kapitalforvaltningsområdet er det utformet *to sett av tildelingskriterier*:

- Kapitalforvaltning ved kollektivporteføljer (Kapittel 10.2 med tilhørende tabeller)

- Kapitalforvaltning med særskilt investeringsvalg ("SI") (Kapittel 10.3 med tilhørende tabeller)

Oppdragsgiver må ved utsendelse av konkurransegrunnlag informere om det ønskes anbud for kapitalforvaltning av kollektivporteføljer (kapittel 10.2) eller kapitalforvaltning for særskilt investeringsvalg (kapittel 10.3) eller begge alternativer.

I konkurransegrunnlaget er fastlagt følgende tildelingskriterier for kollektivporteføljer:

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD
3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE OG RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Kriteriene er nærmere omtalt i kapittel 10.2.1 til 10.2.7.

Dersom tilbyder gir oppdragsgiver flere valgmuligheter mellom ulike forvaltningsporteføljer, skal tilbyder sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1,2 og 3 som gjenspeiler betingelsene i de alternative porteføljer uttrykt som (1...n).

10.2.1 PRINSIPPER OG BAKGRUNNSINFORMASJON

Formålet med Tabell 20 er å skissere tilbyders porteføljestruktur samt beskrive oppdragsgivers eventuelle valgmuligheter innenfor disse.

Formålet med Tabell 21 er å bekrefte oppdragsgivers grunnlagsrente, samt gi oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers bufferkapital.

Vurderingsveiledning – Tabell 20 og Tabell 21

Tabell 20 skisserer tilbyders porteføljestruktur og beskriver oppdragsgivers eventuelle valgmuligheter innenfor disse.

Tabell 21 bekrefter oppdragsgivers grunnlagsrente samt gir oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers bufferkapital. En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting³³ må veies opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko).

³³ Ved flytting gjøres et fradrag i kursreguleringsfondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting.

Tabell 20: Prinsipper for utforming/tildeling av kollektivporteføljer

Beskriv kort overordnede prinsipper for utforming av kollektive porteføljer.	
Beskriv kort valgmuligheter for oppdragsgiver.	
Beskriv kort tilbyders eventuelle "innplasseringskriterier" for oppdragsgiver versus de ulike kollektivporteføljer. Herunder nivå for oppdragsgivers bufferkapital, grunnlagsrente og andre kriterier.	

Tabell 21: "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve	%
Oppdragsgivers bufferkapital (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%
Oppdragsgivers bufferkapital – etter eventuell flytting (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%

10.2.2 KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 22 er å vise den kvoterte premie gitt med endelig virkning, som gjør oppdragsgiver i stand til – på anbudstidspunktet – direkte å sammenligne premienivå mellom de ulike tilbyderne.

Vurderingsveiledning – Tabell 22

Tilbyder skal kvotere en årlig kapitalforvaltningspremie med endelig virkning. Oppdragsgiver kan således på anbudstidspunktet direkte sammenligne premienivå mellom de ulike tilbyderne. Isolert sett vil det være øko-

nomisk rasjonelt å velge tilbyder med lavest premienivå. Oppdragsgiver må imidlertid legge vekt på å vurdere:

- Om kapitalforvaltningspremien gjenspeiler porteføljeforvaltning som er sammenlignbar hos tilbyderne. Herunder om porteføljenes avkastning og risikoprofil er tilnærmet like.
- Om forvalter har en høy kapitalforvaltningspremie pga en aktiv forvaltningsstil og/eller bruk av risikostyringsinstrumenter som medfører at forvalter kan levere et bedre forholdstall mellom avkastning og risiko, herunder
 - høyere avkastning for et gitt risikonivå

- gitt avkastningsnivå men med lavere risiko

I en slik sammenheng kan det være vel verdt å betale en høyere kapitalforvaltningspremie med sikte på å få igjen en forbedret porteføljeforvaltning.

- Eventuelle prisforbehold fra tilbyder fra anbudets inngivelse til kapitalforvaltningens oppstart (førstkommende årsskifte).
- Indikasjoner fra tilbyder mht fremtidige årlige forvaltningspremier.

Tabell 22: Kapitalforvaltningspremie

Årlig kapitalforvaltningspremie (2012) (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
■ Herav rentegarantipremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
■ Herav forvaltningspremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%
Redegjør kort for eventuelle prisforbehold i anbudsperioden og hvordan dette kan påvirke den kvoterte kapitalforvaltningspremien.	
Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting og bufferkapital om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	% - %
Anslå tilbyders beregnede fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%

10.2.3 AVKASTNING/RISIKOFORHOLD FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 23 er å vise oppdragsgivers (pensjonskontraktens) grunnlagsrente og bufferkapital.

Vurderingsveiledning – Tabell 23

Tilleggsavsetninger (inngår som en del av bufferkapital) er individualisert for den enkelte forsikringstaker/pensjonsordning. Tilbyderne kan, basert på oppdragsgivers bufferkapital, utforme ulike porteføljevalg innenfor

kollektivporteføljen. En høyere bufferkapital vil normalt gi grunnlag for å kunne velge en porteføljestruktur med høyere forventet avkastning, men også med høyere risiko.

Tilbyder skal redegjøre for hvilke alternative valgmuligheter som er åpen for oppdragsgiver. Det er viktig for oppdragsgiver å vurdere om det er ønskelig å benytte en høy kapitalbase (bufferkapitalen) som et grunnlag for å ta en høyere risiko i kapitalforvaltningen. En økt risiko kan gi større variasjoner i oppdragsgivers premiefond og derigjennom oppdragsgivers kostnader ved forsikringsordningen.

Tabell 23: Rentegarantinivå og bufferkapital

Rentegarantinivå (Grunnlagsrente)	%
Krav til minimum bufferkapital (i % av premiereserve)	%

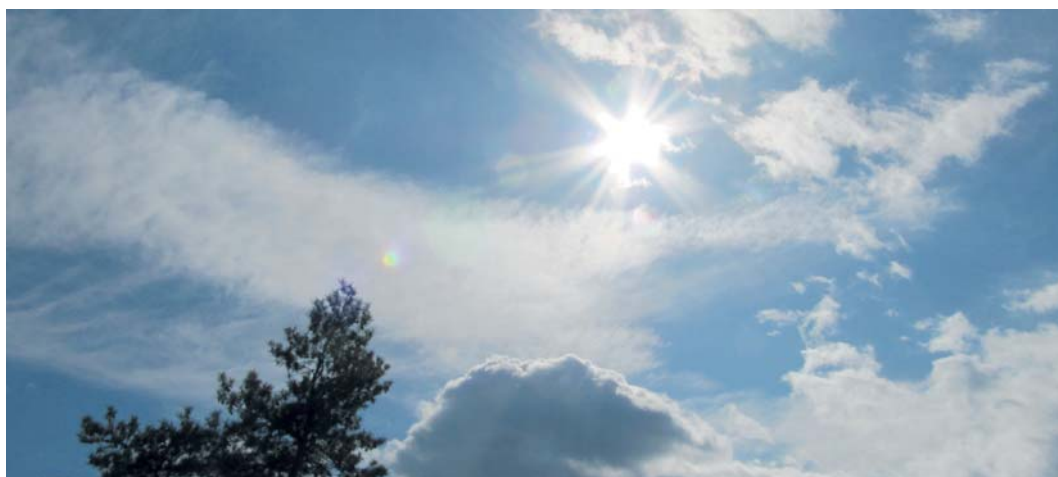
Vurderingsveiledning – Tabell 24 til Tabell 26

For oppdragsgiver er det sentralt å vurdere porteføljens avkastnings-/risikoprofil. Oppdragsgiver må avveie ønsket om en høy forventet avkastning mot den risiko som kan tolereres. Fokus på en høyeste mulig avkastning kan, på lang sikt, være gunstig for oppdragsgiver og medføre lavere kostnader ved forsikringsordningen. På den annen side tilsier finansiell teori og praktisk erfaring at ønsker man høy avkastning, så må man også påregne høyere risiko (avkastningsvariasjon). Dette kan medføre at overskuddstildeling til premiefondet kan vise større variasjoner og derigjennom større variasjoner i oppdrags-

givers årlige totale premiekostnader/likviditetsbelastning ved ordningen.

I spørsmål til tilbyder benyttes risikomålet *standardavvik*. Dette er et statistisk mål for hvor mye avkastningen varierer fra år til år og er et mål på avvik fra gjennomsnittet. Standardavviksberegninger er basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt standardavvik indikerer imidlertid en høy risiko.

Nedenfor er gitt noen meget forenklede eksempler på hvordan avkastning/risikoprofil i en portefølje kan dokumenteres gjennom forventet årlig avkastning og standardavvik.

Eksempel portefølje 1:

- Forventet avkastning: 5 prosent
- Standardavvik: 2 prosent. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 3 prosent og 7 prosent.

Eksempel portefølje 2:

- Forventet avkastning 5,5 prosent
- Standardavvik: 3,5 prosent. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 2 prosent og 9 prosent.

Tallene ovenfor indikerer at en oppdragsgiver som legger vekt på høyest mulig langsiktig avkastning bør vurdere å velge portefølje 2. En oppdragsgiver som vektlegger større grad av stabilitet i sin avkastning bør vurdere portefølje 1.

Standardavvik kan være et ufullstendig mål for å beskrive risiko. Det er derfor også

medtatt spørsmål knyttet til beregnet sannsynlighet for å trekke på/halvere/eliminere oppdragsgivers bufferkapital. Disse spørsmål avdekker på en god måte risiko i den aktuelle porteføljes forvaltning og er et godt supplement til standardavvikberegninger. Oppdragsgiver bør tillegge disse risikoberegningene vekt.

I Tabell 26 redegjøres for tilbyders forvaltningsstrategi. Det er viktig at forvalter har tilstrekkelig rom til å kunne gjennomføre en dynamisk forvaltning. Samtidig må ikke frihetsgraden være så stor, at forvalter risikerer å fjerne seg for langt fra den estimerte avkastning/risiko i porteføljen.

Valg av den rette portefølje tilpasset oppdragsgivers risikokapasitet – og vilje, er et sentralt tildelingskriterium innenfor kapitalforvaltning. Det bør (i de fleste tilfeller) tillegges større vekt enn premienivå knyttet til kapitalforvaltning.

Tabell 24: Porteføljens avkastning/risikoprofil

■ Forventet årlig verdijustert avkastning.	%
■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik)	%
Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings-/risikoberegningene i Tabell 24 og Tabell 25. Herunder beregnings-teknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader.	
Beregnet sannsynlighet for å:	
■ Trekke på oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Halvere oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Eliminere oppdragsgivers bufferkapital	%

Tabell 25: Porteføljens aktivaallokering

Aktivaklasser	Portefølje- andel	Frihets- grader	Forventet årlig avkastning	Avkastnings- variasjon (Standardavvik)
Aksjer norske ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Aksjer internasjonale ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer norske ■ Durasjon gj.snittlig/maks:år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt):% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating Standard & Poor's (S&P):.....	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer utenlandske ■ Durasjon gj.snittlig/maks:år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt):% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating (S&P):	%	% - %	%	%
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporte- føljen (utestående lån som andel av LTV):.....%	%	% - %	%	%
Eiendom Porteføljestyrsingskrav: ■ Andeler Norge/Norden/Inter- nasjonalt: ■ Beliggenhetskrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	%	% - %	%	%
Andre instrumenter	%	% - %	%	%

Tabell 26: Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som omløps-/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	

10.2.4 SAMFUNNSANSVAR FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Formålet med Tabell 27 er å sammenligne tilbyders retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens pensjonsfond utland. Oppdragsgivere vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter.

Vurderingsveiledning – Tabell 27

Oppdragsgiver vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at de valg som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder fullt ut akseptable strategier for utøving av samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfredsstillende standard innenfor dette området er tilbyder anmodet om å sammenligne sine retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens pensjonsfond utland.

Tabell 27: Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmarke" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens Pensjonsfond utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike kollektivporteføljer? Dersom ja, redegjør kort.	Ja ☐ Nei ☐

10.2.5 SERVICE OG RÅDGIVNING

Formålet med Tabell 28 er å bekrefte at tilbyder har tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Formålet med Tabell 29 er å dokumentere hvilken rådgivningsbistand som tilbys oppdragsgiver både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning.

Vurderingsveiledning – Tabell 28 og Tabell 29

Tabell 28

Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om

avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc.).

Tabell 29

Forsikringsvirksomhetsloven fra 2008 har medført større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil derfor kunne ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

Tabell 28: Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold	
■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi	Ja ☐ Nei ☐
■ Avkastning – bokført og verdjustert -siste periode/hittil i år/siste 5 år	Ja ☐ Nei ☐
■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital	Ja ☐ Nei ☐
■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi	Ja ☐ Nei ☐
Beskriv	
■ Format/innhold i rapportering	
■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 29: Rådgivningsbistand

Vil tilbyder stille gratis rådgivningskompetanse innenfor kapitalforvaltning til disposisjon? Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand. Herunder ■ Øremerkede kompetanse/team ■ Omfang/hyppighet for rådgivningstjenestene	Ja ☐ Nei ☐
--	--

10.2.6 TILBYDERS FORVALTNINGS-KOMPETANSE OG FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)

Formålet med Tabell 30 er å vise den historiske avkastning, som en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået.

Vurderingsveiledning – Tabell 30

Den historiske avkastning gir en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået.

Tilbyder vil fremover kunne etablere nye kollektivporteføljer som avviker fra tidligere kollektivporteføljer. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risiko vekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse.

Tabell 30: Tilbyders historiske avkastning/risiko

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Avkastning (10 år) Gjennomsnitt geometrisk	Risiko (standard- avvik)*
Bokført avkastning												
Verdijustert avkastning												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 prosent sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik). Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 31

Tilbyder skal i Tabell 31 oppgi informasjon som belyser egenkapital- og buffersituasjon.

Bakgrunnen for spørsmålene er å si noe om godheten av selve tilbudet, ikke godheten av tilbyder. Det spørres altså *ikke* om tilbyders evne til å oppfylle avtalen – relatert til grunnleggende minstekrav, stresstester etc. Svarene på spørsmålene danner grunnlag for å belyse følgende forhold: forvalters "frihetsgrad" i sin aktivaallokering med grunnlag i gjeldende buffersituasjon.

Tilbyder må ha tilstrekkelig egenkapital og buffere til å kunne levere i henhold til de forpliktelser selskapet påtar seg i pensjonsavtalen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin

og ha strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Livsforsikringsselskaper (herunder tilbydere av kommunal tjenestepensjon) er under tilsyn av Finanstilsynet som jevnlig vurderer selskapenes interne kontroll og risikostyring. Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Finanstilsynet eller andre bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne. Finanstilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstesting vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stresssituasjoner".

Tabell 31: Tilbyders forvaltningskvalitet (frihet) – tall pr. 31.12.

	2008	2009	2010
Kapitaldekning i relasjon til Forskrift om minstekrav til kapitaldekning i forsikringsselskaper, pensjonskasser, innskuddspensjonsforetak og holdingsselskap i forsikringskonsern (FOR-2006-12-22-1616)	%	%	%
Solvensmargindekning i relasjon til Forskrift om beregning av solvensmarginkrav og solvensmarginkapital for norske livsforsikringsselskaper (FOR-1995-05-19-481)	%	%	%
Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i> , jf. forskrift om rapportering av stresstester av 22. februar 2008 m/senere veiledninger.	%	%	%
Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> , jf. forskrift om rapportering av stresstester av 22. februar 2008 m/senere veiledninger.	%	%	%
Måltall::			
■ Kapitaldekning	%	%	%
■ Solvensmargindekning	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)	%	%	%
Beskriv kort tilbyders egenkapitalstrategi.			
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskrifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Finanstilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk.	Ja ☐ Nei ☐ Hvis ja, redegjør		

10.2.7 TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Formålet med Tabell 32 (kun for gjensidige selskaper) er å vise tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

Vurderingsveiledning – Tabell 32

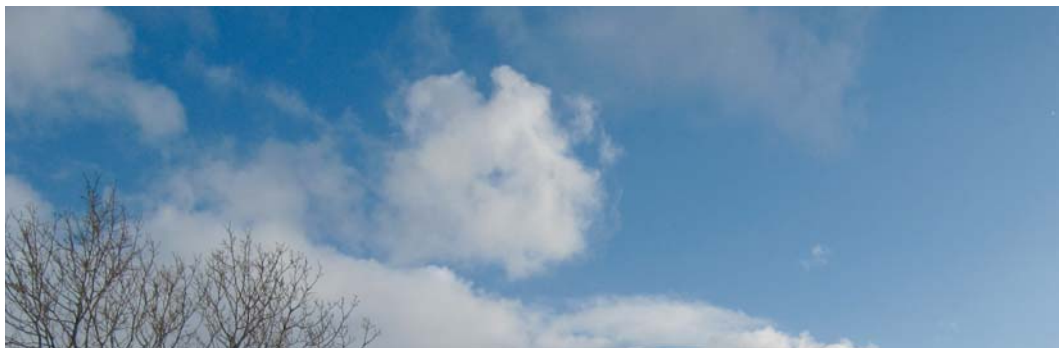
Det er et klart skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders fortjenestelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvare pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Bokført avkastning utover grunnlagsrenten kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger

12 prosent av premiereserven. Dersom bokført avkastning er lavere enn grunnlagsrenten, kan tilleggsavsetning belastes.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital deles som nevnt tidligere inn i selskapsportefølje (forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgsporteføljer. Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikrings-taker også ha rollen som eier. I Tabell 32 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

Tabell 32: Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv prinsippene for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier etter endringer i lovgivning fra 2008.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder:	
■ Tidsperspektiv i porteføljeforvaltning	år
■ Forventet årlig avkastning	%
■ Forventet standardavvik	%
Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi	
Redegjør kort for tilbyders mål for totalavkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskapsporteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for:	
■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital	
■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

10.3 KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG ("SI")

Tildelingskriteriene i konkurransegrunnlaget for særskilt investeringsutvalg (SI) er et generisk forslag til tildelingskriterier. Oppdragsgiver kan og bør tilpasse disse tildelingskriterier til den ønskede kapitalforvaltning. Det er for tildelingskriteriene 1-3 ikke utarbeidet særskilt vurderingsveiledning. Oppdragsgiver kan imidlertid benytte vurderingsveiledning under kollektiv forvaltning (se tildelingskriterier 1-3) som støtte for sin vurdering. Konkurransegrunnlaget inneholder følgende tildelingskriterier for porteføljer med særskilt investeringsvalg;

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD
3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE og RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Tilbyder skal i konkurransegrunnlaget sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1 -3 som gjenspeiler betingelsene i de tilgjengelige porteføljer for investeringsvalg uttrykt som (1...n).

10.3.1 OVERORDNEDE PRINSIPPER – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG

Tabell 33: SI – Prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg

Beskriv overordnede prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg: ■ Rett til valg av ulike investeringsporteføljer ■ Sammensetting av investeringsporteføljene (risikoprofil og aktivaallokering) ■ Endring av porteføljesammensetting, hyppighet ■ Utforming av avkastningsgarantier ■ Beregning av premie for avkastningsgaranti (bufferkapital, garantinivå og løpetid) ■ Krav til oppdragsgivers bufferkapital.	
---	--

Vurderingsveiledning – Tabell 34

Tabellen bekrefter oppdragsgivers rentegaranti (grunnlagsrente) samt gir oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers bufferkapital. En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting³⁴ må veies

opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko) samt eventuelt bedret rådgivning og kundeservice.

Tabell 34: SI – "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve	%
Oppdragsgivers bufferkapital (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%
Bufferkapital – etter eventuell flytting (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%

³⁴ Ved flytting gjøres et fradrag i kursreguleringsfondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting (dagens lovgivning: 75 prosent av kontraktens andel av fondet følger med ved flytting).

10.3.2 SI KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Tabell 35: SI – Premie

Årlig kapitalforvaltningspremie 2012 som er omfattet av rentegarantien (% av forvaltet kapital) ■ Herav rentegaranti (% av forvaltet kapital) ■ Herav forvaltningspremie (% av forvaltet kapital)	% % % % - %
Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	
Har tilbyder forvaltningsordning basert på resultatavhengig forvaltningsvederlag for den aktuelle porteføljen? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja ☐ Nei ☐
Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i anbudsperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja ☐ Nei ☐
Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i avtaleperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja ☐ Nei ☐
Avbruddsgebyr – nivå (i % av forvaltet kapital) Beskriv prinsipper for gebyrberegningen.	%
Anslå tilbyders beregnede fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av forvaltet kapital)	%

10.3.3 SI RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/RISIKO FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Tabell 36: SI – Rentegaranti, bufferkapital og avkastning/risiko

■ Rentegarantinivå (grunnlagsrente)	%
■ Krav til minimum bufferkapital i % av premiereserve	%
■ Løpetid – avkastningsgarantiens løpetid (varierende fra 1-5 år)	År
Beskriv retningslinjer for avkastningsavregning.	

Tabell 37: SI – Bufferavsetning

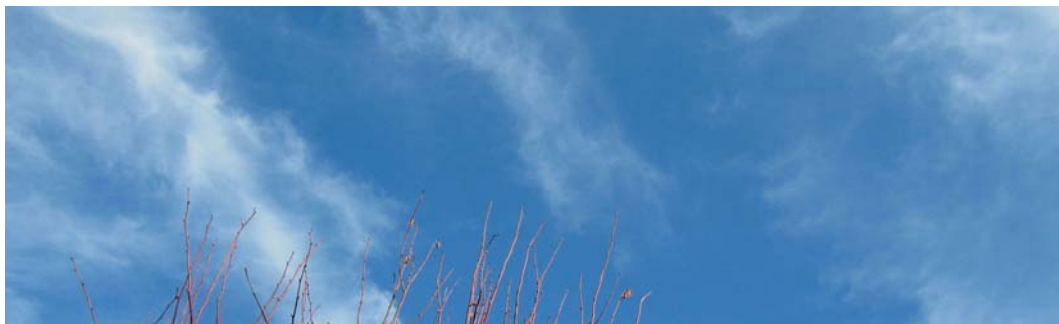
Krav til nedre grense (åpningsbalanse) for bufferavsetning iht. lov/forskrift (i % av premiereserver)	%
Beskriv kontraktens prinsipper for inndekning av bufferavsetning dersom bufferavsetning er lavere enn nedre grense.	
Avtalt øvre grense for bufferavsetning.	%
Beskriv kontraktens prinsipper for anvendelse av avsetning utover øvre grense.	

Tabell 38: SI – Forventet avkastning og ulike risikomål

■ Forventet årlig verdijustert avkastning.	%
■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik)	%
Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings/risikoberegningene i Tabell 38 og Tabell 39. Herunder beregningsteknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader.	
Beregnet sannsynlighet for å:	
■ Trekke på oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Halvere oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Eliminere oppdragsgivers bufferkapital	%

Tabell 39: SI - Porteføljens aktivaallokering

Aktivaklasser	Portefølje- andel	Frihets- grader	Forventet årlig avkastning	Avkastnings- variasjon (Standardavvik)
Aksjer norske ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Aksjer internasjonale ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer norske ■ Durasjon gj.snittlig/maks:år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt):% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating Standard & Poor's (S&P):.....	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer utenlandske ■ Durasjon gj.snittlig/maks:år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt):% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating (S&P):	%	% - %	%	%
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporte- føljen (utestående lån som andel av LVT):.....%	%	% - %	%	%
Eiendom Porteføljestyrsingskrav: ■ Andeler Norge/Norden/Inter- nasjonalt: ■ Beliggenhetskrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	%	% - %	%	%
Andre instrumenter	%	% - %	%	%

Tabell 40: SI – Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som omløps/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	

10.3.4 SI SAMFUNNSANSVAR FOR PORTEFØLJE (1 – N)

Vurderingsveiledning – Tabell 41

Oppdragsgivere vil være opptatt av at det ut-
øves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved
alle underliggende investeringsaktiviteter.
Oppdragsgiver må forsikre seg om at de valg
som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder
fullt ut akseptable strategier for utøving av
samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfreds-
stillende standard innenfor dette området er
tilbyder anmodet om å sammenligne sine ret-
ningslinjer med de allment akseptable kriterier
som følges av Statens pensjonsfond utland.

Tabell 41: SI – Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmarke" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens Pensjonsfond utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike kollektivporteføljer? Dersom ja, redegjør kort.	Ja ☐ Nei ☐

10.3.5 SI RAPPORTERING OG RÅDGIVNING

Vurderingsveiledning – Tabell 42 og Tabell 43

Tabell 42

Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet

forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc.).

Tabell 43

Lovverket medfører større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil kunne ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

Tabell 42: SI – Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold	
■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi	Ja ☐ Nei ☐
■ Avkastning – bokført og verdijustert – siste periode/hittil i år/siste 5 år	Ja ☐ Nei ☐
■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital	Ja ☐ Nei ☐
■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi	Ja ☐ Nei ☐
Beskriv	
■ Format/innhold i rapportering	
■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 43: SI – Rådgivningsbistand

Vil tilbyder stille gratis rådgivningskompetanse til disposisjon som oppdragsgiver kan trekke på i forbindelse med valg/endring av porteføljesammensetting?	Ja ☐ Nei ☐
Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand knyttet til kapitalforvaltning. Herunder	
■ Øremerkede kompetanse/team	
■ Omfang/hyppighet for rådgivningstjenestene	

10.3.6 SI TILBYDERS FORVALTNINGS-KOMPETANSE OG FORVALTNINGSKVALITET (FRIHET)

Vurderingsveiledning – Tabell 44

Den historiske avkastning gir en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået (representert gjennom standardavviket).

Tilbyder vil fremover kunne etablere nye kollektivporteføljer som avviker fra tidligere kollektivporteføljer. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risiko vekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse.

Tabell 44: Tilbyders historiske avkastning/risiko

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Avkastning (10 år) Gjennomsnitt geometrisk	Risiko (stand- ard- avvik)*
Bokført avkastning												
Verdijustert avkastning												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 prosent sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik). Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 45

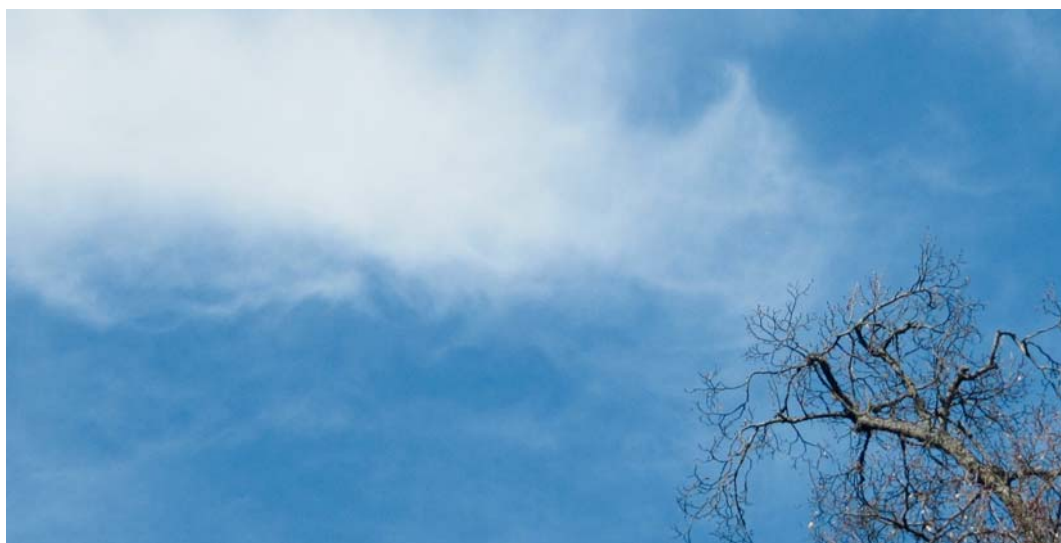
Tilbyder skal i Tabell 45 oppgi informasjon som belyser egenkapital- og buffersituasjon.

Bakgrunnen for spørsmålene er å si noe om godheten av selve tilbudet, *ikke* godheten av tilbyder. Det spørres altså ikke om tilbyders evne til å oppfylle avtalen – relatert til grunnleggende minstekrav, stresstester etc. Svarene på spørsmålene danner grunnlag for å belyse følgende forhold: forvalters "frihetsgrad" i sin aktivaallokering med grunnlag i gjeldende buffersituasjon.

Tilbyder må ha tilstrekkelig egenkapital og buffere til å kunne levere i henhold til de forpliktelser selskapet påtar seg i pensjonsavtalen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin og ha strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Livsforsikringsselskaper (herunder tilbydere av kommunal tjenstepensjon) er som tidligere nevnt under tilsyn av Finanstilsynet som jevnlig vurderer selskapenes interne kontroll og risikostyring. Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Kredittilsynet eller andre bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne.

Finanstilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livsselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstesting vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stressituasjoner".

Tabell 45: SI – Forvaltningskvalitet (frihet) – tall pr. 31.12. hvert år

	2008	2009	2010
Kapitaldekning i relasjon til Forskrift om minstekrav til kapitaldekning i forsikringsselskaper, pensjonskasser, innskuddspensjonsforetak og holdingsselskap i forsikringskonsern (FOR-2006-12-22-1616)	%	%	%
Solvensmargindekning i relasjon til Forskrift om beregning av solvensmarginkrav og solvensmarginkapital for norske livsforsikringsselskaper (FOR-1995-05-19-481)	%	%	%
Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i> , jf. forskrift om rapportering av stresstester av 22. februar 2008 m/senere veiledninger.	%	%	%
Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> , jf. forskrift om rapportering av stresstester av 22. februar 2008 m/senere veiledninger.	%	%	%
Måltall::			
■ Kapitaldekning	%	%	%
■ Solvensmargindekning	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>bokført verdi</i>	%	%	%
■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp basert på <i>virkelig verdi</i> (Rating Standard & Poor's – S&P)	%	%	%
Beskriv kort tilbyders egenkapitalstrategi.			
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskrifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Finanstilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk..	Ja ☐ Nei ☐ Hvis ja, redegjør		

10.3.7 SI TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Vurderingsveiledning – Tabell 46

Det er et klart skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders fortjenesteelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvarende pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Positivt resultat i kapitalforvaltningen kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Negativt resultat i kapitalforvaltningen kan belastes avsatt tilleggsavsetning.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital skal som tidligere nevnt deles inn i selskapsportefølje

(forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgspoteføljer (kundemidler). Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Forhold knyttet til overskuddsdeling mellom oppdragsgiver og tilbyder er således ikke relevant å vurdere.

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikrings-taker også ha rollen som eier. I Tabell 46 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

Tabell 46: SI – Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv nye prinsipper for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier som følge av ny forsikringslov/forskrifter. Herunder endringer i tilbyders kapitalforvaltning (særsilt om selskapsportefølje) og pristariffer.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder: ■ Tidsperspektiv i porteføljeforvaltning ■ Forventet årlig avkastning ■ Forventet standardavvik Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi.	år % %
Redegjør kort for selskapets mål for totalavkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskapsporteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for: ■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital ■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

10.4 ANNET

10.4.1 HMS OG LÅN TIL ANSATTE

Det presiseres at det er sterke begrensninger i hvilke kriterier som kan velges under punktet "Annet". De oppdragsgivere som ønsker å kjøpe HMS- eller andre tjenester i tillegg til de ordinære pensjonstjenestene, bør spesifisere dette sammen med beskrivelsen av kontraktens gjenstand. Dersom dette gjøres, må det settes inn tildelingskriterier som gjør det mulig å evaluere også disse andre kjøpene.

KOFA-sakene 2009/10 og **2009/19** behandlet begge spørsmålet om lovligheten av tildelingskriterier. Poenget i disse sakene er at alle tildelingskriterier må ha en sammenheng med kontraktens gjenstand, slik denne er definert i konkurransedokumentene. Videre

må tildelingskriteriet være definert på en måte som gjør dem egnet til å velge ut det beste tilbudet.

KOFA utelukker i sakene ikke at HMS kan benyttes som kriterium, men kom i begge sakene til at kriteriet ikke var lovlig. Dette fordi det i konkurransegrunnlaget ikke var spesifisert hvilke konkrete HMS-tjenester oppdragsgiver etterspurte. Det manglet et bindeledd mellom kontraktens gjenstand (tjenstepensjonsordning) og tildelingskriteriet. Det var heller ikke spesifisert hvilke egenskaper ved HMS-tjenestene som skulle tillegges vekt.

KOFA-sak 2009/44 gjaldt kravet til klarhet i tildelingskriteriene. Nærmere bestemt gjaldt saken om tildelingskriteriet "*Tilleggsytelser, [...] og lignende*" var lovlig.

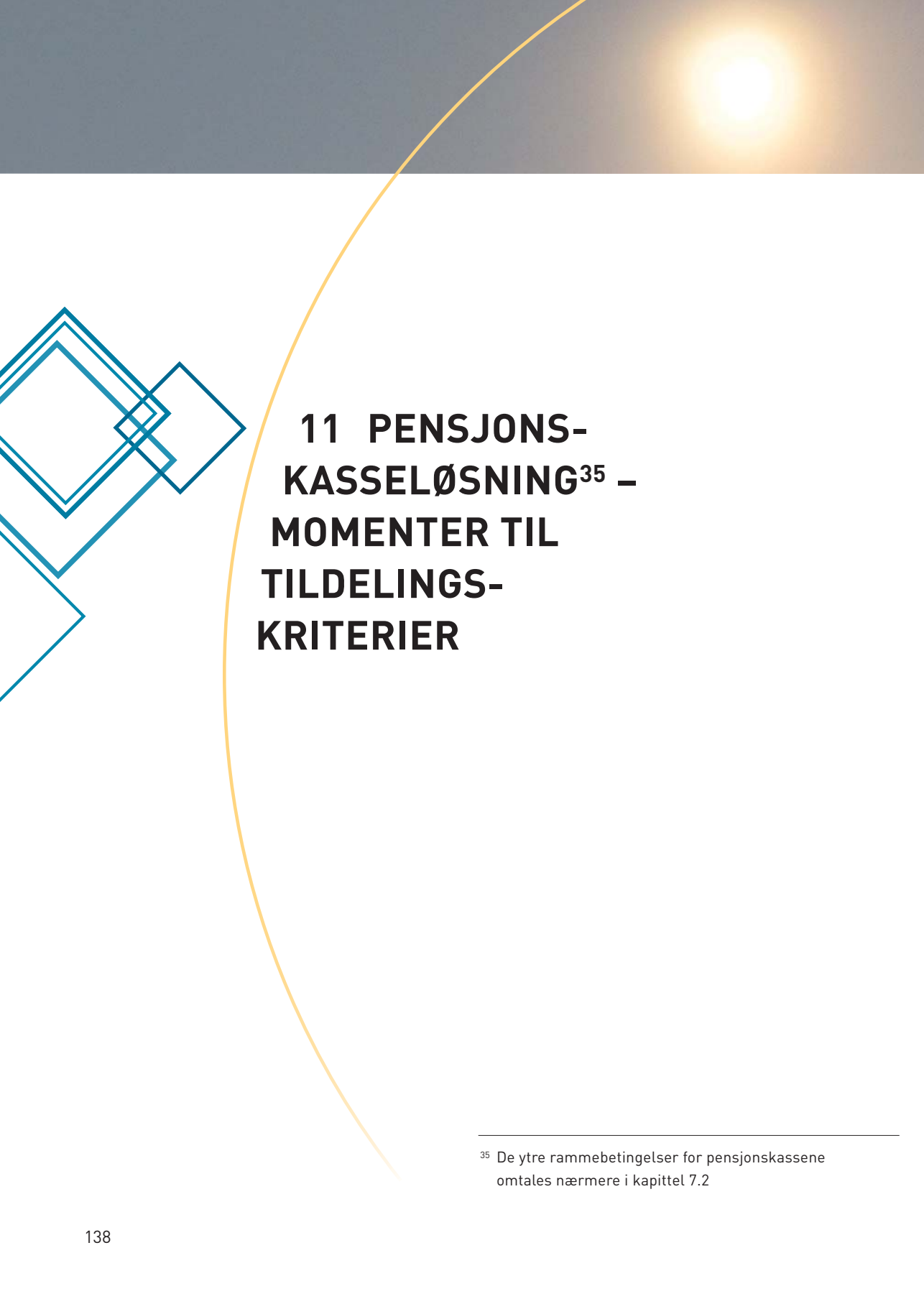
KOFA kom til at kriteriet, på tross av at oppdragsgiver hadde forsøkt å redegjøre for hva som lå i dette i konkurransegrunnlaget, ikke var tilstrekkelig klart formulert. Det ble særlig vist til at det i konkurransegrunnlaget fremkom at man i "Annet" la eventuelle andre tjenester/tilbud til kommunen og dens ansatte som ikke fremkommer av oppdragsgivers spørsmålsstilling i konkurransegrunnlaget. Tildelingskriteriet var dermed i strid med klarhetskravet og kravet til forutberegnelighet i LOA § 5.

Se også omtale av KOFAs avgjørelser i kapittel 5.5.2 og 5.12.2.

10.4.2 PENSJONSKONTORETS STYRE

For øvrig vises til Pensjonskontorets styrevedtak av 02.03.2009 (sak 12/09):

"Pensjonsleverandørenes HMS-tjenester og –tilskudd skal være tilgjengelig for alle kunder i fellesskapet innen KS' tariffområde på like vilkår, og ikke kun gjelde de kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter som er på anbud. Spesifikk tilgang til pensjonsleverandørenes HMS-tjenester og/eller tilskudd skal ikke gis enkeltkommuner i en anbudssituasjon".

11 PENSJONS- KASSELØSNING³⁵ – MOMENTER TIL TILDELINGS- KRITERIER

³⁵ De ytre rammebetingelser for pensjonskassene omtales nærmere i kapittel 7.2

MOMENTER TIL TILDELINGSKRITERIER

■ Administrasjon

- Ajourhold av medlemsregistre
- Beregning og utbetaling av pensjoner
- Regnskapsføring og regnskapsrapportering
- Gjenforsikring
- Ansvarshavende aktuar

■ Kapitalforvaltning

Som beskrevet i foregående kapittel, er pensjonsforpliktelsene en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor (HTA). Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger det at pensjonsytelsene regnes ut på en eksplisitt måte når slike kjennetegn som lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet er kjente. (Dette i motsetning til innskuddsbasert pensjon, der det er samlet sparing og akkumulert avkastning over tid som bestemmer hvor stor pensjon som kan sikres).

Kommunens økonomiske forpliktelse ved "varen" ytelsesbasert pensjon kan karakteriseres ved at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv. og derfor er av ukjent størrelse
- Muligens kan forfalle svært langt frem i tid (30-50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt hvor lenge utbetalingen skal vare

En kommune kan alternativt velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av pensjonskasse.

I det følgende gis en beskrivelse av ulike forhold knyttet til pensjonskasseløsning.

Beskrivelsen er ikke ment å være uttømmende men kun ment å gi et generelt innblikk i de ulike elementer i en pensjonskasse. Kommunen bør gjøre sine egne utredninger dersom det er aktuelt å etablere egen pensjonskasse.

Generelle forhold

En pensjonskasse er en selvstendig juridisk person som har som eneste formål å forvalte pensjonsordningen for én enkelt kommune med tilknyttede kommunale virksomheter (eventuelt for flere kommuner, såkalt interkommunal pensjonskasse).

Pensjonskassens økonomi er lukket, og pensjonskostnadene står i direkte forhold til de samlede pensjonsforpliktelser for pensjonskassen. Beregning og fordeling av premiekostnad i en interkommunal pensjonskasse skal følge de samme prinsipper som i et premieutjevningsfellesskap for en tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsselskap.

Bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven med utfyllende forskrifter er for det alt vesentlige de samme for en pensjonskasse

som for et livsforsikringsselskap. En pensjonskasse har et selvstendig ansvar for å ivareta og etterleve dette regelverket. Ved avtale om kollektiv pensjonsforsikring i et livsforsikringsselskap, er det forsikringsselskapets ansvar å sørge for at regelverket etterleves.

Opprettelse og drift

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret, og skal ha vedtekter som tilfredsstiller de minstekrav som stilles i forsikringsvirksomhetsloven § 7-4 (jf. kapittel 7.2.5). Styret og daglig ledelse av pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 7.2.6.

Utgangspunktet er at en pensjonskasse tar seg av alle administrative oppgaver selv – så som pensjonsberegning, regnskapsførsel og kapitalforvaltning. Dette avhenger imidlertid av ressurser og kompetanse innad i pensjonskassen, og på hvilken måte de selv vil engasjere seg i administrasjon og forvaltning. For større kommuner med pensjonskasser er det vanlig at man selv står for store deler av administrasjonen.

De administrative oppgavene kan imidlertid settes ut. Dette kan gjøres på ulike måter – tjenestene kjøpes inn enkeltvis fra ulike leverandører, eller én og samme leverandør er ansvarlig for alle tjenester.

En løsning der én leverandør står for totalleveranse av alle tjenester kalles gjerne *”nøkkelferdig pensjonskasse”*. Det vises i denne forbindelse til kapittel 7.2.9.

Kapitalkrav

Forsikringsvirksomhetsloven stiller som minimumskrav at en pensjonskasse har en grunnkapital tilsvarende 10 ganger folkestrygdens grunnbeløp (G). I tillegg skal pensjonskassen til enhver tid ha forsvarlig ansvarlig kapital og solvensmarginkapital, som til enhver tid utgjør minst 8 prosent av selskapets aktiva og selskapets forpliktelser utenfor balansen, beregnet etter prinsipper for risikoveiing (jf. forsikringsvirksomhetsloven §§ 7-5(1), 7-9 (1), 6-3 (1) og 6-4 (1) med tilhørende forskrifter).

Ansvarlig kapital kan bestå av innskutt egenkapital, oppsamlet egenkapital og ansvarlig lån, men likevel slik at eventuelt ansvarlig lån som overstiger 100 prosent av egenkapitalen ikke teller med.

Størrelsen på solvensmarginkapitalen beregnes med utgangspunkt i størrelsen og sammensetningen av pensjonskassens risiko knyttet til innfrielse av pensjons- og forsikringsforpliktelsene. (NB! Det er gitt overgangsregler til 1. januar 2010 for oppfyllelse av dette kravet, i medhold av nærmere forskrifter).

Man har liten erfaring med hva størrelsen på solvensmarginkapitalkravet vil være for kommunale pensjonskasser, herunder om kapitaldekningskravet eller solvensmarginkapitalkravet vil være det strengeste (kapitaldekningskravet i § 6-3(1) vil i praksis være vesentlig høyere enn minstekravet til grunnkapital i § 7-5(1)).

For ivaretagelse av kapitaldekningskravet vektet ulike eiendeler etter deres antatte risiko, varierende fra 100 prosent for aksjer og fast eiendom, til 0 prosent for stats- og statsgaranterte obligasjoner. Minimumskravet beregnes som 8 prosent av disse risikovektede eiendelene, og oppfylles ved at en pensjonskasses ansvarlige kapital minst skal nå opp i 8-prosentkravet.

Tildelingskriterier – momenter

En naturlig inndeling av tjenester som en pensjonskasse må gå til anskaffelse av – og som det må fastsettes tildelingskriterier for – er vist i oppstillingen i det følgende. Tildelingskriteriene må tilpasses den enkelte pensjonskasses planlagte operasjonelle innretning og for herværende veiledning har det ikke vært ambisjonen å beskrive slike kriterier i mer detalj.

Det understrekes at nedenstående oppstilling av tildelingskriterier ikke er uttømmende.

- Administrasjon
 - Ajourhold av medlemsregistre
 - Beregning og utbetaling av pensjoner
 - Regnskapsføring og regnskapsrapportering
 - Gjenforsikring
 - Ansvarshavende aktuar
- Kapitalforvaltning

11.1 ADMINISTRASJON

Oppgaver som inngår i pensjonskassens løpende drift er:

- Ajourhold av medlemsregistre (aktive medlemmer og pensjonister)
- Beregning og utbetaling av pensjoner (herunder skattetrekk)
- Regnskapsføring og regnskapsrapportering
- Gjenforsikring
- Kapitalforvaltning

11.1.1 AJOURHOLD AV MEDLEMSREGISTRE

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.

11.1.2 BEREGNING OG UTBETALING AV PENSJONER

Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen, som oftest ved beregningsfunksjonalitet som er innebygget i IT-løsning for slik registrering. Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, eller av en annen leverandør, evt. kommunens eget lønnsutbetalingssystem.

For å bistå med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling skal pensjonskassen knytte til seg aktuar, som er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger og revisor. Aktuar-tjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulent-selskap eller et livsforsikringsselskap.

11.1.3 REGNSKAPSFØRING OG REGNSKAPSRAPPORTERING

Pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift av 16. desember 1998. Forskriften ble endret senest pr. 4. april 2008 og trådte da i kraft straks og med virkning for regnskapsåret 2008. Forskriften angir en detaljert og omfattende spesifikasjon for oppstilling av resultat, balanse, endringer i egenkapital, kontantstrømmer og noter i årsregnskapet.

Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Finanstilsynet og Statistisk Sentralbyrå på standardisert format innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Pensjonskassene skal også avlegge delårsregnskap på kvartalsbasis, uten at dette skal rapporteres til offentlige myndigheter.

Pensjonskasser med forvaltningskapital som overstiger 1 milliard kroner skal rapportere nærmere bestemte nøkkeltall på halvårsbasis.

11.1.4 GJENFORSIKRING

Etter forsikringsvirksomhetsloven § 7-10(1), jf. § 6-8 er det obligatorisk for alle pensjonskasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økono-

misk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

11.1.5 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal ha ansvarshavende aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Aktuaren er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulentselskap eller et livsforsikringsselskap.

11.2 KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltningen er løsrevet fra de forannevnte oppgavene. Pensjonskassen kan sette bort hele eller deler av forvaltningen gjennom avtale(r) med bank, livsforsikringsselskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning. Avtaler der eksternt kapitalforvalter gis et handlingsrom innenfor fastsatte hovedretningslinjer, avkastnings- og risikomål (benchmark), rapportering, honorar

osv. kalles "aktiv kapitalforvaltning". Et annet alternativ vil være å investere i ulike fond. Pensjonskassen kan også selv stå for deler av kapitalforvaltningen.

Selv om det ikke er obligatorisk, kan det også være aktuelt for pensjonskassen å knytte til seg en rådgiver for kapitalforvaltningen. Slik rådgiver kan bistå ved utforming av strategi for kapitalforvaltningen og ved utforming av forvalternes rapporteringsrutiner.

En pensjonskasse skal sørge for forsvarlig kapitalforvaltning og hensiktsmessig plassering av eiendeler til dekning av de forsikringsmessige forpliktelser "sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelsene og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning" jf. forsikringsvirksomhetsloven § 6-6[1].³⁶

Pensjonskassen skal for alle oppståtte risikoer ved kapitalforvaltningen ha:

- Helhetlig styring (kapitalforvaltningsstrategi)
- Oversikt (kapitalforvaltningsrutiner)
- God kontroll (rapportering)

11.2.1 STRATEGI

Pensjonskassen skal ha en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi som sørger for at de risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens *overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler*, herunder:

- Overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Uavhengig kontroll

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

11.2.2 RUTINER

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

11.2.3 RAPPORTERING

Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

11.2.4 ANALYSE OG STRESS-TESTING

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente-

³⁶ Generelt krav til forsvarlighet i kapitalforvaltningen er nærmere utdypet i egen forskrift om livsforsikrings-selskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning av 20. desember 2007.

og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kreditt risiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen vurdere å iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

Med hjemmel i kapitalforvaltningsforskriften har Finanstilsynet fastsatt retningslinjer for slik "worst case-testing" av pensjonskassenes (og livsforsikringsselskaperenes) forvaltnings-

porteføljer, som er presisert senest i rundskriv nr 07/2008, datert 14. mars 2008.

Et hovedprinsipp i denne stresstesting er å beregne konsekvensene av et fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået. Stresstesten omfatter også tilsvarende analyser av risiko og tapspotensialet knyttet til innfrielse av pensjonsforpliktelsene.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) er pliktige til å rapportere resultatet av slike stresstester kvartalsvis. Finanstilsynet har signalisert at de vil vurdere om rapporteringsplikten skal gjøres gjeldende for alle pensjonskasser, når de har vunnet erfaring med rapporteringen.

Forkortelser

AD:	Arbeidsdepartementet
AFP:	Avtalefestet pensjonsordning som gir ansatte rett til alderspensjon fra valgfritt tidspunkt etter fylte 62 år og til 67 år. Ordningen er under endring.
BNP:	Bruttonasjonalprodukt
FAD:	Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet
FAL:	Forsikringsavtaleloven. Lov av 16. juni 1989 nr. 69
FIN:	Finansdepartementet
FNO:	Finansnæringens Fellesorganisasjon
FOA:	Forskrift om offentlige anskaffelser 4. april 2006 nr. 402
G:	Folketrygdens grunnbeløp. Vedtas med virkning fra 1.mai hvert år.
HTA:	Hovedtariffavtalen innen KS-området. Denne kan lastes ned fra www.pensjonskontoret.no eller bestilles fra www.kommuneforlaget.no .
KLP:	Kommunal Landspensjonskasse. Pensjonsleverandør – organisert som et gjensidig selskap mellom de kommuner som har sine forsikringer hos dem.
KOFA:	Klagenemnda for offentlige anskaffelser
KS:	Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon. Forhandler for kommunene i tariffoppgjør i KS' tariffområde.
LO Kommune:	Landsorganisasjonen i Norge, seksjon kommune. Forhandlingssammenlutning innen KS' tariffområde.
LOA:	Lov om offentlige anskaffelser av 16. juli 1999 nr. 69
SI:	Særskilt Investeringsvalg

Forkortelser

S&P	Ratingselskapet Standard & Poor's
TA:	Tilleggsavsetning
TPO:	Tjenestepensjonsordning
YS-K:	Yrkesorganisasjonenes sentralforbund, seksjon kommune. Forhandlings-sammenslutning innen KS' tariffområde.

Ord og uttrykk

Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom m.m.
Anleggsportefølje:	Investeringer som foretas med en langsiktig investeringshorisont. Livselskapene inndeler sine investeringer i omløpsmidler og anleggsmidler. Det er fastlagt særskilte retningslinjer for regnskapsmessig håndtering av anleggsmidler. Løpende verdiendringer i anleggsporteføljen vil ikke påvirke selskapets kursreguleringsfond.
Avkastningsgaranti:	Minste årlige avkastning som skal tilføres pensjonsordningen
Avkastningsmålsetning:	Målsetting for ønsket/forventet avkastning på investert beløp. Avkastning måles oftest som prosent av investert beløp og kan bestå blant annet av; kursgevinst/tap, renteinntekter, utbytte etc.
Begrenset anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som bare tillater de leverandører som er invitert av oppdragsgiver til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Bestandsprofil:	Hvordan pensjonsordningens medlemsmasse er sammensatt når det gjelder slike forhold som aldersfordeling, lønnsfordeling, andelen av kvinner/menn, andelen av uføre mv.
Bokført kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, eksklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap.
DOFFIN-database:	Databasen for Offentlige Innkjøp.
Folketrygdens grunnbeløp	Beløp som folketrygdens pensjoner regnes ut i fra. Brukes for å indeksjustere pensjonene. Vedtas med virkning fra 1. mai hvert år. Ofte forkortet G.

Ord og uttrykk

Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.
Forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning.
Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.
Grunnlagsrente:	Diskonteringsrente for beregning av kontantverdien av fremtidige premieinnbetalinger og pensjonsutbetalinger.
Ikke-forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som ikke kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning.
Kapitalbinding:	Se kapittel 10.1.5.
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved livsselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringsselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livsselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Fra 2008 gir forsikringsvirksomhetsloven livsselskapene mulighet til å etablere flere kollektivporteføljer med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike kollektivporteføljer basert på kundenes bufferkapital.

Ord og uttrykk

Konkurranse med forhandling:	Anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører.
Konkurransegrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
KS' tariffområde:	Tariffområde, med en egen hovedtariffavtale som omfatter ansatte i kommuner, fylkeskommuner, kommunale og interkommunale selskaper samt andre som har valgt å tilslutte seg avtalen.
Kusreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
Levealdersjustering	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal justeres for endringer i befolkningens levealder.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens Pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livsselskap og pensjonskasser).
Pensjonskasse:	Egen stiftelse opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året.

Ord og uttrykk

Pensjonsleverandør:	Fellesbetegnelse på livselskapene innen KS' tariff område (KLP, Vital og Storebrand) omtales i teksten ofte som "leverandør" eller "tilbyder".
Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Premiefond:	Midler som er innbetalt til pensjonsordningen og som skal anvendes til dekning av fremtidige premier
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har pådratt seg overfor sine medlemmer.
Premieutjevningssfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene i en offentlig pensjonsordning. Benyttes for å oppnå best mulig sammenlignbarhet mellom leverandørene ved anbudskonkurranse.
Rentegarantinivå:	Minimumsnivå for den årlige avkastning som skal tilføres pensjonsordningen.
Samfunnsansvar:	Beskriver hvordan livselskapene utøver sine investeringsaktiviteter for å ta hensyn til samfunnsmessige forhold utover de rent snevre finansielle hensyn. Omtales også som selskapets etiske retningslinjer og medfører at man tar hensyn til forhold som miljøvern, menneskerettigheter våpenproduksjon etc. ved gjennomføring av investeringsaktivitetene.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgiver(livselskapets) ansvarlige kapital.

Ord og uttrykk

Soliditet:	Beskriver størrelsen på selskapets egenkapital (ansvarlig kapital). Måles ofte som prosent av selskapets risiko-vektede aktiva. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livselskapene.
Solvenskrav:	Kapitalkrav som står i forhold til risikoen ved innfrielse av pensjonsordningens forpliktelser
Særskilt investeringsvalg:	Fra 2008 gir forsikringsvirksomhetsloven kundene adgang til å velge sin egen (særskilte) investeringsstrategi. Livselskapene vil under denne ordningen inngå avtaler med hver enkelt kunde hvor det fastsettes retningslinjer for sammensetting (og eventuell endring) av investeringsporteføljen, bufferavsetninger, avkastningsgaranti etc. <i>(Tariffpartene vil vurdere i hvilken utstrekning det skal gis anledning til å benytte dette valg for pensjonskontrakter innen KS' tariffområde).</i>
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.
Terskelverdier:	Grenseverdier for kontraktens størrelse som er avgjørende for om anskaffelsesforskriften del II eller III skal benyttes.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud.
Tilleggsavsetninger:	Avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser.
Verdijustert kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, inklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap.
Ytelsesbasert pensjonsordning:	Pensjonsordning hvor ansattes pensjonsrettigheter regnes ut direkte i forhold til hvor lenge ansettelsesforholdet har vart og lønn i ansettelsesperioden.
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.

DOMSREGISTER

EF-domstolen

Sak C-532/06	Lianakis-dommen	side 50
Sak C-271/08		side 12, 39

KOFA

Sak 2006/159	side 35, 42, 53
Sak 2006/161	side 35, 40, 42, 53
Sak 2008/120	side 51
Sak 2009/10	side 41, 52
Sak 2009/19	side 41, 52
Sak 2009/20	side 41, 53
Sak 2009/44	side 41
Sak 2010/129	side 47

Adresseliste

Akademikerne-K	Fridtjof Nansens plass 6	0160 OSLO	www.akademikerne.no
Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	Postboks 1201 Sentrum	0107 OSLO	www.afpk.no
Andebu kommunale pensjonskasse	Andebu Sentrum 1	3158 ANDEBU	
Arbeidsdepartementet (AD)	Postboks 8019 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Arendal kommunale pensjonskasse	Postboks 10	4801 ARENDAL	
Bergen kommunale pensjonskasse	Postboks 860 Sentrum	5807 BERGEN	
Bodø kommunale pensjonskasse	Postboks 319	8001 BODØ	
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	Postboks 1016 Bragernes	3001 DRAMMEN	www.bfkp.no
Drammen kommunale pensjonskasse	Postboks 26 Bragernes	3008 DRAMMEN	www.dkp.no
Elverum kommunale pensjonskasse	Storgt. 18	2406 ELVERUM	
Fafo	Postboks 2947 Tøyen	0608 OSLO	www.fafo.no
Finansdepartementet (FIN)	Postboks 8008 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Finansnæringens Fellesorganisasjon (FNO)	Postboks 2473 Solli	0202 OSLO	www.fno.no

Adresseliste

Finanstilsynet	Postboks 1187 Sentrum	0107 OSLO	www.finanstilsynet.no
Fjell kommunale pensjonskasse	Fjell rådhus, postboks 184	5342 STRAUME	
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	Kirkegaten 50	4400 FLEKKEFJORD	
Fornyings-, administrasjons- og kirke-departementet	Postboks 8004 Dep	0030 OSLO	www.regjeringen.no
Halden kommunale pensjonskasse	Storgt. 8	1771 HALDEN	
Haugaland Kraft pensjonskasse	Postboks 455 c/o Storebrand Pensjonstjenester	1327 LYSAKER	
Haugesund kommunale pensjonskasse	Skåregt. 103	5528 HAUGESUND	
Hålogaland Kraft AS pensjonskasse	Postboks 250	1326 LYSAKER	
KOFA	Postboks 439 Sentrum	5805 BERGEN	www.kofa.no
Kommunal Lands-pensjonskasse	Postboks 1733 Vika	0121 OSLO	www.klp.no
Konkurransetilsynet	Postboks 439 Sentrum	5805 BERGEN	www.konkurranse-tilsynet.no
Kristiansand kommunale pensjonskasse	Serviceboks 417	4604 KRISTIAN-SAND	
KS	Postboks 1378 Vika	0114 OSLO	www.ks.no

Adresseliste

LO Kommune	Youngstorget 11	0181 OSLO	www.lo.no
Lørenskog kommunale pensjonskasse	Postboks 455 c/o Storebrand Pensjonstjenester	1327 LYSAKER	
Molde kommunale pensjonskasse	Rådhusplassen 1	6413 MOLDE	
Moss kommunale pensjonskasse	Postboks 175	1501 MOSS	
Norsk Pensjon AS	Postboks 2571 Solli	0202 OSLO	www.norskpensjon.no
Overføringsavtalen Sikringsordning	Postboks 1466 Vika	0116 OSLO	www.sikringsordningen.no
Pensjonskasse-foreningen	Postboks 2417 Solli	0201 OSLO	www.pensjonskasser.no
Pensjonskontoret	Postboks 1466 Vika	0116 OSLO	www.pensjonskontoret.no
Sandefjord kommunale pensjonskasse	Postboks 2025	3247 SANDEFJORD	
Sandnes kommunale pensjonskasse	Postboks 284	4303 SANDNES	
Skien kommunale pensjonskasse	Postboks 158 Sentrum	3701 SKIEN	
Statens Pensjonskasse	Postboks 5364 Majorstuen	0304 OSLO	www.spk.no
Stokke kommunale pensjonskasse	Postboks 124	3161 STOKKE	

Adresseliste

Storebrand Livsforsikring AS	Postboks 500	1327 LYSAKER	www.storebrand.no
Trondheim kommunale pensjonskasse	Postboks 2072 Sentrum	7411 TRONDHEIM	
Unio	Stortingsgata 2	0158 OSLO	www.unio.no
Vest-Telemark Kraft Pensjonskasse		3860 HØYDALSMO	
Vital Forsikring ASA	Postboks 7500	5020 BERGEN	www.vital.no
YS-K	Postboks 9232 Grønland	0134 OSLO	www.ys.no

STIKKORDREGISTER

A

AFP-vedtektene 57, 60
Akademikerne-K 12, 58
aksjeselskap 65
anbudskonkurranse 13, 44
anleggsmidler 117
anskaffelsesprotokoll 54
ansvarlig kapital 141, 152
ansvarshavende aktuar 69, 143
Arbeidsdepartementet 23, 146
Arbeidsretten 11
avkastningsgaranti 82, 125, 148

B

begrenset anbudskonkurranse 45
bestandsprofiler 95
BNP 146
bransjeavtalen 65
bransjenorm 25, 76
Brønnøysund 57

D

daglig leder 68
DOFFIN 35, 148
drøftingsplikt 20

E

ECON Analyse 58
egenkapitalen 122, 141
Energiavtalen 21
Enhetsregisteret 57
EU-domstolen 39, 50
EUs direktiver 39
evalueringsfasen 36
EØS-avtalen 39

F

Finansdepartementet 73
Finanstilsynet 65, 71, 120
fleksibel alderspensjon 23
fleksibelt uttak 25, 26
flyttekostnader 37
FNO 76
folketrygdens grunnbeløp 141
fondsmidler 101
formannskapet 20, 41
Fornyings-, administrasjons- og
kirkedepartementet 55, 146
forsikringsagenter 73
forsikringsbart 89, 99, 100
forsikringsformidlingsloven 74
forsikringsmeglere 72, 73, 74
forsikringsrådgivere 36
forsikringsvirksomhetsloven 11, 17, 68,
78, 79
forskrift om offentlige anskaffelser 13, 90
fylkeskommunale pensjonskassene 67
fylkeskommune 71

G

gjenforsikring 69, 76, 139
gjensidig selskap 65, 87, 122
grunnlagsrente 82, 84, 85

H

HA 21
HMS 52, 136
Hovedavtalen 21
Hovedtariffavtalen 11, 12, 17, 19, 21, 136

I

ikke-forsikringsbart 89, 100
individuell garanti 25, 26

innbetalingsprofil 101
interkommunal pensjonskasse 68
investeringsstrategi 83, 152

K

kapitalbinding 105
kapitalforvaltningsrisiko 82, 122, 141
kjønns- og aldersnøytrale premier 11
KLP-saken 11
kollektiv pensjonsforsikring 65, 140, 149
kollektivporteføljen 83, 84
Kommunal Landspensjonskasse 65, 155
kommunale pensjonskassene 67, 69
kommunale pensjonsordninger 57, 63, 67, 92
kommunens administrasjon 20, 35
kommunestyret 20, 35
konkurransen med forhandling 45, 47
konkurransesgrunnlag 14, 15, 16, 86
kontoføring 108
kontraktsinngåelse 39, 54
KS 12, 57
KS-området 12, 17, 19, 24, 58
kunngjøringsplikten 49
kursreguleringsfond 80, 83, 84, 112

L

levealdersjustering 23–27
leverandørmøter 66
Lianakis-dommen 50
likviditet 103
likviditetsbelastning 103
livsforsikringsselskap 63, 87–89
LO Kommune 12, 58
lov om folketrygd 87
lov om offentlige anskaffelser 13, 39
lov om samordning av pensjons-
og trygdeytelser 87
lov om Statens Pensjonskasse 87

M

meglere 73
meglerprovisjon 75
meglerskikk 74
minimumsavkastning 90

N

Nærings- og handelsdepartementet 14

O

offentlig tjenestepensjon 17, 23, 58
offentlige anskaffelser 12, 13, 40, 70
offentlige innkjøp 14
oppsatte medlemmer 97, 105
oppsigelse 19, 43
oppspart kapital 37
Overføringsavtalen 11, 58

P

pensjonsavtale 16
pensjonsinnretninger 20, 65
Pensjonskasseforeningen 71
Pensjonskontoret 12, 56–61
Pensjonskontorets styre 12, 58
pensjonskostnad 89, 95–99
pensjonsleverandørene 64
pensjonsprodukt 16
Pensjonsutredningsutvalget 12
Pensjonsveilederen 16
personrisiko 87, 91, 111, 124
premiefond 113
premiebetaling 103
premieutjevningssfellesskap 63, 89

R

reassuranse 70, 143
referanseplanen 96, 99
rentegaranti 80, 123–125
rentegarantipremie 80, 113
risikopremien 90
rådgiverhabilitet 77

S

samfunnsansvar 117, 128
selskapsporteføljen 82, 122, 134
soliditetskrav 119
solvensmarginkapital 121
Statens pensjonsfond utland 117, 128
Statens Pensjonskasse 87
Statistisk Sentralbyrå 143
Storebrand Livsforsikring 65
Styret for AFP 12
særskilt investeringsvalg 83, 123

T

TED-databasen 49, 50
terskelverdiene 14, 42
tildelingskriterier 14–16, 52
tilleggsavsetninger 80, 81
tilsyn 36, 54, 61
tilsynsmyndighet 68, 71
Trygderetten 58, 60

U

uførehypighet 90
Unio 12, 58

V

vedtak om flytting 20
Vedtekter for Tjenestepensjonsordning
11, 19, 59
verdijustert avkastning 115, 144
Vital Forsikring 65

Y

YS-K 12, 58
ytelsesbasert pensjonsordning 88

Å

åpen anbudskonkurranse 49, 50

Notater

Notater

